

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 4 кастрычніка 1985 г. № 40 (3294) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

7 кастрычніка—Дзень Канстытуцыі СССР

НАЗЫВАЕМ ЛЮБІМАЙ, НАРОДНАЙ...

Абнадзеівае мудрай парадай,
Ад бяды заслання сабой.
Называем Савецкую ўладу
І любімаю і дарагой.

Праслаўляем у песнях, баладах,
Не змаўкае напеў трапяткі.
Для народа Савецкую ўладу
Мудры Ленін стварыў на вякі.

Ад яе не чакаем загадаў —
Сцяг Радзімы высока нясем.
Ганарымся Савецкай уладай:
Абавязаны мы ёй жыццём.

Есць улады прыгнёту і здэку,
Дзе не бачаць святельнай зары.
Наша Улада дала чалавеку
Права ў дружбе і жыцці
І тварыць.

За яе катавалі, палілі
І душылі жыўцом у зямлі.
Мы Савецкую ўладу любілі,
Ёй адданы ў бітвах былі.

Не скранулі Уладу нягоды,
Не зламала навала-вайна.
Называем сваёю, народнай,
І такая у свеце — адна!

Шчодро сее, будзе, плануе
І з сябрамі імкнецца да зор,
І са светам разумна талкуе,
Каб пажарам не ўспыхнуў
прастор.

Паяднаюцца дружбай народы—
І не будзе ні войнаў, ні бед.
І Савецкай уладзе заўсёды
Яркай зоркай прывабліваць
Свет!

Юрась СВІРКА.

АД'ЕЗДА М. С. ГАРБАЧОВА Ў ФРАНЦЫЮ

Генеральны сакратар ЦК КПСС, член Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР М. С. Гарбачоў 2 кастрычніка адбыў з Масквы ў Францыю з афіцыйнымі візітамі па запрашэнні Прэзідэнта Французскай Рэспублікі Ф. Мітэран.

Разам з М. С. Гарбачовым адбылі член Палітбюро ЦК КПСС, міністр замежных спраў СССР Э. А. Шэварднадзе, першы намеснік Старшыні Савета Міністраў СССР І. В. Архіпаў, першы намеснік міністра знешняга гандлю СССР М. Д. Камароў, віцэ-прэзідэнт АН СССР акадэмік Я. П. Веліхаў.

У гэты ж дзень М. С. Гарбачоў прыбыў у Францыю. У парыжскім аэрапорце Арлі, дзе былі падняты дзяржаўныя флагаі СССР і Францыі, ля трала самалёта М. С. Гарбачова вітаў Ф. Мітэран. Тут жа былі пасол СССР у Францыі Ю. М. Варанцоў і пасол Францыі ў СССР Ж.-Б. Рэмон.

Пры сустрэчы М. С. Гарбачоў былі аказаны вышэйшыя воінскія ўшанаванні. На полі аэрадрома выстраена ганаровая варта трох відаў узброеных сіл, начальнік якой аддаў высокаму гасцю рапарт. Былі выкананы Дзяржаўныя гімны Савецкага Саюза і Францыі.

КНІГІ ДАПАМОГУЦЬ ПРАПАГАНДЫСТАМ

У аўторак пачаўся чарговы навучальны год у сістэме марксіска-ленінскай адукацыі. Амаль тры мільёны слухачоў — камуністаў, камсамольцаў, беспартыйных — будуць займацца ў палітычных школах, семінарах, гуртках, павышаючы свой ідэалагічны ўзровень. Адметнасць сёлета года ў тым, што ён праходзіць пад знамям падрыхтоўкі да XXVII з'езду КПСС. Актуальнасць набывае выказванне М. С. Гарбачова, што ідэяна-палітычнае выхаванне ва ўсіх яго формах павінна быць максімальна звязана з жыццём, з задачамі па-

скарэння сацыяльна-эканамічнага прагрэсу.

Зразумела, авалодаць ведамі дапаможа літаратура прапагандыскага характару. Толькі ў апошні час у выдавецтвах рэспублікі выйшлі такія кнігі, як калектыўнае даследаванне «Культура і духоўны свет асобы», «Бон: паміж мінулым і будучым» А. Урбана, «Нахляльнік і арганізатар» Вялікай Перамогі А. Хацкевіча і Г. Алдакушына, «Аграрны атрад рабочага класа Беларусі» і іншыя, што могуць быць выкарыстаны як прапагандыстамі, так і слухачамі.

В. ЯКУБОВІЧ.

ПРЫСВЯЧАЕЦА З'ЕЗДУ

Новая канцэртная праграма народнага хору саўгаса-цяплічнага камбіната «Брэсцкі» Брэсцкага раёна прысвечана XXVII з'езду КПСС і XXX з'езду КПБ. Больш за сто чалавек — рабочых, служачых гаспадаркі, старшакласнікаў складаюць калектыў. Яго мастацкі кіраўнік — Уладзімір Літвінчук. Як заўсёды, адказныя нумары даручаюцца ветэранам калектыву Я. Пастушук, В. Сякацкай, М. Шумко, С. Мазуру, дуэту А. Волкавай і У. Піваварука.

Напярэдадні партыйнага з'езду сям'я самадзейных народных калектываў, якія задаюць тон у аматарскім мастацтве брэсцчыны, значна папоўнілася. Чацвёртым па ліку народным калектывам стаў у Лунінецкім раёне хор калгаса «Расія». З першага дня існавання спяваюць у ім А. Кузіч, Л. Роўба, М. Каваль і іншыя. У новым званні — народныя — выступае цяпер і аркестр народных інструментаў Драгічынскага раённага Дома культуры пад кіраўніцтвам А. Федзюковіча. Такі ж творчы экзамен паспяхова вытрымаў мужчынскі хор Брэсцкага электрамеханічнага завода.

М. ГОРСКІ.

ФЕСТИВАЛЬ НАЗВАЎ ПЕРАМОЖЦАЎ

У сталіцы братняй Украіны горадзе-героі Кіеве на працягу тыдня праходзіў XI Усесаюзны фестываль тэлевізійных фільмаў, што стаў сапраўдным агледным форумам тэлемастацтва краіны. На ім было паказана 139 стужак, якія былі створаны ў апошні два гады. Аўтарытэтнае журы павінна было назваць лепшыя з лепшых, і вось вынікі падведзены.

Сярод пераможцаў — стужкі беларускіх кінематаграфістаў. Вялікімі прызамі поруч з іншымі работамі адзначаны дакументальныя фільмы «Гэтае «ціхае» жыццё ў Глыбокім» (рэжысёр Ю. Хашчавацкі) і «Зерне» (рэжысёр І. Калоўскі), а таксама фільм для дзяцей «Рыжы, сумленны, улюбёны», створаны рэжысёрам Л. Нячывым.

Наш карэспандэнт папрасіў рэжысёра І. Калоўскага падзяліцца ўражаннямі ад фестывалю і расказаць пра адну са сваіх апошніх работ — фільм «Зерне».

— Фестываль паказаў, што майстрамі савецкага тэлевізійнага кіно дасягнуты значныя поспехі. Пра гэта засведчылі і конкурсныя стужкі, якія паказ-

валіся, — сказаў Ігар Васільевіч. — Была відавочна шырыня творчых інтарэсаў аўтараў, шматграннасць пошукаў, а галоўнае — уменне знайсці сваё бачанне тэмы.

Зразумела, прыемна, што фільм «Зерне» адзначаны Вялікім прызам фестывалю. Стужка гэтая (аўтары сцэнарыя Галіна Карлава і Ігар Пінчук) расказвае пра трох старшын калгасаў, людзей знамянітых і рэспубліцы. Адзін з іх — Валяцін Аляксандравіч Сазонаў — начальнік калгаса «Прамень Кастрычніка» Мазырскага раёна. Вінтар Аляксандравіч Арціменя працуе старшынёй калгаса «Рассвет», што на Любаншчыне, а Алег Адольфавіч Валадзько кіруе калгасам імя Суворага Пастаўскага раёна. Яны нас зацікавілі таму, што з'яўляюцца аднадумцамі. Усе яны прыкладна п'ятнаццаць гадоў назад узначалі самія адсталыя ў сваіх раёнах гаспадаркі і вывелі іх у перадавыя. Мы імкнуліся параўнаць аб ролі сапраўднага гаспадара на зямлі, паказаць, як шмат можа зрабіць чалавек, які ўлюбёны ў сваю справу.

М. АЛЕСІЧ.

НА ЗЯМЛІ ПОЛАЦКАЙ

«Кніга — светач ведаў» — пад такім дэвізам у Полацку адбылося скарынаўскае свята кнігі. На плошчы перад помнікам беларускаму першадрукару выступілі Рыгор Барадулін, Артур Вольскі, Міхась Стральцоў, Леанід Левановіч, Давід Сімановіч, загадчык рэдакцыі выдавецтва «Беларусь» П. Шчадроў, самадзейны кампазітар М. Пятрэнка, члены мясцовых літаратурных аб'яднанняў «Наддзвінне» і «Крыніцы».

Прайшоў маляўнічае тэатральнае шэсце літаратурных герояў, гучалі вершы, песні, былі гаведзены літаратурныя віктарыны, конкурсы, працаваў кніжны кірмаш.

Завяршылася свята ў гарадской бібліятэцы пасаджэннем гарадскога клуба кнігалюбаў з удзелам гасцей.

П. АПАНАСЕНКА.

ВЫСТАЎКІ

Выставачная зала Гомельскай абласной арганізацыі Саюза мастакоў БССР ніколі не пустуе. На гэты раз цікавае гледзчы горада над Сожам прывілі да экспазіцыі твораў мінскага графіка М. Карпук, на якой прадстаўлена больш як сто работ.

Вялікі раздзел займаюць пейзажы, выкананыя ў тэхніцы сангіна і алоўкам. Панарамныя кампазіцыі адлюстроўваюць веліч і характэрнае роднае прыроды: «Летні матыў», «Цяплы ранак», «Возера Свіцязь», «Свірскі краявід», «Налібоцкая пушча», «Белавежская пушча», «Бярэзінскія далі» і іншыя.

Мастак нарадзіўся ў вёсцы, на Брэсцчыне і на ўсё жыццё захаваў любоў да яе. Шмат твораў ён прысвяціў хлебавым, іх нялёгкай працы. На выставцы прадстаўлены на гэтую тэматыку таяжыны, як «Веснавое ворыва», «Жніво», «Лён», «Малады механізатар».

Часта М. Карпук зьяртаецца і да раскрыцця вобліку савецкай інтэлігенцыі. Адзін з твораў гэтага цыкла — «Кінарэжысёр Лявон Мартынюк». На выставцы прадстаўлены таксама сцэны да спектакля «Крах» А. Талстога, тэлестужак «Усё каралеўскае рацэ», «Парашуты на дрэвах», «Запытай сябе».

А. ШНЫПАРКОУ.

Васіль Зянько працуе начальнікам Стаўбцоўскага агенцтва «Саюздрук». Часта бывае ў гас-

М. Карпук. Летні дзень.

падарнак — раёна, дзе сустракаецца з падпісчынямі, расказвае ім аб тых ці іншых выданнях. Заўсёды ў таяжыні камандзіроўні ён бярэ з сабой фотанамеру. Больш як 20 гадоў В. Зянько занатоўвае на плёнцы ўсе цікавае і непаўторнае. У яго здымак — глыбокае пранікненне ў сутнасць з'яў і рэчаў, багаты нацыянальны каларыт, дабрый і шчырае супражыванне.

Любімыя тэмы майстра светапісу — прырода роднага краю, праца землякоў.

Нядаўна жыхары Стоўбцаў і іх шматлікія гасці мелі магчымасць наведаць выставку работ В. Зянько. Высокую ацэнку атрымалі здымкі «Намандзіроўні парадам», «Радасць перамогі», «Паядынак», «Грацыя» і іншыя. Я. АДАМОУСІ.

НАДЗЕННАЯ РАЗМОВА

ПАДТРЫМЛІВАЦЬ, НАКІРОЎВАЦЬ

З пашыранага пасаджэння прэзідыума праўлення Саюза пісьменнікаў БССР

Любая літаратура можа пастаўрава развівацца, з гонарам выконваць пастаўленны перад ёй задачы, калі першаступенную ўвагу будзе ўдзяляць маладым талентам, дбаючы пра іх ідэяна-мастацкі рост, хутчэйшае грамадзянскае і творчае станаўленне. Памятаючы аб гэтым, Саюз пісьменнікаў рэспублікі пастаянна трымае ў полі зроку творчасць маладых паэтаў, празаікаў, крытыкаў, драматургаў, тых, хто піша для дзяцей і юнацтва. Ажыццяўленню гэтай работы шмат садзейнічалі гістарычна важныя паставы ЦК КПСС «Аб літаратурна-мастацкай крытыцы» і «Аб рабоце з творчай моладдзю». Гаворка пра дзейнасць маладых літаратараў вялася на пісьменніцкіх з'ездах і пленумах праўлення, на сакратарыятах і прэзідыумах.

Творчасці маладых было прысвечана і чарговае пашыранае пасаджэнне прэзідыума праўлення Саюза пісьменнікаў рэспублікі, якое адбылося ў аўторак. Пытанне, вынесенае на

парадак дня, было сфармулявана так: «Творчасць маладых аўтараў на старонках літаратурных выданняў і рэспубліканскіх газет». У канферэнц-зале Дома літаратара сабраліся вядомыя пісьменнікі, прадстаўнікі рэспубліканскіх выданняў, творчая моладзь.

З аглядам творчасці маладых празаікаў выступіў Аляксей Жук. Ён засяродзіў увагу прысутных на апавяданнях і апавесцях, якія друкаваліся на старонках літаратурна-мастацкіх выданняў летась і сёлета і аўтары якіх пакуль што не з'яўляюцца членамі творчага саюза рэспублікі. Праўда, як зазначыў прамоўца, у лік «маладых» пры падобным разглядзе могуць трапіць і тыя, хто ўжо даўно друкуецца, як, напрыклад, І. Клімянкоў, так і людзі сталага ўзросту, што ўзяліся за пера, як У. Шайдаў. Увогуле ж за гэты перыяд у «Ліме», «Полымі», «Маладосці» і «Беларусі» выступілі У. Ягоўдзік, В. Супрунчук, Х. Лялько, М. Філіповіч, І. Жарнасек, В. Ткачоў,

У. Верамееў, А. Наварыч, М. Барэйша, Н. Радзівончык, І. Казлова, Л. Неўдах, А. Пеняць, А. Станюта, І. Клімянкоў і іншыя.

Што хвалюе маладых, з чым ідуць яны да чытача, што спрабуюць сцвярджаць? Адказваючы на гэтыя і іншыя пытанні, А. Жук зазначыў, што аўтараў найчасцей цікавіць вёска, старыя людзі, а таксама іх дзеці, у большасці сваёй гарадскія. Але героі гэтых твораў — не копіі персанажаў апавяданняў А. Кудраўца, М. Стральцова, В. Адамчыка ці нават пісьменнікаў маладзейшых, таго пакалення, да якога належыць і сам аглядальнік. Людзі гэтыя, калі можна так сказаць, больш далучаны да сённяшняга дня навукова-тэхнічнай рэвалюцыі. Але не толькі да таго добрага, што нясе яна з сабой, — яны адчуваюць і пэўныя негатывыныя бакі яе.

На думку аглядальніка, у творах маладых часам заўважаецца і пэўная аднабаковасць у раскрыцці чалавечых характараў, аўтарскага зададзенасць. Калі паказваецца мешчанін, дык задаволены, «сыценнік» і абавязкова на «Жыгулях». І што характэрна: больш схематызму ў раскрыцці характараў маладых герояў. Не стае аўтарам нечага свайго, іншымі незаўважанымі. Ды і пошукаў у галіне формы, бадай, не хапае. Яна надзіва традыцыйная і непарушная, асабліва гэта тычыцца твораў на так званую вясковую тэматыку.

Неардынарна выглядаюць гераіні М. Філіповіч, і ў гэтым ёй шмат дапамагае багатая жыццёвая фактура, праца аўтара фельчарам. Праўда, М. Філіповіч не заўсёды ўдаецца дасягнуць тонкасці дэталі, маляўнічасці мовы, не ўсюды стае ёй належнага роздуму.

Маладых аўтараў часта прапракаюць за тое, што яны не адлюстроўваюць сучасных працэсаў, якія адбываюцца ў вёсцы, не даюць поўнага сацыяльна-эканамічнага, псіхалагічнага іх аналізу, аб'ектыўнай карціны вясковага жыцця. Але, мяркуючы А. Жук, гэта, відаць, ім пакуль што і не па сіле. Здаецца, адзін толькі Валяцін Блакіт не пабаяўся ўзяцца на сябе цяжкую ношу, рашыўся паказаць, напрыклад, дзевяча абласнога маштабу з яго дадатнымі і адмоўнымі якасцямі. Маладым аўтарам трэба пажадаць і большай глыбіні, і вострыні, і свайго, адметнага погляду на само жыццё, і гэткага ж адметнага яго адлюстравання.

А. Жук выказаў задавальненне, што маладыя празаікі зхвотна пішуць пра юнацтва, маладосць, каханне, хоць, можа, калі-нікалаў ў нечым і наіўна. Адметная тут апавесць У. Арлова «І вяртаемца мы...», змешчаная на старонках «Маладосці». Цікавая яна і самай формай падачы матэрыялу, і яго мастакоўскім увасабленнем. Гэта таксама заслугоўвае падтрымкі зварот аўтара да гісторыі. А. М. Барэйша, ведаючы жыццё, закранае і вытворчую праблематыку. Пажадаць варта яму аднаго: каб вытворчы антураж

не зацімняў «работы душы» герояў, каб яна была на першым плане. Важна таксама выпрацоўваць свой адметны стыль.

У выступленні было адзначана, што паасобныя аўтары даюць сабе палёжку ў вырашэнні пэўных псіхалагічных сітуацый.

Як мяркую А. Жук, у вялікім даўгу перад маладымі аўтарамі крытыка, якая пакуль што не ўключае іх творы ў агульналітаратурны кантэкст. Правільна робіць у гэтым кірунку часопіс «Маладосць», які рэгулярна змяшчае гадавыя агляды маладой прозы і паэзіі, але гэтага недастаткова.

Было выказана пажаданне, каб больш актыўна далучаліся маладыя да літаратурнага жыцця, запрашаць іх на мерапрыемствы, якія праводзяцца па лініі Саюза пісьменнікаў. Зварнуў увагу А. Жук і на практыку выдання першых кніг, якія выпускае «Мастацкая літаратура». Тут таксама не ўсё добра. Прынамсі, па-ранейшаму выходзяць зборнікі, у якіх пад адной вокладкай прадстаўлена некалькі аўтараў, сабраныя пад яе выпадкова, адвольна.

Кастусь Цвірка зрабіў агляд творчасці маладых паэтаў і паэтак. Аглядальнік пазнаёміўся са зборнікамі, якія выдавецтва «Мастацкая літаратура» на працягу мінулага і сёлета года выпусціла ў серыі «Першая кніга паэта», прагледзў камплекты літаратурна-мастацкіх выданняў за гэты перыяд, часопісы «Работніца і сялянка», «Рабочая смена», а таксама газе-

УРОК ПРАВОДЗІЦЬ ПІСЬМЕННІК

У бібліятэцы сярэдняй школы № 28 г. Мінска шасцікласнікам прапанавалі пачытаць апавесці беларускага пісьменніка Міколы Ваданосава. Дзецім спадабаліся малюны самаададнай барацьбы савецкіх людзей з фашысцкімі захопнікамі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, створаныя аўтарам.

Тады было вырашана запраціць на сустрэчу з вучнямі пісьменніка, Мікалай Міхайлавіч у адным з класаў правёў урок беларускай літаратуры. Заслужаны работнік культуры БССР, былы партызан, а потым франтавін раскажаў юным чытачам аб сваёй літаратурнай дзейнасці, аб творчых дасягненнях іншых беларускіх пісьменнікаў.

Госць падарыў класу свае кнігі з аўтаграфамі.

Урокі, на якіх выступаць пісьменнікі, у гэтай школе будуць практыкавацца і ў будучым.

Л. ВАЛУК.

НАШЫ ГОСЦІ

З рабочым візітам Мінск наведалі югаслаўскія паэты і перакладчыкі Момчыла Джэркавіч і Любіша Джыдзіч.

Момчыла Джэркавіч — даўні сябра беларускай літаратуры. Нарадзіўся ён у чарнагорскім горадзе Бары ў 1930 годзе. Вучобу ў гімназіі спыніў — пайшоў у 1943 годзе ў партызаны. Быў сувязным, байцом атрада. У партызанах загінуў бацька, брат, а сам Момчыла пасля ранення застаўся без рукі. Пасля вайны закончыў Бялградскі ўніверсітэт па спецыяльнасці англійскай мовы і літаратуры. Творчую працу пачаў з нарысаў, першы верш надрукаваў у пяцідзесят чацвёртым годзе. Перакладаў спачатку з англійскай і італьянскай моў, а потым з беларускай і рускай. Цяпер ён зацікавіўся і літоўскай літаратурай, рыхтуе да выдання анталогію літоўскай паэзіі.

Знаёмства з беларускай літаратурай у Момчылы Джэркавіча пачалося з вершаў Янкі Купалы, Якуба Коласа, Петруся Броўкі, Максіма Танка, Аркадзя Куляшова. Разам з Радаславам Пайкавічам ён пераклаў на сербскахарвацкую мову кнігу паэзіі Аркадзя Куляшова «Беларускія бярозны», якая выйшла ў Бялградзе ў 1974 годзе. Сёлета мае выйсці, зноў жа ў іхнім перакладзе, кніга паэзіі Максіма Танка. Дарэчы, у Югаславіі выходзілі таксама апавесці Васіля Быкава «Сотнікаў», «Воўчая зграя» і раман Івана Шамякіна «Сэрца на далоні».

Любіша Джыдзіч — аўтар некалькіх кніг паэзіі, ён перакладае са славенскай на сербскахарвацкую мову. Працуе дырэктарам выдавецтва «Багдала» ў горадзе Крушэвац.

Госці прыехалі з канкрэтнай прапановай — падрыхтаваць і

Задушевная гаворка — Ніл Гілевіч, Момчыла Джэркавіч, Любіша Джыдзіч і Іван Чарота.

Фота Ул. КРУКА.

выпусціць у 1987 годзе на сербскахарвацкай мове ў выдавецтва «Багдала» анталогію беларускай паэзіі XX-га стагоддзя. Яны мелі гутарку ў Саюзе пісьменнікаў Беларусі, у якой удзельнічалі першы сакратар праўлення Ніл Гілевіч, сакратар праўлення Барыс Сачанка, Леанід Гаўрыліч, літкансультант Яўген Міклашэўскі, перакладчык Іван Чарота і іншыя.

Саюз пісьменнікаў Беларусі падтрымаў прапанову югаслаўскіх таварышаў. Ён аказа практычную дапамогу ў падрыхтоўцы гэтага выдання. Вырешана хадайнічаць перад выдавецтвам «Мастацкая літаратура» аб уключэнні ў план выпуску на бліжэйшыя гады анталогіі сербскай паэзіі.

Госці наведалі мемарыяльны

комплекс «Хатынь». Беларускаму чытачу вядомы «Хатынскія званы» Момчылы Джэркавіча, апублікаваныя ў «Даляглядах-1984» у перакладзе Івана Чароты і Кастуся Севярынца. Гэта пранікнёнае слова аб трагедыі беларускага і югаслаўскіх народаў у гады мінулай вайны:

Хатынь і Крагуевац не забываюцца і да жывых у званых адзываюцца:

— Дзе так ні было і калі ні здаралася, помніце, людзі, каб не паўтаралася!

Нібы працягваючы ўсхваляваны радкі твора свайго таварыша, Любіша Джыдзіч на развітанне сказаў:

— Мой горад Крушэвац — сярэдневяковая сталіца Сербіі. 28 чэрвеня 1943 года нямецкія фашысты расстралялі ў ім тыся-

чу чалавек, пераважна жанчын, дзяцей. Там таксама ўзведзены мемарыял, які мае як бы дзве часткі: даліну смерці і амфітэатр жыцця. Штогод 28 чэрвеня сюды прыязджаюць тэатральныя групы, якія на працягу сямі дзён ставяць лепшыя спектаклі, што ўслаўляюць гуманізм, агульначалавечыя ідэалы, свабоду і мір на зямлі. Я прадастаўляю невялікае выдавецтва, але мы выпускаем літаратуру многіх народаў, літаратуру, якая выражае іх лепшыя ідэалы. Мы спадзяёмся, што пасля выхаду анталогіі беларускай паэзіі нашы асабістыя і творчыя кантакты не спыняцца, яны будуць памагаць узводзіць сапраўдныя масты ў імя міру, дружбы і прагрэсу.

А. ГАРДЗІЦКІ.

У ГАСЦЯХ У ВЫБАРШЧЫКАУ

Вядомы беларускі паэт, гадоўны рэдактар часопіса «Полымя», дэпутат Вярхоўнага Савета БССР К. Мірзенна сустраўся з выбаршчыкамі Арэхаўскай выбарчай акругі № 262 Аршанскага раёна. Ён раскажаў аб сваёй дзейнасці, цікавіўся патрэбамі выбаршчыкаў, паведаміў ім аб тым, як выконваюцца іх наказы.

Канстанцін Ціханавіч таксама падзяліўся сваімі творчымі планами, наведваў мемарыяльны музей Янкі Купалы ў Ляўках.

К. ІВАНОУ.

НА ЭКРАНЕ—ФІЛЬМЫ ГДР

7 кастрычніка спаўняецца трыццаць шэсць гадоў з дня абвешчання Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі. У сувязі з гэтай знамянальнай датай у гарадах і сёлах Беларусі пачаўся шырокі паказ кінафільмаў. Для кінамагара Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі, як вядома, характэрна пільная ўвага да тэмы моладзі — школьнікі, падлеткі, юнакі і

дзяўчаты вельмі часта робіцца героямі карцін самых розных жанраў. Моладзі прысвечана і новая наляровая мастацкая кінааповесць «Хлопец з парку атраццываў», пастаўлена на сцэне Л. Гросманам па сваім сцэнарыі. Яна знаёміць з вяснааццягавымі баямі, у якіх ніякіх неастрэчаных сілы, але і смуты душэўнай яму хапае...

Паказваюцца таксама фільмы «Год выпрабаванняў», «Загада калоніі ўцёкачоў», «Калізія», «Рэпартаж Соня», «Твой невядомы брат», «Брандэнбургскія вышукі», «Нябруга дружба», «Удалае прызямленне», «Чалавек з «Кап-Аркона», «Дойгі шлях у школу», «Прыц за сямью марамі», «Я і ўсё вяселье», «Роднасныя натурны», «Прыгоды з вялікім аўтамабілем», «Морыц з афішнай тэмбы», «Права удачарэння», «Сельскія Рамза і Діульета», «Застанься, Натрын», «Алібі будзе забя-

печана» і іншыя, створаныя раней.

Шмат цікавага раскажваюць глядачам хранікальна-дакументальныя, навукова-папулярныя і мультыплікацыйныя стужкі.

Паўсюдна дэманструюцца савецкія хранікальна-дакументальныя фільмы, прысвечаныя жыццю братняга народа. «У адзіным страі» — так называецца новая стужка, якую выпускае на экраны Цэнтральная студыя дакументальных фільмаў.

Пачатковыя кадры гэтай хва-

лючай кінакарціны вяртаюць нас да падзей трыццаціх гадоў, калі ў Германіі рваліся да ўлады нацысты. Яе гаспадарамі былі буйныя манополіі, у інтарэсах якіх у 1933 годзе была ўстаноўлена крывавае дыктатура. Але была ў Германіі сіла, якая супрацьстаяла ёй, — нямецкія камуністы, якімі кіраваў Эрнст Тэльман. Нікія самыя жорсткія рэпрэсіі не маглі зламаць дух антыфашыстаў, што пачалі барацьбу супраць гітлераўскага рэжыму.

Р. КАРОТКІ.

ты «Чырвоная змена», «Знамя юности», «Сельская газета»... З вершамі выступіла 180 маладых аўтараў, з іх 144 пішуць па-беларуску.

Пра што ж пішуць яны? На думку К. Цвірка, адказ на гэтае пытанне трэба шукаць у біяграфіях аўтараў, якія ў асноўным з'яўляюцца дзецьмі і ўнукамі франтавікоў. Калі раней, значыць аглядальнік, у нашай паэзіі былі «бязбацькавічы», дык цяпер у яе прышлі «бяздзедавічы». За пяро бярэцца новае пакаленне, якое, як і папярэдняе, ні на хвіліну не забывае, што мінула вайна, барацьба з фашызмам была вялікай айчыннай бядой. Адсюль — і антываенная скіраванасць многіх твораў. У ёй бачацца два аспекты. Першы — вяртанне ў незабыўныя гады, паказ мужнасці і гераізму савецкага народа. Другі — выкрыццё тых, хто марыць пра новую «крыжовую паход», папярэджанне аб небяспецы ядзернай вайны.

Пакаленне, якое ўваходзіць у літаратуру, значнае аглядальнік, маральна здаровае. Малады аўтары задумваюцца над спрадвечнымі пытаннямі дабра і справядлівасці, імкнучыся іх асэнсаваць па-свойму, прачытаць з вышнім сэнсяшняга дня. Яны асэнсоўваюць таксама месца сваё і месца свайго народа ў свеце і сярэд людзей. Прамоўца працітаваў радкі аднаго з вершаў А. Пільмянкова, герой якога дбае аб тым, каб «імя славянскае не каркаць павероняму». Увогуле, грамадзянская і сацыяльная пазіцыя ма-

ладых аўтараў відэочная: яны сыны свайго часу і імкнучыся паказаць гэты час і сучасніка ва ўсёй паўнаце.

Агладальнік паспрабаваў вызначыць найбольш істотнае і характэрнае ў творчасці паасобных паэтаў. На яго думку, новыя вершы Л. Галубовіча, змешчаныя ў «ЛіМе», «Полымі», «Малодосці» і «Беларусі», сведчаць аб прыкметным пасталенні аўтара, якому ёсць пра што сказаць. Трыюгі веку — гадоўнае, што напайняе творы паэта. Ён не з тых аўтараў, хто гуляе ў рыфму, яго слова — зброя ў барацьбе са злом, зброя ў барацьбе за праўду.

В. Шніпа К. Цвірка называў «паэтам думкі», адзначыўшы плённасць творчых пошукаў аўтара, хоць заўважыў, што ў маладога паэта часам прыкмячаецца ўяўная глыбакадумнасць, сустракаецца аблегчанасць радка.

Неспакоем ахоплена душа лірычнага героя А. Пільмянкова, паэта, які ў першай кнізе «Белы камень» заявіў аб сабе, як аб аўтары сур'ёзным. Гаворачы пра яго творчасць, К. Цвірка адзначыў шырыню творчага дыяпазону, плённасць мастакоўскіх пошукаў, патрабавальнасць у рабоце над словам.

Грунтоўна паставіўся К. Цвірка да разгляду творчасці і іншых паэтаў, многім з іх даў досыць акрэслены характарыстыкі. К. Цвірка паспрабаваў выявіць стрыжнёвыя моманты ў творчасці самабытнага паэта М. Бусько, прыхільна аднёсся да творчых пошукаў інжынера

з Брэста А. Мінкіна, зазірнуўшы ў яго першы зборнік «Сурма», адзначыў лірызм пачуццяў, складанасць перажыванняў лірычнага гераіні В. Акілавай, убацьку перспектывага аўтара ў асобе Г. Булькі, падкрэсліў непаўторнае бачанне рэальна-навакольнага свету ў вершах Л. Дранько-Майсюка, зазначыў, што вельмі хораша і ўпэўнена ідзе ў літаратуру Л. Паўлікава. Агладальнік гаварыў таксама пра творы В. Драньку, У. Пецюкевіча, А. Глобуса, А. Сыса, В. Сахарчука, Л. Забалоцкай, А. Жамойціна, Т. Зіненка і іншых, пра стварэнне лепшых умоў для друкавання вершаў маладых у перыядычных выданнях, выказаў крытычныя заўвагі ў адрас бюлетэня «Робачая змена», выдання, якое адрасуецца будучаму рабочаму класу рэспублікі. Як ні дзіўна, выхаванне рабачай змены рэдакцыя вядзе без... беларускай літаратуры. Нават пра творчасць такіх майстроў слова, як В. Быкаў, П. Броўка, юбілей якіх нядаўна адзначаліся, у бюлетэні не было сказана ні слова. Не бывае там рэцэнзій на новыя кнігі, артыкулы, прысвечаныя творчасці нашых вядомых пісьменнікаў, не трапляюць на старонкі гэтага выдання чамусьці і іхнія творы.

Уладзімір Калеснік, які прадоўжыў гаворку, зазначыў, што клопат пра маладых аўтараў — гэта клопат пра літаратуру, яе будучыню, пра прэстыж мастацкага слова ў жыцці. Таленты сапраўды трэба выхоўваць, але выхоўваць, пачынаючы са

школьнага ўзросту. І рабіць гэта патрэбна як мага раней. Няма, працягваю прамову, даваў для выяўлення адораных дзяцей традыцыйны конкурс школьных сачыненняў, які Саюз пісьменнікаў рэспублікі праводзіў сумесна з Міністэрствам асветы БССР. Цяпер чамусьці аб гэтым важным мерапрыемстве пачалі забываць. Магчыма, у гэтым адна з прычын таго, што на літфак Брэсцкага педінстытута мала паступае юнакоў і дзяўчат, якія спрабуюць пісаць. На думку прамовцы, больш прыхільна павінен ставіцца да маладых аўтараў і перыядычны друк, бо выступленне пачаткоўца на старонках абласной газеты, па сутнасці, адзіная магчымасць выйсці да шырокага чытача. У нас у рэспубліцы няма, як, напрыклад, на Украіне, абласных маладзёжных газет, значыць трэба лепш выкарыстоўваць гэтую адзіную магчымасць. Тое ж самае тычыцца і друкавання іншых літаратурных матэрыялаў. Мясцовыя аўтары маглі б выступаць з рэцэнзіямі і артыкуламі, пісаць пра юбілей пісьменнікаў. І, вядома, падкрэсліў у заключэнне У. Калеснік, трэба рабіць усё магчымае для таго, каб сапраўдны талент мог хутэй знайсці дарогу ў творчы саюз. Гэтая маральная падтрымка асабліва патрэбна тым, хто жыве на перыферыі.

Пра матэрыяльнае заахаванне таленту гаварыў Іван Навуменка. Зразумела, літаратура — справа духоўная і пра гэта ні ў якім разе нельга забываць. Тым не менш, трэба памятаць і

аб іншым: на пачатку дарогі пісьменнік адчувае асабліва вялікую патрэбу ў падтрымцы. Мабыць, варта больш дбаць аб тым, каб таленавітых аўтараў накіроўваць на працу ў якасці літаратурных супрацоўнікаў газет і часопісаў, рэдактараў выдавецтваў, садзейнічаць, каб яны становіліся выкладчыкамі вышэйшых навучальных устаноў. Магла б тут дапамагчы і больш «гнукая» ганарарная палітыка.

Клопатам аб падтрымцы маладых аўтараў былі прасякнута выступленне сакратара праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Барыса Сачанкі. У гэтым напрымку, сказаў ён, рабілася і робіцца нямаля. Рэгулярна абмяркоўваюцца творы паэтаў і прэзіякаў, праводзяцца семінары ў Каралішчавічах. Адна з новых форм у рабоце з пачаткоўцамі — стварэнне школы «Юнага літаратара». Нямаля робіць камісія СП Беларусі па рабоце з маладымі. У цэнтры пастаяннай увагі творчага саюза знаходзіцца дзейнасць абласных, раённых і іншых літаратурных аб'яднанняў. Б. Сачанка адзначыў плённасць і мэтанакіраванасць той работы, якую праводзіць з маладымі аўтарамі рэдакцыя часопіса «Малодосць». Прынамсі, цікава пастаўлена дзейнасць крытычнага аддзела выдання. У нейкай ступені часопіс выконвае ролю, якая ў саюзным маштабе ўскладзена на «Літаратурную учэбу». Матэрыялы аддзела кры-

(Заканчэнне на стар. 4).

«Рэвалюцыя 1905—1907 гадоў была першай у сусветнай гісторыі рэвалюцыйнай, у якой марксісцкая партыя выступіла як самастойная палітычная сіла са сваёй праграмай, выразна распрацаванай стратэгіяй і тактыкай, — адзначана ў пастанове ЦК КПСС «Аб 80-годдзі рэвалюцыі 1905—1907 гадоў у Расіі». — Трывала абпіраючыся на працоўныя масы, вызнаваючы іх жаданні і імкненні, партыя палітычна выхоўвала і загартоўвала іх у ходзе класавых бітваў, згуртоўвала ванал пралетарыяту».

Вялікую ролю ў разгортванні рэвалюцыйнай барацьбы мас іграў большавіцкі друк. На ўсіх этапах рэвалюцыйнай барацьбы У. І. Ленін і партыя большавікоў неаслабілі ўвагу надавалі пралетарскай прэсе, у тым ліку і найбольш масавай — легальнай, якая ва ўмовах самадзяржаўнай Расіі магла выходзіць толькі ў перыяды найвышэйшага ўздыму рэвалюцыйнага руху.

Першым такім выданнем была газета «Новая жизнь», якая выходзіла ў Пецярбурзе з 27 кастрычніка (9 лістапада) па 3(16) снежня 1905 года. Спробы наладзіць выпуск легальнай сацыял-дэмакратычнай газеты, якая б прапагандавала тэарэтычныя, практычныя і арганізатарскія погляды большавікоў, рабіліся яшчэ летам 1905 года. Аднак усё яны не ўявіліся поспехам. Між тым рэвалюцыйная барацьба, якая імкліва нарасталала і прыцягвала ўсё больш шырокія масы, патрабавала і добра пастаўленай апэратыўнай агітацыі, прапаганды рашэнняў партыі і аб'ектыўнай інфармацыі аб падзеях на месцах. «З такім гіганцкім рухам, як цяпер, ніводнаму ЦК у свеце пры нелегальнай партыі не задаваліся 1/1000 долі запатрабаванню... Кіраваць партыяй пры цяперашнім гіганцкім, неверагодным росце руху можна толькі друкам...» — пісаў У. І. Ленін пецярбургскім папечнікам. — Вядома, мы лі ў якім выпадку не кінем «Пролетарія», пакуль не ўдасца друкаваць яго ў Піцеры на Неўскім. Але на легальную газету цяпер ужо трэба звярнуць шмат увагі».

Да той жа думкі вяртаецца У. І. Ленін і ў пісьме да Г. В. Пляханова: «Цяпер самай шырокай трыбунай для нашага ўздзеяння на пралетарыят з'яўляецца штотдзённая піцёрская газета...».

Выконваючы рашэнне Цэнтральнага Камітэта і ўказанне У. І. Леніна, член пастаяннага бюро ЦК, якое знаходзілася ў Расіі, Л. Б. Крэсін звяртаўся за садзеяннем да Максіма Горкага. Вялікі пралетарскі пісьменнік ахвотна пагадзіўся дапамагчы. Сам ён таксама не мог разлічваць на тое, што ўлады дазволіць выдаваць газету. Выкарыстоўваючы свае шырокія літаратурныя і грамадскія сувязі, ён хутка дамо-

нуўся з паэтам-дэкадэнтам Н. Мінскім (Віленкіным) аб перадачы прадстаўнікам большавікоў часткі правоў на выданне ў Пецярбурзе «без папярэдняй цензуры» легальнай філасофскай і эстэтычнай газеты. Заклаючы патадненне з М. Горкім і большавікамі, афіцыйны рэдактар-выдавец спадзяваўся выкарыстаць «Новую

жизнь» для прапаганды сваіх філасофскіх і рэлігійных поглядаў. Але яшчэ да выхаду першага нумара, на нарадзе кіраўнікоў «Новой жизни» было зварта дамоўлена, што за супрацоўнікамі і рэдактарамі захаваецца свабода адстойваць на старонках газеты свае погляды ў той меры, у якой яны не супярэчаць марксісцкай праграме гэтага выдання.

Для выпуску газеты спатрэбіліся сродкі, і немалыя: на аплату памяшкання, набыццё некаторага абсталявання, друкарскія выдаткі і г. д. І гэта праблема была вырашана з дапамогай М. Горкага. Ён дазвічы пад вэксалі і перадаў члену пастаяннага бюро ЦК П. П. Румянцаву пятнаццаць тысяч рублёў. Фінансавую падтрымку большавікам аказалі вядомы дзеячы рускай культуры Н. Г. Гарын-Міхайлоўскі і В. Ф. Камісаржэўская. Жонка А. М. Горкага — актыўны функцыянер большавіцкай партыі М. Ф. Андрэева стала фактычным выдаўцом «Новой жизни». Тады ж Цэнтральны Камітэт зацвердзіў рэдакцыйны камітэт газеты з сямі чалавек. У яго ўвайшлі рэдактары і супрацоўнікі нелегальнага «Пролетарія» У. І. Ленін, В. В. Вароўскі, М. С. Альмінскі, А. В. Луначарскі, а таксама А. А. Багданаў, П. П. Румянцаў — члены пастаяннага бюро ЦК РСДРП у Расіі — і В. А. Базараў.

Выход нелегальнай большавіцкай газеты, у якасці дадатку да першага нумара якой была надрукавана «Праграма

Да 80-годдзя першай рускай рэвалюцыі

Расійскай Сацыял-Дэмакратычнай Рабочай Партыі», выклікала ўражанне бомбы, якая выбухнула. Упершыню ў расійскай гісторыі легальная, даступная шырокім масам газета абвясціла, што яна «ставіць сваёй задачай быць выказніцай палітычных і эканамічных інтарсаў рабочага класа».

З праграмай партыі былі сугучны большасць матэрыялаў як першага, так і наступных нумароў «Новой жизни». Пад рубрыкамі «На фабрыках і заводах», «Рускі друк», «У навучальных установах», «Хроніка», «Тэлеграмы» газета давала партыйную ацэнку падзеям палітычнага і эканамічнага жыц-

прыўзняты. Спяваліся рэвалюцыйныя песні».

Акрамя гэтага, групай быў праведзены другі мітынг, на якім прысутнічала каля 1000 чалавек арганізаваных рабочых; абмяркоўвалася пытанне аб прафесійных саюзах».

У сваю чаргу, грамадска-палітычная і літаратурная газета «Северо-Западный край» (выдавалася ў Мінску і з'яўлялася ў 1905 годзе штотдзённай легальнай газетай), якая ў шэрагу пытанняў стаяла на марксісцкіх пазіцыях, за паўтара месяца (кастрычнік — снежань 1905 года) надрукавала больш за 20 артыкулаў, паведамленняў і нататак з «Новой жизни».

М. Горкі, які ўзначальваў літаратурна-мастацкі аддзел, напісаў для газеты такія выдатныя творы рэвалюцыйнай публіцыстыкі, як «Заметки о мещанстве», памфлет «По поводу» Тыраж «Новой жизни» дасягаў 80 тысяч экзэмпляраў.

Газета паслядоўна адстойвала марксісцкія ідэі аб авангарднай ролі пралетарыяту ў рэвалюцыйнай барацьбе. Прапагандаючы ідэі аб гегемоніі пралетарыяту, легальная большавіцкая газета растлумачвала надзённую неабходнасць арганізацыі самастойнай палітычнай партыі, прапагандавала вялікае палітычнае значэнне ўзброенага паўстання, узняць і ўзначаліць якое павінен быў пралетарыят.

Пытанне аб узброеным паўстанні як надзёнай задачы дня востра ставілася ў 14-ым нумары газеты, дзе была апублікавана рэзалюцыя Федэратыўнага Савета Маскоўскага камітэта і Маскоўскай групы РСДРП, якая заклікала масы да ўзброенай барацьбы.

З нумара ў нумар публікаваліся і артыкулы на аграрным пытанні. Адстойваючы і прапагандаючы рашэнні III-га з'езда партыі, які вызначыў лінію РСДРП у адносінах да сялянства, «Новая жизнь» рэгулярна паведамляла аб рэвалюцыйных выступленнях на сяле. Паказваючы вялікія маштабы гэтай барацьбы, газета адначасова выяўляла яе недахопы, стыхійнасць, недастатковую арганізаванасць.

Асаблівае месца ў «Новой жизни» займалі ленінскія артыкулы. Пасля першага з іх, апублікаванага ў № 9, былі надрукаваны «Пролетарыят і сялянства», «Партыйная арганізацыя і партыйная літаратура», «Паміраючае самадзяржаўе...», «Войска і рэвалюцыя» і інш. Усяго ў газеце было апублікавана 13 ленінскіх артыкулаў. «У гады рэвалюцыі раскрыўся творчы геній У. І. Леніна як вялікага тэарэтыка і правадыра пралетарыяту, — падкрэсліваецца ў пастанове ЦК КПСС «Аб 80-годдзі рэвалюцыі 1905—1907 гадоў у Расіі». — У бескампраміснай барацьбе супраць рэвізіянізму і апартунізму ён адстаяў і развіў марксізм адносна новых гістарычных умоў».

Вядома, царскі ўрад адразу ж стаў выкарыстоўваць кожную нагоду, каб забараніць гэтае выданне. З 27 нумароў, якія выйшлі легальна, было арыштавана трынаццаць. Апошні, 28-ы нумар «Новой жизни» быў выпушчаны ўжо нелегальна 8 снежня таго ж 1905 года.

У. ЯГОРЫЧАУ,
кандыдат гістарычных навук.

БАЛЬШАВІЦКАЕ ЛЕГАЛЬНАЕ СЛОВА

ця як у Расіі, так і ў Еўропе, Амерыцы».

Газета «Новая жизнь» даволі шырока асвятляла рэвалюцыйны рух рабочых, сялян, салдат Беларусі. За ўвесь перыяд існавання газеты ў ёй было надрукавана 30 паведамленняў і карэспандэнцый пра рэвалюцыйны рух у Беларусі. Вось што, у прыватнасці, паведамляў карэспандэнт «Новой жизни» з Мінска ў «Абласным адзеле» газеты ў нумары ад 15 лістапада 1905 года: «Мясцовая група расійскай сацыял-дэмакратычнай рабочай партыі арганізавала своеасаблівы мітынг, на якім прысутнічалі толькі навабранцы, узятыя на службу ў гэтым годзе. Прамоўцам абмяркоўваліся надзённымі пытаннямі палітычнага характару, пытанні аб супрацьдзеянні войскам пралетарыяту, які змагаецца, аб значэнні прысягі на вернасць айчыне, аб прапагандзе ў казарме і г. д.

Прысутныя на мітынгу навабранцы прыйшлі да вываду, што прысяга на вернасць айчыне абавязвае іх змагацца разам з пралетарыятам супраць самадзяржаўна-паліцэйскага ладу і за правядзенне пралетарскіх ідэялаў у жыццё».

Для таго, каб будзіць свядомасць таварышаў па службе, трэба весці пастаянную і ўзмоцненую прапаганду ў казарме, тлумачыць значэнне палітычнага моманту несвядомым таварышам.

Калі навабранцы разыходзіліся, настрой ва ўсіх быў

Акрамя «Северо-Западного края», у канцы снежня 1905 года — пачатку студзеня 1906 года ў Гомелі выдавалася легальная сацыял-дэмакратычная газета «Труд», якая была закрыта царскім урадам на 31 нумары 11(24) студзеня 1906 года.

Газеты «Труд» і «Северо-Западный край» з'яўляліся, такім чынам, трыбунамі, якія большавікі выкарыстоўвалі для палітычнага выхавання народа, мабілізацыі яго на рэвалюцыю».

8 лістапада 1905 года ў рэвалюцыйны Пецярбург з эміграцыі вярнуўся У. І. Ленін. Ён адразу апынуўся ў гушчыннай партыйнай рабоце: на наступны ж дзень правёў нараду з большавіцкай часткай рэдакцыі «Новой жизни». 10 лістапада яго першы артыкул «Аб рэарганізацыі партыі», які пачынаўся словамі: «Умовы дзейнасці нашай партыі карэнным чынам змяняюцца».

«Новая жизнь» цалкам перайшла ў рукі большавікоў. Яе фактычным рэдактарам стаў У. І. Ленін, які бачыў у газеце практычна Цэнтральны Орган партыі (нелегальны «Пролетарий» спыніў сваё існаванне). Усю практычную выдавецкую работу вёў М. М. Літвінаў. «Новая жизнь», на старонках якой публікавалі свае артыкулы М. С. Альмінскі, А. В. Луначарскі, В. В. Вароўскі, І. І. Скварцоў-Сцяпаннаў, а таксама шматлікія рабочыя карэспандэнты, карысталася вялікай папулярнасцю».

цы», стануць сапраўднымі паэтамі. Р. Баравікова, як і іншыя, хто выступаў на пасяджэнні, гаварыла аб неабходнасці прымаць канкрэтныя захады дзеля таго, каб школьнікам прывіталася любоў да літаратуры. Сёння, на жаль, тут не ўсё добра. Р. Баравікова выказала таксама пажаданне, каб рэдакцыя рэальных газет змяшчалі на сваіх старонках рэцэнзіі на новыя кнігі, актывізавалі дзейнасць аўтараў у галіне крытыкі».

Вынікі гаворкі падвёў першы сакратар праўлення СП БССР Ніл Гілевіч. Гэта добра, што ў літаратуру ідзе таленавітае папаўненне, а маладыя аўтары атрымліваюць належную падтрымку і з боку кіраўніцтва Саюза пісьменнікаў рэспублікі, і з боку часопісаў і газет. Разам з тым, зазначыў прамоўца, не ўсё яшчэ належным чынам наладжана ва ўзаемаадносінах творчага саюза з выдавецтвамі. Атрымліваецца нярэдка, што першыя кнігі і та-

ленавітых аўтараў доўга чакаюць выдавецкай чаргі. У якасці прыкладу ён назваў В. Сахарчука, паэта і перакладчыка. Нядаўна ён здаў у выдавецтва «Мастацкая літаратура» кнігу перакладаў выдатнага балгарскага паэта П. Яварова. Але ж у выдавецтве ляжыць і рукапіс арыгінальных твораў В. Сахарчука. Значыць, аўтару зноў даядзецца чакаць. Гэтага не было б, сказаў Н. Гілевіч, калі б у выдавецтвах уважлівей ставіліся да творчай моладзі. Неабходна мець большы выдавецкі рэзерв, што дапамагло б пры неабходнасці хутчэй выпускаць кнігі маладых».

Прамоўца гаварыў таксама аб тым, што, нарэшце, трэба перайсці ад слоў да справы і зрабіць усё, каб у часопісе «Малодосць» з'явілася «бібліятэчка», у якой бы выходзілі кніжкі маладых аўтараў. Гаворка аб гэтым вядзецца каля дваццаці гадоў, але жаданых зрухаў няма. Есць неаблігі прыклад для пераймання — біблія-

тэчка ўсесаюзнага часопіса «Молодая гвардия».

У разгортку пастанове, прынятай аднагалосна на пасяджэнні, названы шэраг канкрэтных мер, накіраваных на далейшую актывізацыю і паляпшэнне работы з маладымі аўтарамі. У прыватнасці, хадзілі чачь перад вышэйстаячымі дзяржаўнымі органамі аб выданні «Бібліятэчкі часопіса «Малодосць» і літаратурнага зборніка «Маладая Беларусь»».

Старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў БССР Максім Танк уручыў на пасяджэнні білеты членаў Саюза пісьменнікаў БССР Ніне Галіноўскай, Святлане Марчанка, Алене Рудцай, Івану Скарыніну, Аляксандру Станюту, Уладзіміру Ягоўдзіку».

У Саюз пісьменнікаў БССР прыняты Савелій Паўлаў, Людміла Паўлікава, Віктар Супрунчук, Іван Чарота».

На пасяджэнні разгледжаны таксама некаторыя іншыя пытанні.

Наш кар.

ПАДТРЫМЛІВАЦЬ, НАКІРОЎВАЦЬ

(Заначэнне. Пачаток на стар. 2).

тыкі самыя разнастайныя. І што асабліва важна — часта выступаюць з рэцэнзіямі, артыкуламі, прымаюць удзел у гутарках і дыялогах маладыя аўтары. Прызна ставіцца да маладых і часопіс «Польмя», які адзін з сёлетніх нумароў цалкам аддаў іх творам. Адкрывае маладыя таленты і штотыднёвік «Літаратура і мастацтва». Але ці так усё добра ў рабоце з моладдзю? Б. Сачанка мяркуе, што большай увагі патрабуе выхаванне маладых крытычных кадраў. Рэдка убачыш у друку новае імя крытыка. Трэба, каб

рэдакцыі часцей давалі творчыя заказы маладым аўтарам, наладжвалі моцную і жываю сувязь друкаванага органа са сваімі чытачамі.

Пытаннем работы з маладымі аўтарамі прывяціла сваё выступленне Раіса Баравікова, якая працуе літаратурным камсультантам газеты «Чырвоная змена». Літаратурная пошта выдання — немалая. Зразумела, ніхто не збіраецца сцвярджаць, што з цягам часу ўсе пачаткоўцы стануць пісьменнікамі. Але, заўважыла прамоўца, можна пэўна сказаць, што некаторыя аўтары, якія сёння пастаянна друкуюцца ў «Чырвон-

КНИГАПІС

Іван Чыгрынаў

СВОИ
И ЧУЖИЕ

І. ЧЫГРЫНАЎ. Свае і чужыны. На рускай мове. М. «Советский писатель», 1985. Трэці раман Івана Чыгрынава «Свае і чужыны», як вядома, з'яўляецца працягам лагічнага твораў пісьменніка «Плач перапёлкі» і «Апрауданне крыві». Аўтар, раскажваючы пра пачатковы перыяд Вялікай Айчыннай вайны, з глыбокім псіхалагізмам раскрывае, як барацьба з нямецка-фашысцкімі захопнікамі набывала ўсенародны размах, як мужнелі характары тых, хто не сарыўся ворагу. Далейшае развіццё атрымалі вобразы Засыбы і Чубара, іншых вярэйкаўцаў.

Пераклала раман на рускую мову І. Сяргеева. Перад гэтым ён друкаваўся на старонках часопіса «Дружба народов», а ў наступным годзе будзе змешчаны ў «Роман-газете».

Г. ШКАПІЧ.

УСПАМІНЫ
ПРА
ІЛЮ
ГУРСКАГА

УСПАМІНЫ ПРА ІЛЮ ГУРСКАГА. Зборнік. Складанне і аўтарства М. Гурскага. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1985.

Яшчэ адна кніга ўспамінаў пабачыла свет у выдавецтве «Мастацкая літаратура». Не скажаць, каб аб'ёмная памерам, яна тым не менш увабрала ў сябе ўспаміны трыццаці двух чалавек — пісьменнікаў, работнікаў культуры, хто добра ведаў Ілью Гурскага, які належаў да тых аўтараў, хто пачаў займацца творчасцю ў дваццатыя гады. Не ўсё раўназначна ў яго мастакоўскай спадчыне, не ўсё выклікае сёння аднолькава цікавае ўчытачоў, аднак лепшае з напісанага стала старонкай гісторыі роднай літаратуры, дае ўраўненне аб тым, як развівалася яна і сталела.

Акцэнтуючы ўвагу на гэтых момантах, аўтары ўспамінаў шмат гавораць і пра І. Гурскага — чалавека — душэўнага, шчодрага, добраазначанага; І. Гурскага-камуніста — прынцыповага, адданнага справе партыі і свайго народа, здольнага ў неабходны момант узвесці над асабістым, калі справа тычыцца самой літаратуры.

Адкрываецца кніга прачулым словам П. Броўкі «Такім мы яго ведалі». Змешчаны ўспаміны М. Аляксеева «Салдат рэвалюцыі», А. Астрэйкі «Наша сумленне», З. Азгура «Чалавек упэўненага кроку», К. Губарэвіча «Мой першы настаўнік», М. Калачынскага «Рысы высякароднасці» і іншых.

Да гадоў, што давалі магчымасць сустрэцца з І. Гурскім, звяртаюцца таксама П. Кавалёў — «След у жыцці і ў сэрцы», М. Лужнін — «Чалавек справядлівай дабраці», Я. Сырыган — «Трохі далёкіх згадак», П. Панчанка — «Камуніст», В. Вітна — «З верай і шчырасцю», Я. Брыль — «Тал сустрэча», А. Васілевіч — «Пра майго першага рэдактара», А. Асіпенка — «Згадкі памяці», К. Кірзенка — «Чалавек — камуніст, грамадзянін».

Цікава напісаны ўспаміны ўдавы пісьменніка М. Гурскага.

З. СОМАУ.

Мае рацыю Аляксей Рагуля, калі заўважае, што гаворку трэба весці не пра «вясковую» ці «гарадскую» прозу, а пра чалавечнасць у нашай літаратуры. Ды нельга ўсё-такі пісаць пра «чалавека наогул», бо літаратура мае справу з канкрэтнымі людзьмі, якія дзесьці жывуць, дзесьці працуюць, кагосьці любяць, штосьці ядуць. Іншая справа, наколькі думкі і ідэалы героя з'яўляюцца нашымі ідэаламі, нашымі думкамі, наколькі прыватнае становіцца агульназначным.

Проза малюе стваральную

Дзямідчыка і іншых), то з маладзейшымі... У рамане Івана Пташнікава «Алімпіада» ні Ратнікаў, ні Фірага, ні Тана не могуць стаць побач з галоўнай героіняй. І тут нельга не згадацца з Юрыем Сураўцавым, які, працягваючы раман, заявіў з трыбуны: ствараецца ўражанне, што маральнае жыццё спынілася. Дый у самых маладых пісьменнікаў станоўчыя героі — амаль спрэс дзяды і бабулі. А тым часам будуцца новыя заводы і саўгасы, ідзе рэканструкцыя старых прадпрыемстваў, рэспубліка вывозіць машыны і абсталяванне ў

людзьмі, жонкай, дзецьмі, асяроддзем, у якім жыў і працаваў дагэтуль. Ператварыўшыся ў звычайнага летуна, ён пачынае гэтыя правы, як цяпер кажуць, «качаць».

У рамане «Градабой» П. Місько брат водзіць брата, які лёгка і без ваганняў зрываецца з аднаго месца і кідаецца на другое, ды не з жонкай і дзецьмі, а з іншай жанчынай, знаёміць гасця з сучаснай саўгаснай гаспадаркай. «Зайшлі на жывёлагадоўчы адкормачны комплекс — заўтрашні дзень» сля — «тады павёў... на завод камбікармоў, вітамінных бры-

— Чаму ж не працуеш? Пытанне застаецца без адказу. Вельмі характэрны дыялог, востры, сучасны.

Няпроста і не адразу знаходзім мы на яго адказ і ў самім жыцці, ды і не аналіз гэтых праблем займае аўтара рамана. Дарэчы, у тым жа творы, калі старшыня толькі заікнуўся аб тым, што прагоніць такога «працаўніка», той адразу «ўспомніў» пра свае правы, якія ахоўваюцца і дзяржавай, законам. На прапанову старшыні «складваць манаткі — і на ўсе чатыры бакі» адзін са сцэгачоў адказвае:

Уладзімір НАВУМОВІЧ

ШЕАБХОДНАСЦЬ

Г В Р О Я

працоўную дзейнасць чалавека. Кажуць, у свеце існуе 60 тысяч самых розных прафесій. Беларуская проза, мабыць, далёка яшчэ не «дабірае» да гэтага ліку, дый гэта нікому і не патрэбна, але паглядзіце, які толькі занятак не сустрэнем у прозе. Тут і традыцыйныя для нацыянальнай літаратуры прафесіі хлебараба, калгасніка, настаўніка, лесніка, трактарыста, даяркі. У творах Валянціна Мылшўца, Арыольда Каштанава, Яўгена Радкевіча заняты трывалыя месца фігура рабочага. Леанід Дайнека знаёміць нас у рамане «Футбол на замінраваным полі» з «сучасным рабочым чалавекам». «Васіль Буйвіла — перадавы рабочы, рацыяналізатар, вынаходнік». «Дакладнасць работы — міліметр» — кажа ён пра сваю работу. Трывалыя месца ў літаратуры нашых дзён заняты прадстаўнікі новых прафесій. Гэта, напрыклад, меліяратары ў рамане В. Казько «Неруш», геалагі ў «Непрыкаяным маладзіку» Алеся Асіпенкі, геадэзісты — у «Баргузінскім лесе» Алеся Масарэнкі, шахцёры — у творах Аляксея Кулакоўскага, механізатары шырокага профілю — у «Градабой» Паўла Місько. Есць у літаратуры касманаўты, герантолагі, нафтавікі, маракі...

Тут мы згадалі дзеля большай канкрэтнасці тыя творы, у якіх людзі названых прафесій стаяць у цэнтры падзей, творы, якія ў нейкай ступені прэтэндуюць няхай не на вычарпальнае, але на паглыбленае даследаванне псіхалогіі прадстаўнікоў розных сацыяльных груп.

Такі вонкавы, колькасны бок справы. Аднаго гэтага пераліку дастаткова для аптымістычнага дакладна. Але як выглядае ўнутраны, якасны бок?

Часам здаецца, што, беручыся за твор, празаікі так і цешаць сябе думкамі: «Дай я напішу пра...», бо «пра людзей гэтай прафесіі яшчэ не пісалі». Само па сабе гэта нядарэчна. Але, думаецца, неабавязкова «адкрываць» нават самыя незвычайныя, экзатычныя, рэдкія прафесіі, бо ў літаратуры важна «адкрыць» героя, няхай сабе ён і будзе займацца самай што ні ёсць звычайнай справай. У нас ва ўсіхкім разе не хапае дасюль мастацкага спасціжэння, адкрыцця сацыяльнай псіхалогіі сучаснага рабочага, сучаснага сялянства (калгаснага, саўгаснага), сучаснай інтэлігенцыі. Калі з героямі пажылога веку ўсё як быццам у парадку (згадаем Ігната Сцяпанавіча, Аліп'яду, Сцяпана

дзсяткі краін свету, выконвае Харчовую праграму. Без удзелу маладых? Праблема маладога станоўчага героя застаецца актуальнай творчай задачай прозы і драматургіі.

Ад таго, што проза і драматургія недастаткова яшчэ паглыбляюцца ў сур'ёзны, рэальны мастацкі аналіз усіх слабаў грамадства, сацыяльнай псіхалогіі прадстаўнікоў кожнага з іх, літаратура наша шмат што траціць, сацыяльна абясцроўліваецца і, па сутнасці, яшчэ ў даволі адчувальнай меры не здзяйсняе адной са сваіх грамадскіх функцый — слаба даламага фарміравання новых якасцей у нашым сучасніку, не вядзе за сабою, а толькі канстатуе, не да канца выконвае сваю функцыю маральна-этычнага забеспячэння грамадскага руху наперад. Літаратура ў такім разе сацыяльна абясцэньваецца.

У цэнтры нашай класічнай літаратуры заўсёды быў характар маштабны, народны, які вылучаўся менавіта сваёй працавітасцю, адданасцю роднай зямлі, быў спраўдзімым патрыятам і майстрам сваёй справы. Задача спасціжэння такога характару — задача ўсёй літаратуры, не аднаго толькі пісьменніка; адным канкрэтным творам, нават самым якасным, яе не вырашыць. Нялёгка сама па сабе гэта задача, для якой патрэбны гады і дзесяцігоддзі, бо сам свет сённяшняга працаўніка непазнавальна змяніўся, ускладніўся, перайначыўся пад уплывам змен у самім грамадстве. Гэта было і будзе заўжды пачэсным абавязкам, жыццёвай неабходнасцю літаратуры, перш за ўсё прозы. Але мы можам з сумам канстатаваць, хоць бы па выніках апошніх пяці гадоў, што ў гэтым кірунку ў нашай літаратуры зроблена вельмі мала. Творы самых маладых пісьменнікаў, схему творчага развіцця якіх наглядна паказаў Міхась Кенька, аптымізму не дадаюць. Вось чаму нам спатрэбяцца гады і дзесяцігоддзі, каб выйсці з прарыву. Турбуе тое, што гэтыя пісьменнікі ці то зусім не ведаюць, ці то не хочуць выходзіць на вострыя сучасныя праблемы, на сучасныя канфлікты. Гэтыя канфлікты і праблемы пакуль што «прывілея» старэйшых.

Вось адна з такіх праблем. Сацыялізм гарантаваў чалавеку асабістыя і эканамічныя правы, і чалавек настолькі ўпэўнены ў неад'емнасці гэтых правоў, што забывае на свае абавязкі перад блізкімі яму

кетаў. «Мо там спадабецца? Усё-такі машыны, механізмы, сушылькі». «Не спадабалася і тэм — цясноцце, шум, грукат, гарачыня, скразнякі...»

Такая «свабода выбару» на раджае часам і спажывецкія адносіны да жыцця, жаданне толькі браць, нічога не аддаючы ўзамен. На новым месцы механізатар Рыгор заяўляе брату: «А я з кватэры і пачну гаворку, калі зойдзецца зўтра да дырэктара. Дасць кватэру — тут жа і пераеду. Не — пайду так дзе шукаць месца. Механізатары на дарозе не валяюцца». На гэта Гардзей толькі гмыкнуў: «Каб жа не валяліся... Не любіць наш дырэктар п'янтосаў. І з работы звальняе, і — будзь здароў! — кватэру аслабана» — «Не намякай. Не п'ю я — не слухай бабскіх плётак».

Рыгор у рамане П. Місько — чалавек аднабаковы, проста-лінейны, пазбаўлены ўмення бачыць жыццёвую перспектыву. Жывучы ў эмацыянальна загерметызаваным свеце толькі ўласных памкненняў, Рыгор не гатовы да жыцця новага, не імкнецца яго перайначыць («Заўтрашні... Мне і ва ўчарашнім добра... У сённяшнім...»). Вузкасць сацыяльнага мыслення, прыглушанасць грамадскага пачатку ў характары спалучана з эмацыянальнай, духоўнай збедненасцю.

Пісьменнікі б'юць трывогу, іх непакоіць абмяленне людскіх душ, спажывецкія адносіны да жыцця. Вось дыялог з «Неруша».

Старшыня калгаса ў Княжбормы Мацвей Роўда не стрываў і напусціўся на аднаго са сцэгачоў (так называюць чужых людзей, якія едуць «з усяго свету» ў калгас з адной-адзінай мэтай: урываць чым больш, а самі лайдачаць, п'юць, расхітваюць дысцыпліну працы; на Случчыне іх завуць навалаччу):

— П'еш чаму? Прагульваеш чаму? Трактар чаму ўгробіў? Вясковы ж сам, Беларус?

— А што беларусам вясковым забаронена піць?

— Цябе тут прынялі на працу, кватэру адразу ж далі...

— Вось што, начальнік, ты мне кватэра і работа не папайкай, не ты даў, дзяржава, дзяржаўная кватэра.

— Калгасная.

— Усё роўна, не твая асабістая. Кватэр так у Колькі Бяднарыка — колькі гарадоў і вёсак на зямлі. Усе яго і ўсё яго.

— Дык і зямля твая...

— Зямля? Не, зямля не мая. Яна твая, старшыня, зямля. Я працаўнік толькі на ёй.

— А гэта ўжо, казала Насця, як удацца, дудкі, старшыня. У мяне сям'я, трое дзяцей. Есць яшчэ Савецкая ўлада, савецкі суд і закон. І дзеці мае, мая жонка, і я пад аховаю Савецкай улады, суда і закона савецкага, запішы гэта сабе на носе...

Літаратуры, бадай, не менш цікава будзе ў далейшым пранікнуць у самую з'яву, разгадаць унутраны матывы спажывецкіх адносін да жыцця. Але немалаважным з'яўляецца і ўменне правільна і, галоўнае, у час апісання, распазнаць з'яву і данесці боль і трывогу аўтара чытачу.

Сацыяльныя нормы і пастаянная неабходнасць героя кожны раз узгадняць свае дзеянні з грамадскімі інтарэсамі сталі настолькі натуральнымі, арганічнымі, што герой часам нават і не падазрае аб грамадскай прыродзе сваіх учынкаў, не задумваецца аб тым, што грамадства і асяроддзе не адно і тое ж, што яно, асяроддзе, можа «заягваць», уплываць на яго. І не заўсёды становіцца. Бывае, часам паняцце калектывізму герой успрымае вонкава і робіць канфармісцкі крок.

Іван Шамякін у рамане «Вазьму твой боль» стварае вобраз перадавога, свядомага, сучаснага механізатара Івана Батрака. Але воль камбайнеру атрымалі незаконную прэмію за нібыта датэрміновае заканчэнне жыцця, і свядомы і прамы, заўсёды такі прышчэпны і бескампрамісны брыгадзір, дэпутат, член праўлення і парткома, перадавік жыва аказваецца... у кампаніі наведвальнікаў «кульдэюма» — чайной каля шашы з доволі характэрнай назвай у народзе «Бабскія слёзы», — напіваецца, як і ўсе, ды так, што назаўтра першы раз за многа гадоў спазняецца на работу.

Пісьменнік, відавочна, хацеў тым самым яшчэ больш «зжывіць» героя, паказаць яго з усімі ўласцівымі яму слабасцямі.

Часам наша проза, асабліва маладая, малюе персанажаў, таксама маладых людзей, якія, скажам, на рабоце — адны, а ў паўсядзённых, будзённых, здавалася б, абставінах паўстаюць зусім іншымі, да непазнавальнага, такімі «свойскімі» хлопцамі і дзяўчатамі. А на самай справе гэтыя персанажы дэманструюць душэўную збедненасць, адсутнасць ярка выражанай актыўнай грамадзянскай пазіцыі. Такія вобразы

(Заканчэнне на стар. 6—7).

ПРА ЗЯМЛЯН І ДЗЕНЬ ЗЯМНЫ...

На зямным нашым свеце ня-мала вялікіх і малых радасцей, вялікіх і малых трывог. Разам з тым існуе, можа, і занадта спрощаная ісціна, што вялікае бачыцца толькі праз малое. Хоць, калі падумаць, і далёкае робіцца для нас бліжэй, калі мы глядзім у малы, а не вялікі акуляр бінокля. Мікола Мятліцкі якраз, наадварот, пачынае сваю кнігу з вялікіх абсягаў, з планетнага маштабу:

Май і зямлі нядрэмныя трывогі
За лёс зямны ў кожным дні чутны.
Праспенты Міру, плошчы Перамогі
І свежы подых весняй баразны...

Далей ідуць вершы пра «боль чыліійскіх хат», «Трывожны свет», «Базар камет», «Талісман Нікарагуа».

Ці не спрацаваў тут стары і звыклы прычып пабудовы кнігі, згодна якому «паравозік» з некалькіх агульных вершаў на пачатку павінен цягнуць увесь цяжкавагавы састаў?

Аднак перад тым, як аўтар ступіць на сваю, палескую, павуча-родную зямлю, мы і сап-

М. Мятліцкі. Мой дзень зямны. Вершы. Мінск, «Мастацкая літаратура», 1985.

раўды адчуем, у якім тры-вожным свеце жыве кожны з нас. І тады пагодзімся з тым, што кніга паэта — гэта кніга трывогі і што назва «Мой дзень зямны» цалкам адпавядае ўсяму, пра што непакоіцца аўтар.

Таму не будзем сцвярджаць катэгарычна, што першы раз-дзел зборніка «Трывожны свет» — няўдалы, што ў ім ёсць «прахадныя» вершы. Ёсць тут многа таго, што змушае на даўно знаёмыя рэчы глядзець зусім іншымі вачыма, бачыць іх у новым святле, быць шчырым аднадумцам аўтара. Хачу адразу спаслацца на «Сінюю баладу», пабудаваную на яркай, запамінальнай і разам з тым простаай дэталі — каларовым шкельцы, што падае з рук хлопчука. Трывога за час, за плане-ту, на якой жывём, тут гучыць асабліва выразна. Тое ж са-мае, трывожлівае і даверлівае, знаходзім і ў вершы «Талісман Нікарагуа»:

Я падабраў
Гільзу пустую,
Сціснуў чорную смерць.
І яна
Пальцы мае апаліла
Зоркамі абеліскаў,
Полымем Вечных агнёў.
Услед за тваімі маткамі

Я паўтару, Нікарагуа:
— Куля, у гільзе памры!

Зразумець паэта — гэта значыць і зразумець тое накаленне, ад імя якога ён гаворыць. М. Мятліцкі звяртаецца да нас вуснамі і сэрцамі тых «стрыжана-ных пад нулёўку», што «ў ако-пах старых» гулялі ў «сваю вайну». Міша Мароз — вось канкрэтнае імя з гэтага нака-лення, імя, якое як бы звязала некалькі часоў адзінай трыво-гай. Выбух мінулай вайны ў руках равесніка... І таму для нас вельмі пераканаўча і кра-наюча гучыць словы аўтара ў вершы «Роздум»:

Паміж бяроз, дзе прадзедаў
крыжы,
Ці размінёмся з найпакутным
векам?

Сыходзяць ядры...
І на іх мяжы
Яшчэ цяжэй застацца
чалавекам.

Гэта роздумнае асэнсаванне прыйшло праз сэрца, праз лёс аднагодкаў.

Якія ж яны, лакальныя тры-вогі паэта, трывогі, што пры-сутнічаюць у кожным яго зям-ным дні? Гэта ўсё тое, што знойдзеш і ў кнігах іншых па-этаў: трывога за бор, што «па-дабна чалавеку... памірае, про-сячы вады», ш крыва за цёт-ку, для якой «пялёстка ранніх руж... пахнуць, як рублі», і тра-дыцыйны «сум па вёсцы».

Роднае, палескае, што гучыць у вершах М. Мятліцкага на прыцішанай ночце, хвалюе якраз таму, што ўсё гэта, калі можна так сказаць, напісана ў

рытме сэрца. Не баіцца аўтар і лішні раз падкрэсліць свое-асабліваю гордасць за прына-лежнасць да сваёй зямлі: «...у свеце нам не сорам прызнацца: мы — палешукі». Але най-больш крапаюць вершы, пры-свечаныя маці. Крапаюць і роз-думам, і смуткам сваім ад страты самага дарагога чалаве-ка. Гэта балочае, сыноўняе зразумела кожнаму. Як не па-гадзіцца з паэтам, калі ён па-пярэджвае:

Спяшайце, каб начною
тэлеграмай
Знянцую ў сэрца стункуць
не змагла
Найкарацейшая з дарог, дзе
мама
Чакае нас, не гасячы святла.
(«Дарога да маці»).

І яшчэ радкі, ад якіх не мо-жа не забалець на душы:

Ты помніш, брат, як сонца
пагасла?
Раніца, а яно не ўзышло.
Так жыта кладзецца на
пераясла,
Як маціна цела на рукі лягло.
(«Брату»).

Тэматыка зборніка, вядома, гэтым не вычэрпваецца. Аўтар не хавае ад нас свайго імкнен-ня да шматабсяжнасці. Тут яшчэ можна было б прыгадаць поўны драматызм і балочага аўтарскага суперажывання верш «Пасылка», дзе паэт звяртаецца да біяграфіі Тал-стога; абразкі прыроды, вершы з дарог і радкі пра каханне. Не ўсё, вядома, напісана на ад-ным узроўні. Ёсць вершы мац-нейшыя, ёсць слабейшыя.

Здаўся мне штучным падзел зборніка на раздзелы. Ці так ужо дыктаваў гэта змест кні-гі? Вершы з раздзела «Карэні дзеў» можна было б смела пе-раносіць у «Мацерыкі любові» і ў «Трывожны свет». І кніжка ад гэтага нічога не страціла б.

Ад сяго-таго хацелася б і перасцерагчы М. Мятліцкага. Вядома, што ад частага ўжы-вання і добрых слоў, метафа-ры, вобразы трацяць сваю пры-воблівасць. М. Мятліцкаму, па-эту свежага эроку, трэба ўсякім чынам пазбаўляцца ад такіх даўно звыклых прыгостваў, як «светла ад бяроз», «на сонцы млее», «небам жураўліным».

Можа, не лішне напаміньце паэту і пра культуру радка. Возьмем да прыкладу канцоўку з верша «Раённай газеце «Ле-нінскі сцяг»:

Мільгаюць лётка НАШЫ дні.
Усё, што створана рукамі,
Не безуваж, не абміні!
Які прастор у НАШАЙ тэмы,
Які для творчасці прасцяг!
І свет НАШ, ведаем усе мы,
Ідзе пад ленынскі НАШ сцяг.

Слова «наша» тут варта бы-ло б сур'ёзным чынам прапа-лоць. Думаю, што не зусім добра, калі ў адным радку ўжываецца «шчэ», а ў наступ-ным пры падобнай сітуацыі «яшчэ». Хай і дробязі, але звяртаць на іх увагу трэба.

«Мой дзень зямны» — другі паэтычны зборнік М. Мятліцка-га. Кажуць, самая цяжкая для паэта менавіта другая кніга. На нашу думку, Міколу Мят-ліцкаму яна ўдалася. Працуе ён у нашай паэзіі сур'ёзна і шматабсяжна.

Казімір КАМЕЙША.

НЕАБХОДНАСЦЬ ГЕРОЯ

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 5).

шмат траціць у параўнанні з іх прататыпамі з жыцця, уяў-ляюць сабой цымяны адбітак рэальных асоб.

Але якраз сёння ўсё часцей у прозе назіраецца імкненне да пераадолення падобных «ролевых адлегласцей». Сакра-тар абкома, райкома, радавы гаспадарнік—кіраўнік калгаса — розным парадкам імкнучы падкрэсліць сваю непавагу да фармалізму, бюракратыі, вы-казваюць — і на словах і ча-сам на справе—сваю абсалют-ную гатоўнасць жыць адным жыццём з людзьмі, гутарыць з імі, дапамагаць ім, гатоўнасць да «чалавечых» кантактаў, г. зн. кожны раз яшчэ і яшчэ падкрэсліваючы дэмакратыч-насць як галоўны прынцып у стылі сваёй работы.

Нібыта выпадкова (ці ж вы-падкова?) заварочвае на дачу ў Воўчы Лог да Карнач са-кратар абкома Сасноўскі, і гэты яго прыезд развязае гордзіў-вузел складанасцей у лёсе ге-роя і дапамагае скінуць яму са сваіх плячэй цэлы воз жыц-цёвых непрыемнасцей, якія аб-рынуліся на таленавітага га-лоўнага архітэктара абласнога горада.

У рамане «Неруш» В. Казь-ко пайшоў яшчэ далей. Сакра-тар абкома ў час вандравання па палескай абноўленай зямлі ўжо вышпірае насоўкай слёзы дзеду, які «плакаў у глыбі Палесся пасярод лета», бо яго жорстка зняважыў брыгадзір. Пасля размовы з калгаснікам сакратар абкома цвёрда зая-віў:

— Пакуль я не знайду таго брыгадзіра, жывы не буду.
«Брыгадзіра яны так і не

знайшлі», — заўважае пісьмен-нік.

Міжволі згадваецца вядомы выраз пра слязіну дзіцяці, якая занадта вялікая цана для ўсталявання гармоніі све-ту. А тут плача стары чалавек. У перайначаным, меліярава-ным (г. зн. палешаным) для жыцця краі. Значыць, не ўсё яшчэ мы зрабілі дзеля шчасця чалавека. А іначай—які ж мы шчаслівыя?

Нямала яшчэ ёсць нявыра-шаных праблем і ў горадзе, і ў вёсцы, і ў раёне, і ў сталі-цы. Іх вырашэнне, зрухі ў на-шым жыцці залежаць ад сум-леннасці кожнага на сваім месцы. Герой кіруюцца асабі-стымі, глыбока выпакутаванымі ўяўленнямі пра добро і зло, абавязак і шчасце, мэту жыц-ця. Пакутуе, трывожыцца, «нясе агонь» людзям Мацвей Роўда з рамана В. Казько «Неруш», ажыццяўляючы ме-ліярацыю Палескай нізіны, пе-расяляючы людзей са старых хат у святліцы з электрычнас-цю. Ідзе «ў народ», ідзе пра-цаваць у адсталы калгас былы кіраўнік рэспубліканскага ма-штаба Іван Васільевіч Анта-нюк у рамане І. Шамякіна «Снежныя зімы». Не за сябе, а за агульную справу ў пер-шую чаргу трывожыцца Мак-сім Карнач, Сцяпан Дзімід-чык, Ігнат Сцяпанавіч Вап-шчэтка. Гэтыя і многія іншыя героі прыцягваюць нас чысці-ней сваіх учынкаў, высякарод-насцю, гатоўнасцю ахвяраваць сабой дзеля агульнай справы. Праўда, часам чытачоў пало-хае нейкая безабароннасць, лёгкая душэўная ранимасць гэ-тых герояў.

Разам з тым, ці не рэдкас-цю ў літаратуры стаў паказ чалавека, які не баіцца «быць

самім сабою», а толькі выкон-вае адведзеныя яму абавязкі: брыгадзіра, перадавога рабо-чага, кіраўніка? Літаратура, на наш погляд, больш увагі і па-вагі павінна правяціць да сама-стойнасці меркаванняў асобы ў грамадстве, да нетрадыцый-насці мыслення, нестэрэатып-насці поглядаў, да голасу ўнутранага сумлення, калі ча-лавек сапраўды застаецца «сам-насам», паўстае такім, які ён ёсць на самай справе. Тады мастака і чакае адкры-ццё сапраўднага характару. Та-кімі героямі з'яўляюцца Апей-ка, Антанюк, Роўда, Дзімід-чык, Карнач, Ігнат Сцяпанавіч і іншыя. Усіх іх вылучае высо-кая адказнасць, абавязак пе-рад калектывам, грамадствам, перад будучыняй. А гэта, у першую чаргу, адказнасць пе-рад самім сабою. Высокае ра-зуменне адказнасці за свае ўчынкi, за актыўную жыццё-вую пазіцыю не прыходзіць само сабой. Герой павінен іх сцвярджаць кожным сваім кро-кам, кожным учынкам. Сацье-лаг Г. Ліхтэнберг неяк заўва-жыў, што нішто так не спрыяе душэўнаму спакою, як адсут-насць свайго ўласнага погля-ду на жыццё. Калі доўгі час маўчаць, дык можна і анямець. Трэба быць шчырым, прамым і адкрытым і ў вялікім, і ў ма-лым. І хоць крыху ў нечым не такім, як усе іншыя.

«Закон усеагульнага імкнен-ня да шаблона» (Э. Кроткі) зусім не ўласны такой яркай і таленавітай асобе, як Карнач. Герой разумее, што толькі за-стаючыся самім сабою да кан-ца, толькі такім, які ёсць, ён здолее больш і паўней ад-даць сябе людзям. Карнач не ўхіляецца ад барацьбы, адчу-ваючы высокі давер і высо-кую адказнасць перад грамад-ствам.

Мера свабоды ёсць адначас-ова і мера адказнасці, сцвяр-джаюць філосафы. Калі бяна-ца такой адказнасці, тады зна-ходзяць прычыну, каб ухіліцца ад барацьбы, свядома ідуць на кампрамісы. Усведамленне ад-казнасці заўсёды было і з'яў-ляецца галоўным стымулам да дзейнасці. Іншага не дадзена.

Тады, калі герой замыкаецца

ў коле сваіх асабістых інтарэ-саў, калі ў яго душы прыглу-шаны праметэўскі пачатак, ня-ма адчування палёту, тады і з'яўляюцца ў свядомасці пер-санажа розныя філасофскія сентэнцыі, накітат таго, што ад залішняй свабоды чалавек становіцца менш рашучым, дзейным, менш актыўным, бо нібыта адпалі розныя абмежа-ванні і гэта размякчае асобу, робіць яе аморфнай.

У неблагім апавяданні Васи-ля Гігевіча «Валіцкі» можна пачуць пра ўсё: пра выпіўкі і даміно, карты і кватэры, дачы, машыны, сям'ю, дзцей, пра адносіны паміж жанчынай і мужчынам, грошы, пра дрэнны настрой герояў, менш пра ра-боту, на якой «не ладзілася, і, як часта бывае ў калектыве, толькі таму, што не ладзіліся адносіны між людзьмі». Перса-нажы жывуць нібы ў замкнё-ным коле вузкіх, абмежаваных інтарэсаў. Таму і прыходзіць да іх падобныя абсурдныя дум-кі: «Часта думаю, што мы па-кутуем ад таго, што ў нас ма-юцца вялікія правы выбару». Калі б аўтар зазірнуў у пад-ручнік гісторыі філасофіі, дык убачыў бы, што гэтая сентэн-цыя мае доўгую і сіваю бара-ду. Але перад намі разгортае-цца «хатняя» філасофія. Чыта-ем: «І самае складанае ў тым, што ведаем—за выбарам зноў жа адразу пачынаюцца абмежа-ванні нашай свабоды і зноў жа, на новым вітку спіралі, — па-куты, мары аб свабодзе...» Чы-талі, чулі на лекцыях па філа-софіі! Але гаворка ў апавядан-ні вядзецца пра сферу асабі-стых узаемаадносін паміж лю-дзьмі, пра пакуты кахання — «хваробы», калі жанчына, успа-мінаючы пра мужа, пра тое, як яны ішлі вёскай, гаворыць пра яго не іначай, што яна «цягну-лася за ім», «як дурань з дзвярамі». Кватэру, работу ге-роі атрымалі без ніякіх цяж-касцей, усё проста («...Валерка нарадзіўся пасля веселля. Та-ды ж мы і атрымалі кватэру»), без аніякіх праблем, а разумен-не адказнасці перад грамадст-вам за такія «падараваныя» шчадроты так і не прыходзіць. У герояў адсутнічае менавіта

адказнасць «за ўсё на свеце», пра якую мы згадалі на пачат-ку артыкула, пра якую пісаў і А. Рагуля. Мажліва, усё ж варта ўсім нам умець кары-стацца вялікімі правамі выба-ру, вучыцца і паўней карыста-цца імі, а не абмяжоўвацца, як прапануе аўтар? Але паслуха-ем «хатнюю» філасофію. «Ра-ней, у тая, як прынята казаць, чалавек быў больш рашучы, бо ён быў абмежаваны (рашучы, бо... абмежаваны). Як гэта зразумець? Дзе логіка?—У. Н.) шматлікімі правіламі, рэлігій-нымі, дзяржаўнымі, сямейнымі. (А што, цяпер адпалі сямей-нымі, дзяржаўнымі правілы? Цымяная філасофія. — У. Н.) Хоць ён, відаць, і пакутаваў ад гэтых правіл,—чытаем да-лей, — але, згадзіцеся, мелася і доля шчасця, бо яму было за што трымацца...» Вось так і не іначай.

«Было за што трымацца...», «доля шчасця». Гэта, на вялікі жаль, чытача не пераконвае ў справядлівасці вывадаў такой «скуларнай» філасофіі, і зга-дзіцца з такімі меркаваннямі мы не можам аніяк. Гэта ўжо відавочны перабор. «Філасо-фія» сытых, якім хочацца «ча-госці такога». Але далей — болей. Вычтаная, пачутыя, але ні ў якой ступені не па-цверджаныя практыкай анала-гічная філасофскія сентэнцыі гучаць надумана, разбураюць ўражанне ад мастацкага тва-ра. Чытаем: «І вось—двацца-тае стагоддзе, тэорыя аднос-насці, якая пераварочвае ўсё на свеце і дорыць нам свабоду, тую духоўную свабоду пра-ва распараджацца сваім жыц-цём як нечым самастойным — тым, што аднойчы невядома адкуль паявілася і вось-вось знікне. У гэтай бяздушной прорве прасторы і часу». Пры-гадаем упэўненасць, з якой сцвярджаў У. Фолкнер: «Я адмаўляюся прымаць канец ча-лавека... Чалавек не проста выстаіць, ён пераможа». Ад-куль такі песімістычны наст-рой? Ледзь-ледзь зменення ак-цэнта, недаказанасць ці заліш-няя словаахвотлівасць разбу-раюць усё філасофскія збуду-

БАГАТАЯ ГІСТОРЫЯ ШКОЛЫ

У гэтай кніжцы Рыгор Родчанка апавядае аб гісторыі Слуцкай сярэдняй школы № 1. Заснаваная 20 мая 1617 года, яна стала адной з першых сярэдніх навучальных устаноў на ўсходнеславянскіх землях. Статут гэтай навучальнай установы быў напісаны ў духу перадавых педагогічных ідэй тагачаснай Еўропы. Ён нават апыраджае на колькі гадоў «Вялікую дыдактыку» Яна Амоса Камэнскага. Слуцкі ліцэй (з 1620 года — гімназія, у 1917 годзе — Першая беларуская гімназія) паспяхова рыхтаваў сваіх вучняў да вучобы ў еўрапейскіх універсітэтах. У яго сценах вяды атрымлівалі будучы філосаф Ян Андрэй Белабокі (Белаблошкі), асветнік і выдавец Ілья Капіевіч, пачынальнік усходнеславянскай і

Р. Родчанка. Старэйшая школа Беларусі. Мінск, «Народная асвета», 1985.

польскай археалогіі, фалькларыстыкі, этнаграфіі і дыялекталогіі Зарыян Даленга-Халакоўскі, пісьменнікі Адам Плуг, Эдуард Якубас Даўкша, Альгерд Абуховіч-Бандынэлі, Язеп Дыла, Юрка Гаўрук, Ян Скрыган, Георгій (Юры) Бязроўка, астраном Вітольд Цераскі, актыўныя ўдзельнікі рэвалюцыйнага руху Пётр Карповіч і Іпаліт Младзевіч, адвакат Казімір Петрусевіч, які бараніў на судзе Якуба Коласа, а потым Максіма Танка...

Аўтар прасочвае гісторыю школы ад дня яе заснавання князем Янушам VI Радзівілам да нашага часу. Дзеля таго, каб больш поўна адлюстраваць шлях навучальнай установы, Р. Родчанка выкарыстаў архіўныя матэрыялы і амаль забытыя публікацыі. Карыстаўся ён і вуснымі ўспамінамі былых вучняў. Вядома ж, у выкладзе матэрыялу ёсць «прагалы».

Яны тлумачацца тым, што многія звесткі страчаны ці яшчэ не знойдзены ў архіўных сховішчах.

Кніжка Р. Родчанкі, бадай, першая, прысвечаная асобнай школе. Радуе, што прысвечана яна самай старэйшай сярэдняй навучальнай установе Беларусі. Думаецца, выдавецтва працягне расказваць пра школы рэспублікі, якія маюць больш чым векавую гісторыю. Скажам, свайго гісторыка чакае СШ імя Кузьмы Чорнага ў в. Цімкавічы Капыльскага раёна, якая дала не аднаго выдатнага дзеяча навукі і культуры, Герояў Савецкага Саюза, перадавікоў народнай гаспадаркі. Гэта і найстарэйшая на Палессі Пінская гімназія (цяпер СШ № 2)...

Вітаючы выхад такой кніжкі, нельга не выказаць здзіўлення з яе паліграфічнага афармлення, з якасці паперы. Добра выддзена кніга была б найлепшым сувенірам для гасцей горада Слуцка, для краязнаўцаў.

А. ЗАБЯРЭЗСКІ.

ДОБРА памятаю гульні свайго маленства — пікар. Дакладней, яе назву. Бо засталіся ад любімай гульні толькі гук, пустая абалонка, змест жа і энэ даўно вытаптаны няўрымслівай хадю часу. Як і многа іншых гульняў, як матчыны калыханкі і бабуліны казкі. Усе яны звонкімі крывічкамі жывілі наша дзяцінства, адгукаліся ў юнацтве, асэнсоўваюцца ў сталасці. У нашых дзяцей ужо іншыя гульні, і не так іх багата. Дагатыкі ды хованкі, лапта ды штандар, ды яшчэ пару сучасных, народжаных цывілізацыяй

Як бачыце, апісана гульня дакладна, спісла і зразумела — як і пераважная большасць гульняў у кнізе. Падзел іх на больш і менш рухомыя дазваляе выбраць час і месца правядзення, суаднесці гульні з колькасцю дзяцей, з іх фізічнай падрыхтоўкай.

Рухомыя гульні ў сваю чаргу не толькі развіваюць фізічна (іх можна праводзіць у час ранішняй гімнастыкі, фізкультурных заняткаў) — яны, акрамя таго, даюць цудоўныя ўзоры народнай педагогікі. Вось які дыялог адбываецца ў

ЗАХАВАЦЬ СПАКОНВЕЧНАЕ

—накшталт «сапсаванага тэлефона» ці скокаў пераз гукі. Але старажытная гульня ўсё ж захавалася ў памяці народа — разам з песнямі, танцамі, казкамі, загадкамі. Гэта і паважная гульня-карагод, у якой пераважаюць песні, словы, і рухомая, жвавая гульня-беганія. Пра тое, як многа гульняў бытавала на Беларусі, мы даведваемся з кнігі «Беларускія гульні ў дзіцячым садзе».

Значэнне гэтай невялічкай, сціпла выддзенай кніжачкі цяжка перацаніць. Перш за ўсё таму, што дзіцячая гульня — гэта частка культуры народа, а ўсё, што належыць культуры, павінна свята захоўвацца, перадавацца з пакалення ў пакаленне. На жаль, у праграме дашкольнага выхавання адсутнічаюць беларускія гульні. Да таго ж яны мала апісаны і не часта выдаваліся, таму, зразумела, іх амаль не ведаюць ні выхавальніцы, ні дзеці.

У першым з пяці раздзелаў прыведзены гульні-карагоды. Галоўны элемент у іх — жывое народнае слова. Вось, напрыклад, гульня «Вузельчык»: «Два ўдзельнікі гульні трымаюць у руках паясы, утвараюць вароты ў выглядзе вялікага ігольнага вушка. Астатнія ўдзельнікі становяцца ў рад, бяруцца за рукі і, рухаючыся ўздоўж пляцоўкі, спяваюць:

Іголка — шырыла,
Увесь свет прыбрала.
Прыбрала, абшыла.
Сама голая хадзіла.
Тонкая ды доўгая,
Аднухавал ды вострая.
А я тычу — тытучу:
У носік стальны
Хвосцік ільняны!

Дзеці праходзяць у вароты, імітуючы нітку, якую зацягваюць у іголку. Апошні ў радзе «зацягвае вузельчык» — паясамі скручвае дзяцей, якія ўтвараюць вароты, і вядзе іх за сабой, прыгаворваючы:

Хвосцік ніцны
Цягну за сабой.
Праз палатно ён праходзіць,
Канец сабе знаходзіць...

Правілы гульні: дзеці, якія ўтвараюць вароты, павінны стаяць адзін ад аднаго на адлегласці выцягнутага паміж імі паяса; апошні ў радзе іголка, які зацягнуў вузельчык, не павінен хутка рухацца, каб не паваліць «зацягнутых» паясамі дзяцей».

Беларускія гульні ў дзіцячым садзе. Мінск, «Народная асвета», 1985.

ЛЕТАПІС УСЕНАРОДНАГА ПОДЗВІГУ

Выйшаў з друку другі том чатырохтомнага Збору твораў народнага пісьменніка Беларусі Васіля Быкава, які выпускае выдавецтва «Молодая гвар-

сініцы з савай, што ўвіхаецца каля прытворы-вераб'я:

—Ці дома верабей? — Дома.
— Што ён робіць? — Хворы ляжыць.
— Што яму баліць? — Плечыкі.
— Схадзі, сава, у агарод, сарві траўкі-грэчкі, папар яму плечкі.
— Парыла, сінічка, парыла, сястрычка. Яго пара не бярэ, толькі гарачкі прыдае.

Цікавая і астатнія птушкі, што робіць верабей. Нарэшце, высвятляецца, што ён «па двары шырыць, крошкі збірае, дадому не ідзе, каноплі крадзе». І ўсе птушкі дружна стараюцца «хворага» вераб'я дагнаць.

Спадабаюцца малым гульні «Купец», «Бліц гарыць», «Гаспадыня і кот», «Браднік», «Рэдзка», «Чараўнік» і іншыя.

Складальнікі кнігі, прыводзячы апісанні гульняў, іх правілы (досыць простыя), фармулююць таксама выхавальную задачу: развіваць хуткасць, рэакцыю або памяць, кемлівасць, вучыць арыентавацца ў наваколлі, узгоднена і спрытна рухацца і г. д.

У апошнім раздзеле кнігі прыведзены спартыўныя святы, у якіх дзейнічаюць Дзед Мароз, Вясян, Несцерка і дзе прадугледжана правядзенне спартыўных гульняў, спаборніцтваў, конкурсаў.

Вельмі пажадана было б уключыць у кнігу лічылькі, бо яны патрэбны амаль для кожнай гульні. Усе мы ведаем, якімі дасціпнымі і смешнымі яны ў дзяцей бываюць.

У наш складаны, завальмі рацыянальны век адчуваецца цяга людзей да спаконвечнага, народнага, нацыянальнага. Панома асэнсоўваюцца фальклорныя традыцыі ў паззіі, музыцы, харэаграфіі, узнікла мода на старое, высковае ў побыце, расце цікавасць да гісторыі, этнаграфіі. Адраджаецца і народная гульня. Вядома, што ў Падмаскоўі арганізаваны клуб народнай гульні. Есць такія клубы і ў Сібіры, Якуціі, Карэліі. Маглі б яны з'явіцца і ў нас — пры дамах народнай творчасці. Мне застаецца толькі падзякаваць складальнікам З. Ермаковай і В. Шабека за карысную для дзяцей і дарослых кнігу.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ.

У ПРАДАЎЖЭННЕ «ВЯНКА»

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» працягвае выпуск серыі «Беларуская паззія», у якой у перакладзе на рускую мову выходзяць кнігі класікаў нацыянальнай літаратуры, а таксама найбольш вядомых сучасных паэтаў. Не так даўно рускамоўныя чытачы мелі магчымасць пазнаёміцца са зборнікам Максіма Лужаніна «Як нараджаю-

ся новы свет». І вось чарговым сустрэча: выхад кнігі паззіі Максіма Багдановіча. «Узор вясільна» — так называецца гэты зборнік, які смела можна назваць своеасаблівым працягам славаўтага «Вянка». Дзякуючы майстэрству калектыву перакладчыкаў па-руску загучалі найбольш вядомыя творы Максіма — Кніжніна, па-

асобныя з іх змешчаны ў перакладзе самога М. Багдановіча.

Ухвальнае слова пра класіка нацыянальнай літаратуры, аднаго з цудоўнейшых паэтаў свету скажаў у прадмове Ніл Гілевіч, у даследчыцкім полі зроку якога знаходзіцца і паззія М. Багдановіча.

Е. ДРОМІН.

ванні, шкодзяць нашаму ўспрыманню ўнутранага стану персанажа, ставяць усё з ног на галаву. Вывад хоць і гучыць драматызавана, але ў літаральным сэнсе «дывідае» ў паветры: «І ўсё гэта днём і ноччу, месяца і год, вісіць над намі ці ў нас, плодзячы сумненне і нерашучасць, прымушае хапацца то за разводы, то за машыны і дачы».

Вось такі доўгі маналог, які напісаны мужчынам, але ў творы «прыпісаны» жанчыне. Глыбокаму пранікненню ва ўнутраны свет гераніі гэты маналог не садзейнічае, а толькі зацяняе жыццёвую драму, адводзіць у бок ад сапраўднай трагедыі людзей, паміж якімі вырасла сцяна непаразумеання, «сцяна, якую ніводзін не адолее». Таму на першы план і ў згаданым творы В. Гігевіча, і ўвогуле ў жыцці выходзіць праблема «самааддачы», максімальнай самарэалізацыі асобы ў грамадстве, правільна зразуметага грамадзянскага абавязку, нягледзячы ні на якія бытавыя неўладкаванасці. «Робота — гэта і ёсць надзея», — піша аўтар. Але і ў рабоце герой у творы не рэалізуецца да канца, бо ён і ў ёй не адчувае вялікай асалоды: «Сярод бела дня, бывала, я (Валіцкі. — У. Н.) кідаў работу, падыходзіў да акна і падоўгу глядзеў на заводскі двор...»

Грамадскія ідэалы ў творы нібы адступаюць на задні план, патанючы ў патоку слоўнай эквілібрыстыкі. Падобная філасофія аб страце сучасным чалавекам сацыяльных арыентаваў у жыцці, аб жаданні трымацца за што-небудзь матэрыяльнае ўспрымаецца нашай крытыкай як своеасаблівае «адкрыццё» аўтара. Чытаем у Т. Грамадчанкі: «Пісьменнік паказвае, што чалавекам страчана нешта істотнае, а менавіта — разуменне, за што трэба трымацца ў жыцці» («ЛіМ», 7. VI. 1985). Гэта гаворыцца ў сувязі з разглядам праблем урбанізацыі ў сучасных творах. Крытык не заўважае, што гэтае «трыманне» і «хапанне» было ўжо ў аповесці «Дом, да якога вяртаемся». А вобраз

дурня з дзвярамі сустрэнем і ў «Валіцкім», і ў рамане «Доказ ад процілеглага». Скажучы, пісьменнік адкрывае нам псіхалогію спахыўца, развенчвае яе, не перастаючы паўтараць аб гэтых ушэках ад рэальнага жыцця — у музыку, у матэрыяльны дабрабыт і г. д. Але колькі ж можна пра адно і тое ж? У рамане «Доказ ад процілеглага» ізноў натрапляем на тую ж самую «хатнюю» філасофію, толькі ўжо на гэты раз выкліканую ўздзеяннем чарачкі віна. «Вось, нарэшце, — тая хмельная лёгкасць, якой амаль не бывае ў гэтым разважлівым цвярозым стане, у якім хутчэй і болей энергічна пачынаеш шукаць гэтую лёгкую бесклапотную радасць, хапаючыся абяруч за фарбы, лакі, імартныя туфлі, джынсы, кофтакі, сумачкі, кулончыкі, шматсэнсавыя позіркы, экскурсіі, разумныя лекцыі і размовы, якія ўсё на свеце растлумачваюць, грандыёзныя раманы і аповесці, фільмы і спектаклі, шматлікія знаёмствы, — чым болей і хутчэй за ўсё гэта хапаешся, тым далей аддаляешся ад лёгкай бяздумнай радасці і ўсё болей адчуваеш сябе на бязлюдным востраве, акружанай у рэшце рэшт усім, за што некалі выратавальна хапалася (пра што б, здавалася, пісаў бы аўтар, каб не пра гэтае «хапанне») і што цяпер усім непатрэбна... Пазней ім абедзвюм лягчэ, і вось у душы тваёй, як гаварыў старына Хемінгуэй, штосыці выпроставаецца, выпрамляецца, і цяпер неак сам сабою паяўляецца няпрояшаны смех... Праўда, застаецца незразумелым, пры чым тут неабходны востраў; чым кепска паслухаць разумныя лекцыі, паглядзець добры спектакль і многае іншае, пра што гаворыцца ў творы. Бянтэжыць аднастайнасць прыёму псіхалагічнага аналізу, аднолькавы ход думак герояў... Падобныя і самі героі розных твораў. Там — Валіцкі, тут — Макрыцкі. Мянajúцца толькі рэчы, за якія «хапаюцца» персанажы. Мужчыны, як правіла, сцвярджае аўтар, «хапаюцца» за дачы, аўтамабілі, жанчыны,

адпаведна, за... нечаканыя знаёмствы, за імартныя рэчы. А псіхалогія такіх «хапальнікаў» застаецца не раскрытай да канца.

Давялося чытаць, што аўтар імкнецца выкрыць сучаснае мяшчанства, бездухоўнасць, эклектыку мыслення спахыўцоў, асобных членаў грамадства, якія, на сутнасці, паразітуюць на яго здаровым целе, з'яўляюцца ўтрыманцамі. Так скажаць, даказвае станоўчае, сцвярджае ідэал, ідучы ад процілеглага, ад утрыманства і духоўнага тупіка, крызісу духу, дэвальвацыі маральных каштоўнасцей. Маўляў, у творы аўтар змагаецца з чалавечай неадчувальнасцю да людскіх турбот.

Аб'ектыўнасць фатографіі? Малюнкi з прыроды? Мусіць, так. Але ж гэтак можна пісаць бясконца. Пра суседзяў, пра сваякоў, землякоў, знаёмцаў, стэнаграфаваных іхнія размовы. І гэта будзе даволі павярхоўны сацыяльны «зрэз» пэўнай часткі грамадства, пласкаваты, цёмны, хоць жыццё герояў (у рамане, напрыклад) і будзе распісана па гадзінах.

Мы разумеем, што твор В. Гігевіча ў нечым пошукавы, эксперыментальны. Відачы, аўтару не трэба спяшання... Каб быў час падумаць больш глыбока над з'явамі сучаснасці.

Сёння ў нашай шматжанравай, шматстылявой, шматпраблемнай літаратуры асабліва, як ніколі, адчуваецца недахоп у распрацоўцы вобраза станоўчага героя. Час патрабуе новых герояў. Уяўленне пра ідэальнага чалавека шмат у чым змянілася. Вобразаў станоўчых герояў — прадстаўнікоў старэйшага пакалення — недастаткова. Яны, бадай, не ўплываюць на выхаванне маладога пакалення і сёння ў пэўнай ступені сталі «вобразамі з гісторыі».

А жыццё багатае на сапраўды каларытных, адданых, разумных, глыбокаперакананых і таленавітых людзей, не заўважаць якіх проста немагчыма.

Наш вялікі і адказны клопат пра хлеб надзённы павінен выклікаць у кожнага творцы, мастака слова яшчэ большую адказнасць і за хлеб духоўны.

I.

— 3 ДАРОВА, мама! А бацька дзе?

Волька аж сцэпанулася, разгнулася надта хутка, і боль востра адазваўся ў паясніцы пад грудзямі.

Валерык стаяў у разоры між цяўніку ў джынсах, у рубашцы з закасанымі рукавамі, чарнявы, рослы, як бацька.

— Трэба было апырсаць, а то рукамі, — Валерык плюнуў убок, кінуў на слоік з газай, у які Волька збірала каларадскіх жукоў.

— Вы ж скарэй сабе ў горла напырсаць спяшаеце...

Абраць жукоў і позна было ўжо, адцягла бульба, але і глядзець на гэту плыю на зялёным не ставала цярпення.

— А ты чаго прыкурэў у рабочы дзень? — папыталася яна ў сына.

— Прыехаў вот...

— На чым прыехаў?

— На свай.

— Чаго?

— Ну а што? Шэф пудэўку падпісаў... Папяроўка яшчэ не асыпалася? Яшчык яму трэба падкінуць.

— Валя з табою?

Валерык не маргнуў і вокам:

— У яе субота рабочая. План даваць трэба.

Нявестка гэты план «давала» часта: — Забраў бы і яе, ягады абарвалі б, закаталі ў слоікі...

Волька глядзела на сына: яна не магла ўлавіць, калі ён гаворыць праўду, а калі і абманвае. Можна, таму, што часцей за ўсё ў сказаным была і праўда, і няпраўда. Як жыве сын і нявестка, яна толкам не ведала. Дагадвалася, што не надта гладка. Валерык часта наязджаў дадому адзін, цяліў, каб трапіць на якое вяселле ці «фэст» у свай ці суседняй вёсцы. Фэстамі і дасюль называюць у вёсках гулянкі, якія арганізоўвае раз улетку моладзь. Ажаніўся, дзіця гадуе, а мяркуе яшчэ палятаць. Бацькава натура. Са школы навучыўся і чарачку куляць, і ў бойку гатовы, як порах. Дасюль угамону і сталасці няма. Ды і Валя, мабыць, не лепшая.

Волька нікому не гаварыла, але спакойней было, калі дзеці не прыязджалі. Тады пачынала думацца, што ў іх усё добра, бо хлопцы яе не дурныя, не горшыя за другіх. І сэрца менш балела, і ціск не падымаўся. На свайго ўжо, на Баранчыка, — мужа яна прывыкла зваць па мянушцы, ды ён і адзваўся на яе, — увагі не звяртала. Змірыліся нервы, ці што, прывыклі да ягоных выбрыкаў. Ды і ён пастарэў, не тое здароўе — гарэлка свайго не даруе. Цяпер, калі ўспяваў дзе халінуць, то не надта і шалеў — звываўся спаць, не лез біцца, і яна не хадзіла ў сніжках.

— Дык дзе бацька?

Валерыку не стаялася на месцы ад таго, што маці гэтак прыглядаецца да яго, быццам нешта западозрыла.

— У крэмль свой схаваўся. Міліцыя сёння ў калгасе лавіла матацыклістаў.

— Ясна, — Валерык зноў рашуча плюнуў. — Кідайце гэту работу, заўтра апырсаем.

— Позна ўжэ пырсаць.

Валерык пашамаў на двор, а Волька зноў нагнулася над цяўнікам. На добры лад, то пустая гэта яе работа. Але думалася спакойна, пра сваё. Усё ёсць: і добрая хата, і сад, і агарод, выфарбавана і выраблена. Толькі няма радасці і няма здароўя, нават ахвоты рабіць работу няма. І ўся гаспадарка быццам шэрая нейкая, запыленая ўся.

І боль у сэрцы, і ціск, дактары гавораць, ад нерваў. Таму і лякарства не дабраць.

Волька ўздыхнула.

Валерык тым часам выніў кіёк, якім былі закладзены дзверы ў веранду, — каб ведалі, што ў хаце няма нікога. У хату не пайшоў, з сянец завярнуў у каморку, па лесках узлез да люка на вышкі. Хавацца на вышках прыдумаў некалі ён. Калі ўзлезці туды, уперці калок у крокву і ў люк, то

ніхто не дабрэцца. На вышках ён хаваўся, калі не хацелася ісці ў школу альбо ад бацькі, каб не адлупцаваў. Гэта ўспаміналася лёгка. Ды і ў жыцці ў Валерыка ўсё было лёгка: як прасвістаў у школе, потым у арміі, паехаў у горад, ажаніўся, але ў жыцці быццам нічога і не перамынілася.

Цяпер вышкі сталі бацькавай крапасцю. Хаваўся адсыпацца пасля п'янак. Выбавіць яго адсюль мог толькі голад. На гарышчы стаяла паламаная раскладанка, на ёй падушка і стары кажух.

Волька час ад часу ўчыняла пагром гэтага лагана, выкідала і раскладанку, і падушку, і кажух, але неўзабаве ўсё вярталася на свае месцы.

На стук ніхто не адазваўся, і Валерык загрузаў мацней.

— Бацька, канец асадзе! Гэта я, — падаў ён голас, бо зразумеў, што стукані нічога не возьме. — Чуеш, бацька, гэта я, Валерык!

На вышках пачуліся крокі.

— Ты?

— Я, не бойся. Раскідай барыкаду. Люк адкрыўся. Сам Валовіч злезці на зямлю грэшную не збіраўся.

Валерык ускочыў на гарышча, да-

дзеў з кампаніяй, прызнавацца не збіраўся. І што аванс прасадзіў амаль увесь — таксама.

— З бабамі рукі не вельмі распускай. Гаварыў табе — не спышай голаў ушчаміць. Мог найсці і з хатай. А то шэсць чалавек сядзіць на адной кухні. Успеў бы...

Валерык махнуў рукой — пра што гаварыць. Мала ажаніўся, дзіцяці ўжо трэці год, а з кватэрай і не свеціць нічога. Але бывае і горш. І Валя баба адходлівая.

— Ты мо прывез чаго? — стары Валовіч скока кінуў вокам на сына. Той час, калі ў яго самога заўсёды была гарэлка, калі рабіў яе сам, прайшоў. Пакуль новыя законы і пакуль міліцыя, Волька разбамбіла ў варыўні ўсю ўстаноўку.

— У машыне.

— Ідзі, пакуль маці на пляцы. А я сыду, перакусіць чаго гляну.

Праз хвілін дзесяць бацька і сын на гарышчы мірна вядлі гаворку, абодва задаволеныя і супакоеныя.

Алесь ЖУК

АПАВЯДАННЕ

АБСОЛЮТ

стаў з кішэні цыгарэту.

— Куды гэту суслу! Пажару не хватала! — прыкрыкнуў Валовіч на сына. Ён сам не курыў і не любіў, што курыць сын.

— Здароў, недаступны. Які крумак табе сюды яду носіць?

Валерык падаў бацьку руку. Абодва падобныя, толькі адзін малады, чысты, а другі ўсохлы, маршчыністы, нібы тамакечаны ўвесь. Вісела на ім рубашка, штаны вісели. Маладога адзенне аблеплывала, целу быццам і цеснавата было ў джынсах і ў рубашцы.

На гарышчы стаяла духата, хоць на дах і падаў цень ад клёна. Валерык падышоў да шчыта, адчыніў акно.

— Чаго акапаўся? — з выгляду бацька не быў п'яны.

— Лавіць прыхалі. Я машыну кінуў на цэнтральнай і цярэспаля дадому.

— Хто там вас ловіць?

— Міліцыя. Цяпер толькі так. У каго без нумароў, усе матацыклы пазабралі. Пад'едуць к канцу работы, трубку ў зубы — і будзь гатоў.

— І што з табой зробіць? Хто заўтра малако павязе? Міліцыянер не астанецца малако вазіць.

— А яны штрафу. І самі шастануць, і калгас яшчэ следам. Дарагавата стала падаваць.

— Не вельмі вас напужаеш, Хватануў жа недзе.

— Што я хватануў? Любецкаму лаўкі з клуба падвёз. У яго вяселле заўтра. Бутэлку чарніла на двах выпілі. А ты чаго прыкурэў у рабочы дзень? Вытварыў нешта?

Валовіч паглядзеў на сына.

— Мая ўчора палезла з рукамі пад нос. Па смаркачах даў троха, — нехаця прызнаўся Валерык. У тым, што дзве ночы не начаваў дома, «прагу-

Вечарам Валерык з'ездзіў на возера, пакупаўся. Вячэралі маладой бульбай з халадніком і свай каўбасой, якая дасюль вісела ў каморцы. Гледзячы на мужа і на сына, якія хораша сядзелі за сталом і гаварылі, Волька дастала з шафы, якая замыкалася на ключ, і паставіла на стол бутэлку віна. Яна, задаволеная, не заўважыла, як стары Валовіч падміргнуў сыну.

Пасля вады, пасля вячэры, змучаны чадам перажытых дзён, Валерык солідка заснуў пры адчыненым акне адзін на шырокім белым ложку, аж слінку пусціў на падушку.

Прачнуўся адразу ад сонца, якое святліла ў акно. У галаве было ясна і свежа. Цела дужае, маладое. Лёгка ўстаў на ногі, усцягнуў штаны, накінуў на плечы рубашку, выйшаў на двор.

Маці пры плоце на лаўцы перамывала толькі што сарваныя першыя агуркі.

— Ну, выпсаўся?

— Выспаўся, А дзе бацька?

— Малако павёз бацька. Ідзі, снедай, там у верандзе на стале стаіць, Ужэ і агуркоў табе найшла.

Толькі цяпер Валерык убачыў, што пры верандзе стаіць скрынька яблык і прыгатаваная яму сумка.

— Мне ж у панядзелак на работу, успею... — пачаў Валерык, але маці не дала дагаварыць.

— Не, сыноч, у цябе сям'я, дзіця. Едзь і пагуляй з ім. Тут вяселле, нашто мне думаць, дзе ты п'еш, дзе лётаеш, пакуль ушчамішся? Каб Валя на мяне крыўдавала? На выхадныя прыязджайце ўсе разам, я малаго даўно не бачыла...

Валерык павёў вокам туды, куды зірнула маці, убачыў пад лаўкай ля плота парожнюю бутэлку з пад гарэлкай, якую ён учора выпіў з бацькам, і зразумеў, што так і будзе, як сказала маці.

— Ладна, паедзем, — бесклапотна згадзіўся ён, кіруючы свай дарогай

за хлеў. Два дні сварыцца з жонкай ён не планаваў. Памірыцца з ходу наўрад ці ўдасца. Але перад маці не было падаваць выгляду, і ён падзелавому хутка выпіў чаю і выруліў з двара.

Волька стаяла ў варотцах, глядзела ўслед машыне. І з палёгкай, што паехаў сын, і з сумнай трывогай. Думала, што не надта і заробкі ў горадзе, і жыць няма дзе. Але не магла нават і павярнуцца падумаць, каб аставаўся тут, у вёсцы, не бачыў ні выхаднога ні прахаднога, ні дня ні ночы, каб жывіць так, як яны, бацькі.

Па вуліцы Валерык ехаў паволі, нібы забыўся нешта, паляпаў па кішэнях — цыгарэты асталіся на стале спыніўся ля магазіна.

У мураваным з цэглы будынку пасля двара было прыцемна і халаднавата. Прадаўчыца насыпала з мяшка ў торбу цукар.

— Дзень добры, — павітаўся Валерык.

Прадаўчыца зноў новая. Мянялася іх на год па тры, а то і па чатыры. Прыязджаюць на работу з горада на аўтобусе.

Азірнуўся і мужчына, які трымаў торбу. Гэта быў бацька аднакласніка Мішкі, з якім Валерык некалі сядзеў разам на адной парце і разам ездзіў на гулянкі да арміі. Цяпер абодва жылі ў адным горадзе і два гады ўжо як не бачыліся.

— Здароў, Валерык, — дзядзька Федзя паставіў на вагі торбу з цукарам. — На выхадныя? — пытаўся ён, пакуль магазінчыца важыла цукар.

— Не, падскочыў тут, шэфу яблык трэба было ўзяць.

— Дык ты на машыне? Можна, падкінеш мяне да Дубровы?

Да Дубровы было з кіламетр, калі не меней.

— Пра што тут гаварыць. А дзе цяпер гаручае? — папытаўся ён у прадаўчыцы, кінуўшы вокам на знаёмую паліцу, цяпер застаўленую слоікамі з варэннем, якое ў вёсцы ніхто не купляў.

Прадаўчыца з гонарам зірнула на яго, нічога не адказала, застукала лічыльнікам.

— Цяпер толькі ў адным магазіне, у цэнтры калгаса, а так усюды паздымалі. Сур'ёзна ўзяліся. Пахмяліцца хацеў?

— Не, курыва дома забыў.

Праз некалькі хвілін «масквіч»-пікапчык кураў па палявой дарозе між запыленага бульбоўніку да зялёнай вёсачкі Дуброва.

Назад машына ехала ўжо далёка па абедзе. За гэты час Валерык паабедкаў у дзядзькі Федзі, выпіў пару шклянак віна, каб было веселей, схадзіў пакупацца на сажалку, пакуль дзядзька Федзя з жонкай сабралі Мішку і маладое бульбы, і скрыньку яблык таксама, і агуркоў, і цыбулі...

Ехалася Валерыку лёгка, не думалася пра жонку, пра тое, што будзе ў горадзе, — усё наладзіцца, не першы раз. Нават не шкода было, што не ўдалася астацца пагуляць на вяселлі.

Валерык уключыў стары і разбіты трансфар, перавязаны ізалентай, які вазіў на сядзенні лобач. Калі яшчэ на шашы пападзеца харошая спадарожніца, то і зусім нічога.

Але людзі ехалі не з вёскі ў горад, а з горада ў вёску і ні спадарожніка, ні спадарожніцы Валерыку не трапілася на асфальце, затое дарога была амаль без машын, здавалася, лёгкая і свабодная, як і сам ён.

II.

На дзвярах ліфта вісела залапаная пальцамі ў мазуце пыльдачка «Ліфт на рамонт». Валыціна Пятроўна перавяла дыханне, — душна на дварэ, марачыла, нібы на дождж. І рашыла не злавацца на майстроў, якія бяруцца за рамонт, нібы назнарк, калі ёй ісці дадому. Паволі, каб не задыхацца, пайшла па лесвіцы. Злавацца сёння не варта, дзень удаўся. Усё, праз два дні самалёт і два тыдні паўднёвага сонца. Яна мае права на гэта. Заслужыла.

Валыціна Пятроўна ўзышла на чацвёрты паверх, спынілася перад дзвярыма кватэры, абабітымі карычневым дэрмацінам і перацягнутымі залацістай стрункай, дастала з сумачкі ключы.

У прыхожай цёмнавата і прахалодна. Валыціна Пятроўна разулася, уключыла святло, аглядела сябе ў трюмо. У цэле жанчына, але не апыла тлушчам, на твары няма дробненькіх, як павуцінкі, старэчых маршчынак. І адчувала сябе молада, лёгка, здавалася і маладой, і стройнай, хаця пяцьдзесят чацвёрты памер адзення садзіўся ўжо на яе тугавата.

Валыціна Пятроўна скінула кофтак, марлеву, з лёгкімі веернымі рукавамі, яшчэ раз азірнула на сябе ў трюмо, зайшла на кухню, нацадзіла са слоіка ў кубачак настойкі чайнага грыба, укінула ў яго два кавалачкі лёду, зайшла ў залу і прысела на канапу да тэлефона.

Білеты да Сімферопалю і назад ляжалі ў сумачцы. Аставалася спакаваць чамадан — і Чорнае мора ле. Білет «зрабіла» знаёмая касірка, Спецыяльна на выхадныя з-за гэтага асталася ў горадзе. Сёння адвезла ёй пару каробчак цукерак.

— Надзя? Гэта я. З білетаў у мяне праяснілася. Калі ўспею, пад канец дня загляну на работу. Я ж, здаецца, усё табе перадала, нічога не забыла? А калі не ўспею, то пасля водпуску. Што табе прывезці? Ну, спецыі само сабой. Шчасліва табе.

Валыціна Пятроўна паклала трубку. На работу яна сёння не збіралася, таму ўчора аддала ключы намесніцы.

— Валодзя? Здароў, сын. Што ў цябе?

— Як дагаварыліся, мэм. — з усмешкай адказаў сын.

Яна нібы ўбачыла яго — рослага, з чорным матыльком на белаў рубашцы, спартыўна астрыжанага пры наценным тэлефоне ў стылі рэтра тут жа, ля стойкі ў бары. Сын заўсёды разумёў маці з паўслова яшчэ са школы. Скончыў кааператыўны тэхнікум, хаця цягі да навукі ніколі не меў. Рашыла яна: дыплом есці не просіць. У бар уладкавала — сядзець упраўленцам пры гандлі маладому мужчыну няма чаго.

— Як у цябе?

— Парадак. Білеты ў два канцы. Сёння спісак прышоў з выканкома. Зацвердзілі.

— Значыць, адвечорнам пад'язджаю?

— Прыязджай.

Валыціна Пятроўна ўсімхнулася: Валодзя прэба была кватэра, яна прыкмеціла на мінулых гадах, што паліваць вазоны ён прыязджаў не адзін, і не з жонкай. У гэтым не бачыла бяды — галоўнае, каб прыгоды не мішалі сямейнаму жыццю. Ажаніўся Валодзя ўдала. Ліда і прыгожая, і разумная. Кончыла бібліятэчны, дачку ўмее гадаваць, гаспадарку весці. І не з тых, што з другім паедае «кветкі паліваць». Сваты людзі талковыя. Разам маладым трохпакае вы кааператыў пабудавалі.

— Можна Анатоля Васільевіча?

Праз некалькі секунд пачула сухое:

— Так, слухаю.

— Добры дзень, Толя.

— Дзень добры. Усё ў парадку? — голас у трубіцы стаў густы і мяккі. Па гэтым яна павінна была здагадацца пра тое, што ён ведае — усё нармальна. Без яго гэта не абшлось.

— Зацвердзілі. Сёння спіскі прыйшлі. Дзякуй.

— Можна, выедзем на месца, паглядзім?

— Не магу сёння. Давай заўтра, пасля абеду?

— Давай. Там, дзе заўсёды?

— Ага. — Валыціна Пятроўна не стрымалася, і яе «ага» сказалася за надта хутка.

З Анатолем Васільевічам яна пазнаёмілася гадоў шэсць назад, у санаторыі. Хоць і равеснік яе Генадзя, але выглядае намнога маладзей і прыгажэй. Начальнік упраўлення, чорная «Волга» і шафёр... Першыя два гады яны і адпачываць «траплялі» ў адзін санаторыі. Дзеці ў яго дарослыя, кватэра чатырохпакаева, у цэнтры горада. Але, як заўважыла Валыціна Пятроўна, у горадзе ён амаль і не жыў — зімой і летам на дачы. І па тым парадку, які данаваў там. Валыціна Пятроўна здагадалася, што на дачы бывае толькі ён. У яе пра сям'ю не распываў, пра сваю не раскаваў, даў зразумець, што сямейнае жыццё, як гаворыцца, не ўдалося.

Сустрэкацца працягвалі, хоць і не часта. Цяпер ён памог, каб яе прозвішча асталося ў інстытуцкім спісе на садовы кааператыў, хоць яна, загадчыца стала загадаў, да інстытута — прышый кабыле хвост. Але што ў гэтым свеце не прышываецца? Калі і ёсць што такое — то не з гандлёвай сферы. Гандаль да ўсяго падыходзіць і ўсюды праходзіць — гэта яна ведала цвёрда і іншаму паняццю веры не не магла даць.

Аставалася пазваніць мужу. Ён дзяхурыць, зменіцца вечарам. Гэта добра — гаворку з Волькай яна правядзе сама.

— Генадзь? Усё нармальна. Як, што нармальна, што нармальна? Спісак на ўчастак зацвердзілі, білеты ўзяла. З Валодзем паедзем сёння да Олі... Да якой Олі? Помніш, прыязджала да нас? Падругі мае, з якой некалі разам былі ў горадзе. Пра лес хачу дагаварыцца. Заўтра ў абед вернемся. На юг я сама ўсё збіру, глядзі дома... Цалую.

Цяпер у яе быў вольны час, каб памыцца пад душам, паабедкаць, сабраць сумку з начастункамі і падарункамі. Пад летнімі тутымі струменьчыкамі нады ў ванне яна не спыяла. Думала, як добра зрабіла, што не сарвалася тады ўслед за Волькай назад у вёску. Валыціна Пятроўна аж перасмыкнула плячым, калі ўспомніла інтэрнат у барачным будынку, работу на рыштваннях. І немаладыя, і нягоднія, куды да гарадскіх ім было тады. У старых дзеўках так і аставацца, дакуль кватэра, хоць будаўнікам і давалі ў першую чаргу. Волька тады і шарахнулася назад — замуж выйшла, зарабляць пачала на свінарніку, пабудавалася. А потым і муж запіў, і здароўе работа ўзяла. Валыціна Пятроўна не пазнала нават спачатку Вольку, калі зайшла да яе, гэтак са старэла была сяброўка, скруціла яе багатае вясковае жыццё. Нашто яно, калі за работай свету не бачыш? Праўда, і горад не для ўсіх мёдам намазаны. Добра, што яна тады прыгледзелася і прынаравілася: пайшла буфетчыцай у вайсковую часць, а там і Генадзя знайшла. Старшыню, як на цяперашняе, то прапаршыка, старэйшага на трынаццаць год. Ажаніла старога халасцяка на сабе, піць адвучыла, кватэру атрымалі. Цяпер у Генадзя пенсія добрая і работа дзяхурным на аўтастанцыі. І кожнае лета на поўдзень едуць... Яе інакш як Валыцінай Пятроўнай у інстытуце ніхто і не заве.

Выключыла душ, зняла з галавы гумавую шапачку, праперла запалелае люстэрка над туалетнай палічкай, паглядзелася — прыкідвала, як адзаватца, каб ехаць у вёску: фуфырыцца і фарбавацца не выпадала — усё ж прасіць едзе, а не пахваляцца. Яшчэ тады, калі Волька заязджала да іх — накіравалі ў абласную бальніцу на абследаванне. — Валыціна Пятроўна прыкінула, што зруб на дачу можна зрабіць у вёсцы, а потым перавезці. Хаця і без гэтага яна сустрэла б былою сяброўку і дапамагла б усё роўна...

Адвечоркам белыя «Жыгулі», чыстыя, бліскучыя, прамінулі пост ДАІ на кальцавой. Інспектар на сядзенні матацыкла ў цянку ад вышні заўважыў і нагляданую фарбу, і маладога, чыстага мужчыну за рулём, які ехаў упэўнена, цвёрда і жанчыну на заднім сядзенні. Інспектар нават пазайздросціў ім, іхняй яздзе — па вольнай ад машын шашы, насустрач цёплай ветру з палёў і лясному халадку.

Валодзя выйшаў на сваю «крэйсерскую» хуткасць — ад дзевяноста да ста — і ўключыў магнітолу. У салоне машыны быццам заскакалі нябачныя тугія шарыкі: мякка гулялі па абшыўцы і па барабаных перапонках. Патрыётка ўсяго моднага, Валыціна Пятроўна ўсё ж не магла прывыкнуць да сучаснай музыкі. Любіла больш за ўсё тую, з дзясцтва — «на нём зацітна гімнастэрка, она с ума меня сведет», нават заплакаць магла над ёй. Але пра гэта не прызнавалася і на цяперашнюю музыку не нападла, памятала; Анатоль Васільевіч гаварыў, што ўменне прамаўчаць, калі табе што і не падабаецца, прыкмета выхаванасці.

Валыціна Пятроўна ўзяла часопіс з укладшым — там раскавалася, як можна звязаць гетры. Яна вырашыла ўжо, што пасля адпачынку павінна паісці на аэробіку. А без гетраў якая аэробіка?

Яна не бачыла перад машынай прамой, як страла, асфальтавай дарогі, выгнутай у лагчыну, з насыпанымі свежым пяском высокімі абочынамі. На тым канцы быў відаць цяжкі з прычэпам «КАМАЗ», а за ім, як на прывязі сабачка, чырвоны пікапчык.

Валодзя адкінуўся да спінкы сядзення, даваў гуку: прыемна было вось так ісці ўніз, а потым угору. Нават спачатку паблажліва ўсімхнуўся з-за таго, што пікапчык спрабаваў выткнуцца з-за аўтацягніка на абгон, калі ўсё тры машыны ішлі ўніз, на хуткасці. І ў наступнае імгненне зразумець, што гэты расхлябаны, разбіты «калгаснік» — гэтак ён абляяў шафёра — пайшоў на абгон, у лоб яму. Адным вожак заўважыў, як прыціснуўся да самай абочыны грузавік, сам узяўся управа, пакінуў ічыліну пікапчыку, упэўнена, прафесійна. Ён нават пагардліва скрывіўся, калі ўбачыў белы спалоханы твар ляхача, які нібы са сну прахавціўся. І ў гэты ж час пачуў, як віскнулі гармазы пікапчыка...

Ад удару белыя «Жыгулі» лёгка, нібы кардонныя, закуляліся ўніз з адхону, на тонкія белыя бярозы. На другі бок, па ходу, калупнуўшы коламі свежа насыпаную абочыну, паляцеў і сам чырвоны пікапчык. Ад удару дзверцы адчыніліся, машына кулялася і душыла свайго гаспадара, які напалову вываліўся з кабіны. На тармазах асеў на грэбень адхону аўтацягнік, аж затрашчаў, завішчаў, разва-рочваючыся папяркам дарогі, і спыніўся. Спалоханы шафёр адчыніў дзверцы, саслохнуў на зямлю, і шарахнуўся назад: нібы лопнуў вялікі паветраны шар, і адразу ж белаў машына ахапілася полымем, якое неяк утробна загудзела, завыла на ўсю лагчыну.

— Куды? Куды вы леціце? На кусок хлеба зарабіць? Чаго вам не хватае? Маць вашу...

Пажылы чалавек, шафёр грузавіка ўсё яшчэ не мог ачоматаць, мітусіўся сюды-туды на дарозе, размахваў рукамі адзін пасярод нізіны, у якую з двух бакоў бліскуча, няўмольна ўрэзалася шаша з лёгкімі жоўтымі абочынамі.

ТАКІМ БЫЎ ПЯТРУСЬ БРОЎКА

Выдавецтва «Беларусь» працягвае выпуск фотаальбомаў, прысвечаных жыццю і творчасці вядомых беларускіх пісьменнікаў. Як ведаюць аматары літаратуры, раней выйшлі два выпускі — «Іван Мелек» і «Максім Танк». І вось чарговае папаўненне ў гэтай серыі — фотаальбом «Пятрусь Броўка».

Асноўныя векі багатай біяграфіі вядомага савецкага паэта, лаўрэата Ленінскай прэміі, Героя Сацыялістычнай Працы прасочвае за ўступным артыкулам адзін з даследчыкаў творчасці П. Броўкі Уладзімір Гніламедаў. Абраны храніцальны, найбольш апраўданы ў дадзеным выпадку, прычып падачы фантычнага матэрыялу. Закранаюцца ўсе больш-менш значныя перыяды з жыцця паэта і грамадскага дзеяча. Найбольшага поспеху крытыкі дасягае тады, калі ў свой расказ уводзіць вытрымкі з адпаведных твораў П. Броўкі, што дапамагаюць лепш зразумець пэўныя аналітычныя з біяграфіі творцы.

У Гніламедаў падрабязна раскавае пра першыя крокі П. Броўкі ў літаратуры, пра тое, як паступова талент самасцвярджаўся, імкнуўся да больш глыбокага і паслядоўнага спасціжэння жыцця, падкрэслівае шматграннасць інтарэсаў паэта, зазначаючы, што «ўжо на самым пачатку творчага шляху П. Броўка звяртаецца да розных жанраў і мастацкіх сродкаў, шукае сваю тэму, сваё адметнае творчае аблічча. І ўсё гэта дзеля таго, каб па-мастачку расіраваць, асэнсаваць гістарычныя дэталі, якія расчыняліся перад разняволеным народам».

Акцэнтацыя ўвага на тым, што этапнымі ў творчай біяграфіі паэта сталі кнігі «Прыход героя» і «Вясна Радзімы», якія засведчылі ўзмацненне сацыяльна-грамадзянскай тэматыкі. Адначасова паказваецца, што гэты перыяд быў перыядам далейшай вучобы ў класікаў. Вылучэннем істотнага, найбольш важнага ў творчасці паэта вызначаецца і тая частка артыкула, якая закранае гады Вялікай Айчыннай вайны.

І ўсё ж асноўнае месца ў ім аддана пасляваеннаму перыяду, калі талент П. Броўкі раскрыўся ва ўсё сваё значнасці. У поле зроку даследчыка трапляюць усе найбольш значныя кнігі паэта. І хоць памеры артыкула абмежаваныя, тым не менш, У. Гніламедаў удаецца даць чытачу ўяўленне аб адметнасці мастакоўскага почырку П. Броўкі, самабытнасці даравання майстра. «Адна з важнейшых рыс творчасці Броўкі — яе народнасць. — заўважае аўтар. — Паэту ўласцівы народны погляд на рэчы, на жыццё. Паэзія Броўкі карэннем сваім урасла ў народную глебу. Яна — у блізкасці паэта да народных інтарэсаў, якія знаходзяць выцвіненне ў яго творчасці, у той грамадзянскасці і адданасці, якую паэт адчувае на кожным кроку».

«Пройдуць гады, — сведчыць у заключэнне У. Гніламедаў, — і новыя пакаленні будуць звяртацца да твораў Пятруса Броўкі і меркаваць па іх пра нашу эпоху. Можна не сумнявацца, што яны знойдуць там вялікую і хвалючую праўду пра наш бурлівы і складаны век, пра чалавек — барацьбіта і стваральніка. Няма сумнення і ў тым, што з цягам часу ўсё глыбей і шырэй будзе раскрывацца народная мудрасць, ідэйнае багацце і мастацкае харавство гэтых цудоўных кніг».

Складальнік альбома В. Кудраўцава выбрала з архіва Літаратурнага музея Пятруса Броўкі 60 здымкаў, якія таксама даюць мажлівасць лепш адчуць шматграннасць і непаўторнасць свету, у якім жыў творца. Мовай фатадакументальнасці адлюстраваны шляхі-дарогі паэта. Большасць здымкаў раскаваюць пра жыццё П. Броўкі ў гады Вялікай Айчыннай вайны, а таксама ў пасляваенны час.

Паэт сфатаграфаваны з літаратурнымі настаўнікамі Янкам Купалам і Якумам Коласам, калегамі па лярэ Міхаілам Ісакоевічам, Піменам Панчанкам, Максімам Танкам і іншымі літаратарамі. Раскаваецца пра сустрачкі пад час паездак па краіне, наведвання прамысловых прадпрыемстваў, удзелу ў афіцыйных мерапрыемствах, у тым ліку ў Днях літаратуры, якія праходзілі ў Беларусі і за яе межамі.

У падрыхтоўцы альбома прыняў удзел дырэктар Літаратурнага музея П. Броўкі Ю. Броўка.

Ю. НИЧЫПАРЭНКА.

На Лявонавай кашулі вышыты галубкі;
Я за тое вышывала, што цалуе губкі.

На Сямёнавай кашулі вышыты лісточкі;
Я за тое вышывала, што цалуе вочкі.

На Сапронавай кашулі вышыты падноўкі;
Я за тое вышывала, што цалуе бровкі.

Для таго, хто ведае гэты вершык Максіма Багдановіча і чуў яго з музыкай Леаніда Захлеўнага, і словы і мелодыя зліліся назаўсёды. Бо знайшоў кампазітар такую інтанацыю, якая ўвабрала ў сябе ўсю выразнасць багдановічаўскага верша: кранальную прастату і дасціпную іскрынку, юнацкую гарэзлівасць і пяшчоту.

Менавіта дакладнасць інтанацыі (у незалежнасці ад тэмы і жанру) і здаецца тым га-

мінацыя цыкла — хор «Гаварыла поле». Чымсьці дзівосным, глыбінна беларускім павявае ад гэтай мініяцюры. Тут арганічна спалучыліся прыроднае кампазітарскае адчуванне беларускай народнай інтанацыі і шчыры талент — з упэўненым валоданнем багатай тэхнічнай харавога пісьма. Старадаўнія песні загучалі свежа, паўсталі не такімі, якімі прывычаліся мы іх чуць. Загучалі пераканаўча па-беларус-

тычным старонкі творчасці Л. Захлеўнага — у ваканальнай музыцы. Пыгадаю, напрыклад, поўную лірычнай цеплыні і шчырых пачуццяў камерную кантату на словы У. Карызы «Песні дзявоцага кахання». Тут кампазітар застаўся верным сабе і ў пяці частках кантаты («Ягада-каліна», «Панакіўся аршак», «Размова», «Ой, у бары-бары», «Калыханка») на інтанацыйна адвечнай беларускай музычнай лірыцы стварыў, нібыта ў колерах акаварэльных, шчырую споведзь закаханага дзявоцага сэрца, зразумелую кожнаму сучаснаму слухачу.

Сёння імя Леаніда Захлеўнага адно з самых вядомых сярод маладзёжшага пакалення кампазітараў рэспублікі. Здаецца, ужо дасягнута нямаля, але па-ранейшаму галоўны яго

захаліўся ён песнямі і кінамузыкай.

Бясспрэчна, напісаць добрую песню гэтаксама пачэсна і цяжка, як напісаць добры камерны ці сімфанічны твор. Але песня, незалежна ад яе вартасцей (нават і няўдала), заўсёды мае велізарную аўдыторыю, ёй не трэба прабівацца да слухача. (Сведчанне таго — сотні шэрых песень, якія гучаць з раніцы да ночы па ўсіх станцыях радыё). А музыцы іншых жанраў, нават і выдатнаму творцу (асабліва буйному) цяжка бывае знайсці дарогу да слухача. Выдатны венгерскі музыкант, адзін з самых адукаваных людзей свайго часу Золтан Кодай сцвярджаў, што «за сур'езную музыку трэба змагацца, і гэтую барацьбу ніводная краіна не здольная весці адна». Так, — змагацца! І вось я думаю: ці не ўхіляюцца ад барацьбы тыя мае маладыя калегі-кампазітары, якія апошнім часам рэзка «павярнулі» да песні, хоць маюць яркія поспехі і перспектыўныя вынікі працы ў такім званай сур'езнай музыцы? А ці раўназначны вынікі іх песеннай творчасці таму, што імі ж было дасягнута ў іншых жанрах?

Набліжаецца час, калі Леанід Захлеўны з «маладых» прыядзе ў «сярэдняе пакаленне». З часам жа, вядома, робіцца больш патрабавальным да сябе, да зместу сваёй працы, да выбару сродкаў выразнасці... Усё больш унікае ў кампазітарскіх сумненнях і пытаннях. Можа, таму і зацікавілася паўза Л. Захлеўнага ў жанрах камернай, харавога, сімфанічнай музыкі?

У нядаўняй гутарцы кампазітар закрунуў пытанне: надзеі нае для кожнага музыканта: «Ці мае права кампазітар выпускаць у свет творы, слабейшыя за папярэднія? Пытанне рытарычнае, але мушу адказаць. Каб гэтага не здарылася, павінен быць няспыны самакантроль, аб'ектыўны погляд на ўласную творчасць. А гэта магчыма толькі пры няспынным пошуку і папаўненні кампазітарскага вопыту новымі музычнымі і жыццёвымі ўражаннямі, пры зацікаўленасці ўсім новым і добрым, што ёсць у музычным свеце — адным словам, пры няспынай працы».

Леанід Захлеўнага нельга дакараць, што ён шукаў папулярнасць на лёгкім шляху эстраднага поспеху. Першыя і галоўныя яго поспехі і перамогі звязаны з сур'езнай музыкой, з тымі творами, дзе самай натхняльнай сілай была для яго жывая творчасць народа. І вельмі хочацца спадзявацца, што вяртанне яго да сур'езнай музыкі не за гарамі. Бо менавіта ж у гэтай галіне кампазітарам ужо зноўдзены індывідуальныя шляхі і свежыя вытокі натхнення.

Ён цяпер знаёміцца з новымі зборнікамі беларускіх народных песень, марыць пра фальклорную экспедыцыю і ўпэўнена фармулюе сваё творчае кредо: «Лічу, што трэба не проста браць народную мелодыю і распрацоўваць яе, хай і ўмела. Трэба адчуваць дыханне народнай «тканіны», пісаць сваю ўласную мелодыю ў народным стылі, народным духу, адцяняць яе характэрна, самабытнасць, сцерці ўсё тое, што нанесена выпадковымі, нехарактэрнымі для беларускай песні, уплывамі».

Сёлета лаўрэату прэміі Ленінскага камсамола Беларусі кампазітару Леаніду Захлеўнаму прысвоена званне заслужанага дзеяча мастацтваў БССР. Зразумела, што гэта не толькі высокая адзнака, а і вялікі абавязак. І я з добрай надзеяй паўтараю ягоныя словы, якія сказаў Леанід пад час нядаўняй нашай размовы: «З сур'езнай музыкой не развіваюся».

Галіна ГАРЭЛАВА,
кампазітар,
Фота С. ВЕРАСЦЕНЬ.

Міхась СТРЫГАЛЁУ

Над жоўтаю касой

Азонна, лёгка, вольна
ўдыхаць душой усёй
паветра да патолі
над жоўтаю касой...

Пад вечар, на дасвецці
над хваляю рачной
у час той запаветны
ўчуць крылы за спіной...

Як лермантаўскі Дэман,
ды толькі—Дабрыні,
ляцець—і час нядрэсны
пачуць на быстрыні,

над жоўтаю касою,
над кручамі Дняпра.
Луг акрепіць слязою—
залевай, як з ядра...

І ведаць: быў ты колісь
і морам, і слязою—
хіліўся, нібы колас,
над жоўтаю касой!

Уладзімір ПЕЦЮКЕВІЧ

Кавалі

Сусед быў кавалём,
Мой дзед—малатбойцам.
З жалезам і агнём
З'яднаныя сяброўствам.

Пачнуць рабіць яны—
Асілкі: глянуць любя!
Размах плячэй, сяміны
Радніў іх з Вярнідубам!

Вяртаючыся да будняў

Сёлета 55-ы раз праводзіўся міжнародны фестываль аматарскіх тэатраў у Чэхаславакіі ў горадзе Гронаў. На ім упершыню папачасціла прадстаўляць тэатры рэспублікі і краіны нашаму калектыву — народнаму тэатру Маладзечанскага гарадскога Дома культуры. На фестываль мы павезлі спектакль па п'есе А. Дударова «Радавыя» і таму яшчэ востры разумеці тую меру адказнасці, якая лягла на кожнага з нас і ў цэлым на калектыву.

А клопатаў было шмат, вялікіх і малых. Не парушаючы першапачатковай задумкі спектакля, зрабіць дэкарацыі, якія былі б транспартабельнымі; напісаць анатацыю спектакля і перакласці яе на чэшскую мову; падрыхтаваць фотавыстаўку з расказам пра тэатр, горад Маладзечна і рэспубліку, новыя афішы, праграмы з перакладам і буклет...

Цяпер, з цягам часу, бачыш, як падрыхтоўка і сама паездка яшчэ больш згуртавалі калектыву. Адбылося тое вялікае яднанне, якое ў канчатковым выніку дало добры плён. Няхай не палічыць за няспынасць, але калектыву да такога выпрабавання ў асноўным быў гатовы.

Нагадаем, што першы аматарскі тэатр у Гронаве быў створаны ў 1927 годзе, першы фестываль праведзены ў 1932 годзе, а ў жніўні 1945 года тут праيشоў 15-ы фестываль. І цяпер ён адбываецца штогод у жніўні ў гонар вядомага чэшскага драматурга і пісьменніка Алоіза Ірасека. Побач з дамком, у якім ён нарадзіўся, яму пастаўлены помнік, на мясцовых могілках, згодна з яго завяшчанням, ён пахаваны. Тут жа, пры тэатры, дзе праходзяць фестывалі, створаны мемарыяльны музей пісьменніка.

На фестываль былі запрошаны таксама госці з Румыніі, Балгарыі, Польшчы, ГДР і ФРГ.

З ПАВАГАЙ
ДА ЗАПАВЕТНАГА

лоўным, што вылучаеш у творчасці Л. Захлеўнага.

Вакальны цыкл на вершы М. Багдановіча быў напісаны тады, калі аўтар яго вучыўся толькі на 2-м курсе кансерваторыі. Але ён адразу ж заняў трыма месца сярод вядомых вакальных твораў беларускіх кампазітараў. Студэнт-кампазітар здолеў выказаць нешта сваё, адметнае.

Імя Л. Захлеўнага па-сапраўднаму загучала для слухачоў у 70-х гадах. Разам з ім прыйшлі ў беларускую музыку В. Войцік, Л. Шлег. Выхаваныя на рэалістычных традыцыях айчынай і сусветнай музыкі, у цеснай сувязі са сваімі настаўнікамі, яны здолелі ўнесці ў нацыянальную культуру штосьці індывідуальнае, свежае. Кожны з іх ішоў сваімі шляхам, захоўваючы дух пошукаў, уласцівы юнацтву.

Леанід Захлеўны адразу ж, здаецца, пачаў шукаць новыя шляхі ператварэння беларускага фальклору, каб сродкамі прафесійнай музыкі ўзмацніць выразныя магчымасці яго. Вынікам працы маладога кампазітара з фальклорам стала яркая па музычных вобразах, свежая па пачуццях, поўная разнастайных колераў кантата «Вянок» на тэксты з народнай паэзіі. Гэты твор Л. Захлеўнага, на той час дыпломнак Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, быў такі завершана стале па светаадчуванні, па музычнай форме і сродках выразнасці, што і крытыка ўпэўнена адзначыла прыход у музыку новага самабытнага таленту.

У «Вянку» кампазітар, здавалася, ужо знайшоў тыя асноўныя сродкі выразнасці, якія будуць характэрнымі для яго надалей. Ды не заўсёды можна прадугледзець кожны новы крок у творчасці таленавітага чалавека, нават калі ведаеш асноўны напрамак яе. І вось я ўпершыню пачула апрацоўкі беларускіх народных песень, зробленыя Л. Захлеўным. З кожнай апрацоўкай нібы разгортваецца непаўторна каларытная старонка залатой кнігі беларускага фальклору. Куль-

ку, уразлі адчуваннем народнай манеры выканання, тонкім пранікненнем у дух нацыянальнай песні... Гэта аднадушна сцвярджала крытыка, музыканты. Мне даводзілася неаднойчы чуць і меркаванне вельмі строгага судзі — выдатнага савецкага музыканта і педагога, сталага кансультанта семінараў творчай моладзі, якія праходзяць у горадзе Іванаве, Юрыя Аляксандравіча Фартунава. Меркаванне аб тым, што і дасюль апрацоўкі беларускіх народных песень, бадай, найлепшае ў творчасці Л. Захлеўнага.

Прыгадайма, што знаёмства Л. Захлеўнага з музыкой пачалося ў класе бална Гродзенскай музычнай школы. Апроч таго, выкладчык Я. Петрашэвіч развіваў у сваіх вучняў і творчы здольнасці. Паэзія, у музычным вучылішчы, Леанід прадаўжаў займацца кампазіцыяй. Зрэшты, у вучылішчы зацікавіла і захаліла іншае: разам са сваім сябрам, таксама будучым кампазітарам Віктарам Войцікам ён арганізаваў ансамбль з шасці электрабалалаек, канструкцыю якіх яны вынайшлі самі. З гэтым ансамблем маладыя музыканты выступалі ў Гродзенскай вобласці, удзельнічалі ў конкурсах. Для гэтага ансамбля самі пісалі п'есы, рабілі інструментуі.

Потым — выпускны экзамен, на якім прысутнічала кампазітар Эдзі Тырманд. Яна, пазнаёміўшыся з творами Л. Захлеўнага, накіравала юнака ў Беларускае дзяржаўнае кансерваторыю. Ён паступіў у клас прафесара Анатоля Васільевіча Багатырова, які і далучыў кампазітара-пачаткоўца да скарбаў народнай творчасці.

Гадзі вучобы для таго, хто марыць прывесці свае жыццё мастацтва, амаль заўсёды — пошук адказу на пытанне: ці здолею, ці не памыліўся, ці атрымаецца з мяне творца? Услед за ваканальным цыклам «З вершаў народнага складу» на тэксты М. Багдановіча, пра які тут ужо ішла гаворка, з'явіліся новыя творы: Сімфанічныя варыяцыі, Сімфонія, камерна-інструментальныя творы, рамансы. З вопытам прыходзіла і упэўненасць у правільнасці выбранага шляху.

Праз нейкі час пасля дыпломнай кантаты «Вянок» з'явілася Сімфонія, напісаная Л. Захлеўным у асістэнтуры-стажыроўцы пад кіраўніцтвам Югена Аляксандравіча Глебава. Тут малады аўтар асвойваў новыя для сябе каларыстычныя сродкі, прыёмы інструментальных гучанняў, законы буйной формы. Сімфонія добра прынялі крытыка, слухачы, музыканты... Ды ўсё ж найбольш паз-

прыцып у творчасці — максімум працы і ніякай заспакоенасці. Зрэшты, гэта крэда кожнага мастака. І як у кожнага мастака, у кампазітара былі і ёсць свае праблемы. Праблема, скажам, такая. Ці зразумеюць твае творы тыя, каму ты хочаш выказаць свае пачуцці, думкі пра жыццё, мастацтва? Ты імкнешся да дэмакратызаванай мовы сваіх твораў, сродкаў, жанраў, форм — у залежнасці ад схільнасцей, густу, уласных асаблівасцей... Закончыўшы кансерваторыю, Л. Захлеўны пачаў спрабаваць сябе ў такім простым і не простым жанры, як песня. І тут ён таксама адразу ж намеціў для сябе галоўную лінію, вызначыў сваю галоўную тэму: гераічную, звязаную з успамінамі пра мінулую вайну. Важкае слова «памяць» у яго песеннай творчасці («Памяць», «Поле памяці», «Я перад вамі з памяццю сваёй»). Тэма, бліжкая першай, — лірыка-патрыятычная (лепшы набытак тут, здаецца, пяшчотная, поўная ўсхваляваных пачуццяў «Мілавіца» Л. Захлеўнага).

Апошнім часам кампазітар працуе музычным рэдактарам на кінастудыі «Беларусьфільм». Гэта ўплывае і на яго творчыя інтарэсы. У яго ўжо 12 работ для кіно: мастацкіх, дакументальных, мультыплікацыйных стужак. Адна з апошніх — цыкл песень «Я перад вамі з памяццю сваёй» да фільма «Незгасальнае святло Перамогі». Вось і цяпер кампазітар працуе над музыкой да новага мультфільма. Наладжвае супрацоўніцтва з Рэспубліканскім ТЮГам...

Зразумела, для кампазітара кінамузыка або работа ў тэатры — справа прывабная: разнастайнасць, часам нечаканасць тэм і вобразаў, магчымасць хутка бачыць вынік сваёй працы, шырокі абсяг пошуку свежых сродкаў выразнасці, магчымасць гунавых эксперыментаў. Але ці не прыносіць Л. Захлеўны ў ахвяру гэтаму жанру, які, па сутнасці, і часцей за ўсё мае так званую прыкладную функцыю, усё тое, што радавала слухачоў і калег сваёй самастойнасцю, смеласцю і сур'езнасцю пошуку, глыбінёй пачуццяў? Усё тое, што зрабіла імя Л. Захлеўнага адметным і вядомым яшчэ да таго часу, як

бы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі. Расказваючы пра творчасць кампазітара, аўтар творчага партрэта «Уладзімір Алоўнікаў», выпушчанага асобнай брашурай у выдавецтве «Беларусь», музыкантавец І. Зубрыч акцэнтнае ўвагу на гэтых аспектах мастакоўскай дзейнасці аўтара, падкрэслівае шырыню творчых інтарэсаў яго. Унёсшы значны ўклад у развіццё беларускай песні, У. Алоўнікаў разам з тым узабагаціў жанры сімфанічнай, ка-

мерна-інструментальнай музыкі.

Гаворка пра здзейсненае кампазітарам — гэта ў пэўнай меры і гаворка пра сённяшняе беларускае музычнае, пра выхад яе на надзежныя праблемы жыцця, пра здольнасць узнёмца на значны мастакоўскі вышыні. Нарыс «Уладзімір Алоўнікаў» — добрае папаўненне ў серыі творчых партрэтаў вядомых дзеячаў нацыянальнай культуры, якія выходзяць у выдавецтве «Беларусь». М. ГАЛЕЦКІ.

СЛОВА ПРА УЛАДЗІМІРА АЛОЎНІКАВА

Нават людзі, здавалася б, вельмі далёкія ад музыкі, штодня далучаюцца да творчасці народнага артыста БССР Уладзіміра Алоўнікава. Калі Беларускае радыё пачынае свае перадачы, у эфіры гучаць яго пазыўныя, а гэта мелодыя песні «Радзіма мая дарагая», напісаная У. Алоўнікавым на словы вядомага беларускага паэта

А. Бачылы. Гэткая жа вялікая папулярнасцю карыстаецца і «Апэльная песня» — плён супрацоўніцтва са старэйшай беларускай песеннай творчасці А. Русаком. Увогуле, на творчым рахунку У. Алоўнікава дзесяткі песень і многія з іх прысвечаны героям Вялікай Айчыннай вайны. Гэта не выпадкова: сам У. Алоўнікаў удзельнічаў бараць-

Пры барысаўскай аб'яднанай газеце «Камуністычная праца» больш як дваццаць год існуе літаратурнае аб'яднанне «Бярэзіна». Творы нашых аўтараў — Таццяна Зіненка, Уладзіміра Пецюкевіча, Георгія Станкевіча, Міколы Мятліцкага, Рыгора Бохана — друкаваліся ў рэспубліканскіх перыядычных выданнях, гучалі па радыё і тэлебачанні.

Рэгулярна, кожны месяц, у нас праводзіцца заняткі, выходзіць літаратурная старонка. Члены літаб'яднання іярэдка выступаюць перад працоўнымі горада. Гэта людзі розных узростаў і прафесій, сярод іх і вучні старэйшых класаў, і вэтэраны вайны і працы. Напрыклад, Т. Зіненка, А. Маеўская, М. Мятліцкі — настаўнікі, У. Пецюкевіч — інжынер, В. Патапенка — афіцэр, Р. Бохан — у мінулым педагог, удзельнік вайны, зараз на пенсіі, Г. Станкевіч і В. Барысаў — работнікі культуры. Усіх іх яднае любоў да паэзіі, літаратуры, да роднага слова, кожны з іх, у меру сваіх здольнасцей, спрабуе знайсці сваю тэму, пра- класці сваю літаратурную сцяжынку. Вядома, ім яшчэ шмат трэба працаваць, але і тое, што ўжо зроблена, варты ўвагі чытачоў.

Уладзімір САВІЦКІ,
кіраўнік літаратурнага аб'яднання «Бярэзіна».

І соп натужна мех,
Грымеў пудовы молат.
Навостраны лямеш
Злятаў з кавадла ў момант.

— Паддай жарку, унукі—
Казай мне дзед Ігналя.
За ім—сусед Касцюк:
— Смялей, малы кавалікі

Мацней рукі узмах,
Мацней і жар у горне.
Хадзіць у кавалях
Вялікі меў я гонар.

Падкова

На шчасце, ведаю,—падкова,
Яе на вугал я прыбіў.
Хацінак некалькі вяскоўных

Падковай горад абступіў.
Каму на шчасце? Бабе з дзедам
Ці іх унучы маладой,
Што, не распешчаная светам,
Здзіўляла гордаю красой.
Хадзіла сцежкай верасовай
У ціш мядункавую траў,
Дзе гай бярозавы падковай
Яе любоўна абступаў.

Рыгор БОХАН

3 вёскі Белае

Ёсць на Белае Русі
Вёска Белае:
Векавыя лясы,
Людзі ўмелыя,
Ім кавалі плугі,
Ім калі з кужалю,

І касілі лугі
Хлопцы дужыя.
Кавалёнкі пайшлі
З вёскі гэтае,
Як асілі зямлі,
Што апетыя.
Ёсць на Белае Русі
Вёска Белае
І вядомыя ўсім
Людзі смелыя.
Сцежкі беглі адтуль
Партызанскія.
На галовы—
Град куль,
На паганскія.
А на карце яна
Не адзначана.
Толькі ў сэрцах здаўна
Абзначана.
З нашай вёскай той
І гаворкаю—
Кавалёнак-герой
З сям'і зоркавай.

Таццяна ЗІНЕНКА

А я аб родным краі не сумую,
Бо паміж намі не прасцёрся шлях.
Я тут жыву, тут п'е ваду
Жывую
Майго юнацтва белалёры птах.
А я аб родным краі не гадаю
Праз кіламетры стомленай
Хады,
Таму што непазбежна
Адчуваю

Я на яго руках свае гады.
Абзеленая лёсам
на вяртанне,
Я сваёй долі не раблю папрок.
Мой родны край, адным
з табой дыханнем
Мой першы крок і першы мой
радок.

Георгій СТАНКЕВІЧ

Бясконцы шлоах—як прыбой.
Чакае рэха.
То лес шуміць для нас
з табой.
Гавораць дрэвы
аб чым штодня паміж сабой
так непадробна?
Мігценне зор у лістабоў
на іх падобна.
І часу бег нябачны мне,
спакой агорне.
З табой, здаецца, мы і ў сне
ў Сусвеце зорным.

Алена МАЕЎСКАЯ

Кружаць сныжынкі паволі,
Бясконца.
У кожнай—праменьчык
зімовага сонца.
Нібы надзея, іскрынка
ляціць.
Бачыш, як снежаньскі

дзень зіхаціць?
Вецер схіліўся да статнай
яліны,
Гладзіць яе маладыя галіны.
Кроплі замерзлых дажджоў
і туманаў
Звіняць на галінах пляшчотай
адданай.
Сэрца ў маркоце было яшчэ
ўчора,
Сёння—мінулага зніклі
дакоры.
Следам за белымі хвалямі
кочу,
Шчыра зіме заглядаючы
ў вочы.

Васіль ПАТАПЕНКА

На возеры

Густой сцяной стаіць аер.
Тут паплаўкі-гарлачыкі.
Шуміць чарот на свой манер,
вятрыскам узлахмачаны.
Звісаюць лозы над вадой,
як вуды ў рэчку ўторкнуты.
Праз дуб—празрысты
сухастой—
мяцёлчкі травы сухой
трапечуць па-над водамі.
Маршчынкі добрыя у хваль,
як на ілбе задумлівым.
Адбітак лёсу—хмарак даль—
на лепшае настрывае.

На адкрыцці нас віталі вэтэ-
раны фестывальнага руху, а
таксама прадстаўнікі гарадско-
га Савета і гадзіннікавага за-
вода «Элтом» з г. Новае Месца
на Метуе, якія на перыяд фе-
стывалю былі нашымі шэфамі.
Затым калектыву тэатра ўс-
клаў кветкі да помніка Алоізу
Ірасеку, а таксама на брацкую
магілу савецкіх салдат, якія за-
гінулі за вызваленне Чэхасла-
вакіі ад фашысцкіх захопні-
каў.

Сустрэч і экскурсій было
шмат, падрабязна аб усіх не
раскажаш, але на некаторых
хацелася б спыніцца. Былі, да
прыкладу, прыемна здзіўлены,
калі ў невялікім раённым гара-
дку Наход у мастацкай галер-
эі ўбачылі карціны Рэпіна,
Айвазоўскага, Васнецова, Шы-
шкіна, Сярова. Галерэя арга-
нізавана чэшскімі, польскімі,
балгарскімі і савецкімі маста-
камі. У горадзе Новае Месца на
Метуе наведвалі старажытны
замак, унікальны па сваёй ар-
хітэктуры, роспісах, разьбе па
дрэве і многіх іншых рэчах
культуры і быту, захаваных да
нашых дзён. Затым на заводзе
«Элтом», які надтрымлівае су-
вязі з 2-м Маскоўскім гадзін-
нікавым заводам, намеснік ды-
рэктара Ярамін Стэска пазна-
ёміў нас з вытворчасцю.

Сам фестываль шырока рэ-
кламаваўся. Штодня выходзіў
ягоны бюлетэнь. Вялікія фота-
здымкі ў вітрынах магазінаў
наведвалі аб маючых ад-
быцця спектаклях, у тым ліку
і нашым. Праз усю вуліцу —
транспарант, на якім напісана:
«СССР, Аляксей Дударэў —
«Радавыя». Усё гэта надавала
нам асабліва творчы настрой.

Дзень 10 жніўня быў для нас
вельмі напружаны. У самы кар-
откі тэрмін трэба было вы-
верыць светлавую і гукавую
партытуру спектакля, акцёрам
«абжыць» сцэну. І чэхаслава-
цкія таварышы стваралі максі-
мальныя для нас умовы, пачы-
наючы ад устаноўкі дэкара-
цыі на сцэне і канчаючы ўста-
ноўкай рэжысёрскага пульта
для рэпетыцый. Побач з пад-
рыхтоўкай давалася даваць ін-
тэрв'ю карэспандэнтам газет,
часопісаў, радыё і тэлебачан-
ня. Дарэчы, тэлебачанне зня-
ло рэпартаж аб спектаклі, які
быў паказаны ў той жа вечар.
На адным са спектакляў пры-
сутнічалі прадстаўнікі гарад-
скога Савета, намеснік міні-
стра культуры ЧССР, тэатраль-
ная грамадскасць. Як першы,
так і другі спектаклі прайшлі,

нам здаецца, паспяхова. Зала
вітала беларускіх артыстаў
стоячы.

Пад час спектакляў я міжво-
лі не адзін раз пераконаўся,
якая гэта вялікая сіла — тэ-
атр. А яшчэ думаю пра тое, як
гэта здорава, што тут, у Чэ-
хаславакіі, у 40-ю гадавіну
Перамогі над фашызмам, мы
паказваем спектакль «Радавыя»,
прадстаўляем краіну, якая
больш за ўсіх страціла ў гэтай
страшняй вайне сваіх радавых.
Паказваем спектакль на п'есе
беларускага аўтара Аляксея
Дударэва, радзіма якога не
далічылася кожнага чацвёрта-
га. І аўтар, і ўдзельнікі спе-
такля не ведалі вайны ў твар,
але ў іх жыллі боль і памяць
пра тых, каго знявечыла вай-
на, пра тых, хто застаўся ля-
жаць у брацкіх магілах, у тым
ліку і тут, у горадзе Гронаў.
На спектаклі зала і сцэна жы-
лі гэтай памяццю і болям. Бы-
ло адчуванне вялікага яднан-
ня ў пратэсце супраць вайны.
І як бы ў пацвярджэнне гэтай
думкі да мяне падыйшла адна
чэхаславацкая сям'я. Жанчына,
падзякаваўшы за спектакль,
згадала сваіх бацькоў, тры па-
куты, якія выпалі на іх долю
ў страшныя і гаротныя гады.
А ў горадзе Ходаве да нас
зварнуўся пажылы чалавек,
які сказаў, што спектакль на-
помніў яму пра яго ваеннае
юнацтва і пра тое, як ён у скла-
дзе дзёсчой арміі вызваляў Бе-
ларусь.

Журы, падвёшышы вынікі, уз-
нагародзіла наш калектыв вя-
лікім дыпломам.
А нядаўна мы атрымалі бан-
дэроль, у якой былі фотаздым-
кі з відамі г. Собатка і пісьмо:
«Паважаныя таварышы, дара-
гія сябры! Мы ўдзельнічалі ў
фестывалі Ірасеку Гронаў 10
жніўня, калі ішоў ваш спе-
такль «Радавыя». Але ў нас
не было магчымасці падзяка-
ваць вам. Гэта быў цудоўны
спектакль, вы, відаць, адчувалі
хваляванне глядачоў.

Ваши гастролі замацавалі
дружбу паміж ЧССР і СССР.
Вялікае вам дзякуй! Мы да-
сылаем вам сардэчнае прыві-
танне з нашага горада Собат-
ка.

Старшыня Дома культуры.
Вось такое нечаканае і пры-
емнае пісьмо было даслана нам
з Чэхаславакіі. Вядома, усё
гэта надоўга застаецца ў на-
шай памяці, праявіцца ў жы-
цці калектыву і ў яго творчых
пошуках.
А цяпер — колькі думак і

Урачыстае адкрыццё фестывалю.

Сцэна са спектакля «Радавыя». Дугін — артыст народнага тэатра С. Ворбут, Бушцец — артыст В. Доін.

меркаванняў аб тым, што тур-
буе, хвалюе, непакоіць.

Так, тэатр — гэта кафедра,
як заўважыў адзін з класікаў.
Мінуў час, але першачатков-
ы сэнс гэтага слова не толь-
кі не страчаны, а, я сказаў бы,
узрос. Важна — навошта, што
і як гаворыцца з гэтай кафед-
ры. І вось тут вельмі дапама-
глі б нам абменныя спектак-
лі, актывізацыя аглядаў, фе-
стывалаў.

На мой погляд, самае леп-
шае свята ў жыцці народных
тэатраў — «Рампа дружбы». З
усіх астатніх аглядаў знік-
ла самае галоўнае — радасць
і святочнасць творчасці, яны
сталі нейкімі будзённымі.

Магчыма, варты пераняць
сёе-тое з вопыту калег? На-
прыклад, гронаўскі фестываль
праходзіць штогод, у адзін час,
г. зн. кожны калектыв можа
загадзя арыентавацца. Які
стымул для актывізацыі твор-
чай і арганізацыйнай работы
ў абласцях і ў кожным калек-
тыве! Мо і нам варты падумаць
пра такія штогадовыя мэталы
фестывалю, прывечаны, на-
прыклад, Янку Купалу? Выпра-
цаваць умовы фестывалю. У

адным з пунктаў трэба было
б улічваць, як калектыв пра-
цаваў на працягу года. Фе-
стываль станоўча ўплываў бы на
развіццё самадзейнасці ўвогуле,
а галоўнае — надаў бы новы
імпульс творчасці народных
тэатраў.

У тым горадзе, дзе няма пра-
фесійнага тэатра, народны тэ-
атр павінен стаць сапраўдным
асяродкам культуры, цэнтрам
тэатральнага мастацтва. Больш
за 70 тэатраў у рэспубліцы —
гэта вялікая творчая сіла, здоль-
ная пры адпаведнай пастаноў-
цы работы вельмі многае зра-
біць. Нам неабходна праводзіць
тыдні тэатра — як для даро-
слага глядача, так і для дзі-
цячага, трымаць сувязь з пра-
дпрыемствамі, з калгасамі. Я
думаю, што пры РДК трэба
мець своеасаблівы метадычны
цэнтр, які б дапамагаў клуб-
ным работнікам пры стварэн-
ні тэатральных калектываў у
межах раёна.

Тут не абсціся без агуль-
ных намаганняў, захадаў актыў-
ных, запікаўленых.
М. МАЦКЕВІЧ,
рэжысёр народнага тэатра
Маладзечанскага ГДК.

Збор твораў Андрэя Макаёнка

Выдавецтва «Мастацкая літа-
ратура» пачынае выданне Збо-
ру твораў у пяці тамах народ-
нага пісьменніка Беларусі, лаў-
рэата Дзяржаўнай прэміі БССР,
удзельніка Вялікай Айчыннай
вайны Андрэя Ягоравіча Мака-
ёнка.

Гэтае поўнае выданне твораў
Андрэя Макаёнка ажыц-
цяўляецца ўпершыню. У ім чы-
тачы знойдуць такія шырока
вядомыя п'есы, як «На досвіт-
ку», «Выбачайце, калі ласка»,
«Каб людзі не журыліся», «Ля-
воніха на арбіце», «Зацюканы
апостал», «Трыбунал», «Таблет-
ку пад лзын», «Кашмар», «Па-
гарэльцы», «Верачка», «Дыхай-
це эканомна», «Выйгрыш»,
«Твой хлеб», «Аксеніна цялуш-
ка», «Крымінальная справа». Будучы
апублікаваны таксама
некаторыя п'есы-адаптацыі,
незавершаныя творы, кінасцэ-
нарый, гумарэскі, апавяданні,
фельетоны, аўтабіяграфічныя
запіскі, інтэрв'ю.

Упершыню чытачы сустрэ-
нуцца з эпісталаўнага спадчы-
най вядомага пісьменніка.

Прадмову да Збору твораў
напісаў народны пісьменнік Бе-
ларусі Іван Шамлякін.

П. ШАУЦОУ.

Ганарар— у Фонд міру

Творы лаўрэата Ленінскай
прэміі, Героя Савецкага Саюза
Мусы Джалілія, у тым ліку яго
славеты «Маабіці сшытан»,
добра вядомы чытачам рэспублі-
кі — яны неаднаразова дру-
каваліся ў перакладзе на бела-
рускую мову. Цяпер з твор-
часцю паэта могуць пазнаёмі-
цца дзеці — выдавецтва «Юнац-
тва» выпусціла зборнік вершаў
М. Джалілія «Я гляджу на зоры».

Прадмову «Паст-герой Муса
Джаліль» напісаў Рэйн Ганеў,
а пераклала творы вядомай паэ-
тэса Эдзі Агняцкай, якая ганар-
рар перадала ў Савецкі Фонд
міру.

М. ГЕЛЬСКИ.

ПАВОДЛЕ АПОВЕСЦІ

Як вядома, галоўны рэжысёр
Маскоўскага Тэатра на Таган-
цы Анатолій Эфрас наставіў
спектакль «У вайны — не жа-
ночы твар» паводле аднаймен-
най аповесці С. Алексіевіч. Гэ-
тай пастаноўкай таганцаўцы
адкрылі новы сезон. У канцы
верасня спектакль «У вайны—
не жаночы твар» тэатр пакажа
у Югаславіі, дзе будзе ўдзель-
ніцаць у традыцыйным тэат-
ральным фестывалі «БІТЭФ-85».

А. ЗЛОЦІН.

Мікола ЧАРНЯЎСКИ

Сенакосная балада

Раскрычаліся журавы.
У трывозе прастор іх вышынны:
Ім з нябёс не пазнаць паплавы—
Луг за дзень як падстрыглі машыны.

Углядаецца ў далеч Лукаш—
І, як птушкэм,
Журботна, паныла:
Вочы бачаць яшчэ, а ў руках
Ні ранейшага спрыту,
Ні сілы.

Гэта праўда, жыццё, а не сон—
З касавіцай сваёй не сустрэцца.
Чуе лёска на лузе,
ды ён
Ахінае самотаю сэрца.

А было ж, а было ж тут раней:
Груд чмяліны мядком чэставаў,
Хоць і джаліў,
Луг не глух,
Не гудзеў, а звінеў,
Адно—конікі звонка трашчалі.

Веў пракос, як заўсёды, Кузьма—
Травы росныя шапкі здымалі.
Ды Кузьмы ўжо на свеце няма:
Не сталыны быў—
Гады надламалі.

Следам крочыць стараўся Хама,

Хоць зямля пад пратэзам стагнала.
І яго ўжо на свеце няма:
Быў не шпэркі—
Блакада дагнала.

І Лукаш і Даніла наўсцяж
Шнуравалі пракосы ў надрэччы.
З той брыгадай застаўся Лукаш:
Не падбіўся,
Хоць згорбіла плечы.

І цяпер ён падчас кашляне,
Не кляпануў коску—з-пад стрэшкі,
Каля хаты ў садку кашане
І, задыханы, сядзе на ўзмежку.

І згадаецца тут жа Кузьма,
І згадаецца тут жа Хама,
І згадаецца тут жа Даніла...
А згадаў іх—
Пад сэрцам заняла.

Гэтак з росамі слалі мурог—
Па гектары б адужаць, вядома!
Хоць саміх іх падкошвала з ног
І нішчыміцца ў хаце,
І стома.

Слаўся звон між званцоў, казальцоў,
Ды цішэла мянташак гамонка:
Раптам зіркала вокам бяды на касцоў
Ад снарада ці бомбы варонка...

А спяваў жа, бывала, Кузьма,
А спяваў жа, бывала, Хама,
А спяваў жа, бывала, Даніла...—
Іх і гора,
І песня радзіла.

Іх адна заручыла краса,
Іх адна гуртавала кеса,
Іх адна наталяла раса,
Што крынічкай бруілася ў лузе,—
Не здаваліся
Ранам і скрусе...

Як заслону, туман з паплавоў
Сонца ўгору, увысь падыммае.

І не поклічны крык журавоў
Лукаша у здранцвенні трымае.

Углядаецца ён, аж да болю ў вачах,
Нібы ў памяць сваю,
У мурожны прасцяг:
Можа, выйдзе з туману Кузьма,
Можа, выйдзе з туману Хама,
Можа, выйдзе з туману Даніла,

Іх рукамі, можа, вернецца сіла?
І крынічка,
Ім глянуўшы ў вочы,
Можа, зноў забруіць, забулькоча—
Трэба ж смагу касцам наталіць,
Ім бадзёрасць у мускулы ўліць—
Пойчакаць жа падмены не скоры:
Хто ж падменіць?
Удовіна гора?..

Не журыцеся, журавы,
Не трывожце прастор свой вышынны.
Не бяда,
Што гудуць паплавы,
Не бяда,
Што шчыруюць машыны.

Гэта—ява.
І гэта—жыццё.
Іх пракос—не касой размахнуцца...
Ён душой зразумеў гэты рух, гэта ўсё,
Але ж з памяццю як размінуцца?..

Не здзіўляйцеся тымчасова,
Што мне выбар такі па нутру:
«Несур'ёзнай»—
Дзіцячаю мовай,
Разважаю,
Пішу,
Гавару.

Я не буду трымаць у сакрэце
Гэты выбар і гэты намер:
Хто чысцейшы душою на свеце?
Хто—усмешка,
Хто—шчырасць, давер?

Хто, нібыта да сонейка колас,
Прагна цягнецца да людзей?

Чый праўдзівы, з картавінкай голас,
Пранікнёнай,
Пяшчотнай,
Званчэй?

Гэты голас хвілінай цяжкаю
Можа ў сэрцы пажар пагасіць.
Ён, даверлівы,
Нам з табою
Ні на кроплю не дасць схлусіць!

Не здзіўляйцеся тымчасова,
Што для іх,
Для дзяцей, пішу:
Я званочак іх роднага слова
Птушаняткам
Ля сэрца нашы.

Іх гамонка—
Крынічкай віруе,
Не астудзіць пачуццяў імжа.
З імі моваю іх гавару я,—
І дабрэе,
Чысцей душа.

Камбайн мройна-спелую цішу
разгушкаў—
Дыван разаслаў залацісты наўсцяж.
А копы саломы—
Як тыя падушкі,
Здаецца, мне шпэчуць: «Прыляж...
Ты год пракаваў
Гэтай хвілі, мы знаём.
Напэўна, стаміўся крыху...»

А зерне спяшаецца
Стаць караваем:
Імчыць—
Толькі пыл на шляху...

Мне прыслала вясна тэлеграму
(І такое паверце, здараецца).
Адстуканую дажджамі,
Завераную грамамі,
Мне ў акно падала яе
Яблынька раніцай.

Я на штэмпель зірнуў:
Ці здалёку, ці зблізку?

3 РАБОЧАГА СТАЛА
ПІСЬМЕННІКА

ПАСЛЯ тлумнага школьнага памяшкання, у якім, здавалася, заўсёды трымалася пыльнае паветра, вуліца радавала сваім спакоем і цішынёй. Голыя дрэвы не засланялі сабой забудову. Восень была такая сухая, што лісце, якое апала, цёрлася пад нагамі, быццам перад гэтым доўга сохла ў гарачай печы. Калі па дарозе праязджала машына, услед кружылася тая пацяруха жоўтым пылам...

Ала Пятроўна спынілася ў канцы вуліцы, дастала з сумачкі паперку, паглядзела адрасы вучняў, якіх намеціла наведца. Спачатку яна пабудзе ў Ігара Калінава, які жыў далей за ўсіх, а потым па дарозе дамоў загляне да астатніх. Хутка з вуліцы, па якой ішла, завярнула ў завулак, зарослы густой травой. Трава прабілася і між доўгіх шэрых плітак, якімі быў высланы вузенькі, — удваіх не размінуцца, — тратуар.

Дамы хаваліся за высокімі штыкетнікамі. Іх нумары пісаліся на веснічках ля шчылінак ад паштовых скрынак.

Ля веснічак з патрэбным нумарам Ала Пятроўна спынілася ў разгубленасці. Побач з нумарам была бронзавая шылдачка, якая чырвонымі літарамі папярэдджвала, што ў двары злы сабака.

Ала Пятроўна блякнула клямкай, спадзеючыся, што, можа, хто выйдзе на гук, ці хоць гаўкне той самы злы сабака. Было ціха. Яна прачыніла веснічкі, заглянула ў двор. Нідзе нікога.

Дом быў нізкі, пад ацынкаванай бляхай, на дзве кватэры. Па баках блішччалі шматлікімі шыбкамі дзве падобныя адна на адну веранды. Да дзвярэй Калінавых вяла сцежка з чырвонай цэглы. Яна пайшла па гэтай сцежцы, часта нагінаючыся пад галлем ад раскідзістых яблынь, што раслі абарал. Падняўшыся на ганак, пашукала кнопку ад званка. Кнопкі не было. З кватэры чулася прыглушаная музыка. Іграў тэлевізар ці радыё. Пастукала ў дзверы. Ніхто не адгук-

нуўся. Паспрабавала адчыніць дзверы, яны былі незамкнёныя...

На верандзе паўз сцяну да самай столі стаялі скрынкі з яблыкамі. Моц-

Леанід ГАЎРЫЛКІН

Герой майго новага рамана «Застаюся з табой», пакінуўшы даволі высокую пасаду ў сталіцы, пераехаў жыць у невялікі гарадок над Дняпром, дзе ўзначаліў нафтагазздабываючае ўпраўленне.

Жонка героя пасля даўняга пералынку зноў вяртаецца ў школу настаўніцай.

Адзін з эпизодаў яе настаўніцкай паўсядзённі я і прапуючы чытачам.

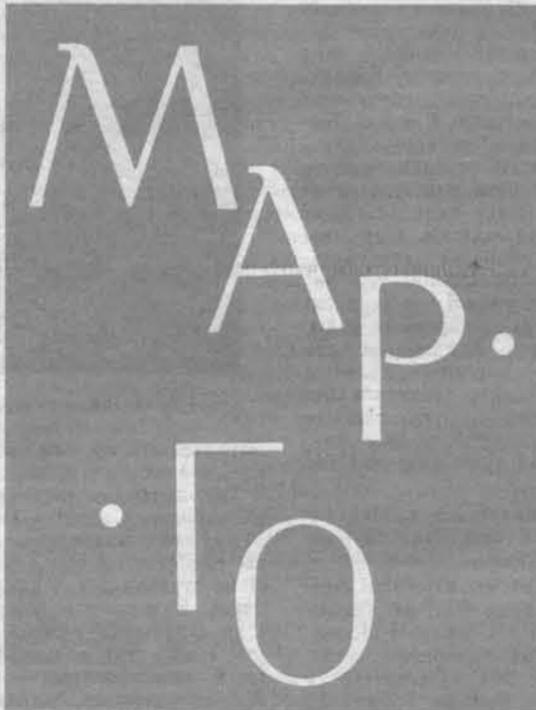
АУТАР.

на пахла антонаўкамі. У жанчыны аж слонкі сабраліся пад языком. Мінуўшы веранду, асцярожна прачыніла дзверы ў прырадную.

— Дома хто ёсць? — спытала, спыніўшыся ў парозе, на ўсялякі выпадак трымаючыся рукой за клямку.

У прыраднай было яшчэ двое дзвярэй. Настаўніца не ведала, у якія ёй падацца. Пастаяўшы ў чаканні, адчыніла тыя дзверы, што былі бліжэй. Убачыла невялікі пакой з вузкім бруднаватым акном без фіранкі. Ля сцяны — нізкая канапка з аблезлай аўчынай на ёй. Ля канапкі — алюмініевая місачка з вадой. У пакоі смуродна пахла псэнай. Яна паспешліва зачыні-

ла дзверы. Непрыемны пах нібы прыліп да носа. Ала Пятроўна адчыніла другія дзверы. Праз вузкую шчыліну убачыла каларовы тэлевізар. Перадвалі канцэрт. Жанчына ва ўсім чыр-

рукой уздахманую чупрыну, шмаргануў носам.

— Сядайце, Ала Пятроўна, — хлопчык паднёс да канапы крэсла, пачакаў, пакуль настаўніца сядзе; сеў зноў на канапу.

— Урокі павучыў? — спытала Ала Пятроўна.

— Яшчэ не. Зачытаўся...

— Выключыў бы тэлевізар. Як ты чытаеш пры ім?

— Нельга.

— Не выключаецца?

— Выключаецца, — глянуў з-пад ілба на настаўніцу. — Бацька з суседам купілі тэлевізары. Замачылі, потым заспрачаліся, хто выбраў лепшы. Паблілі аб заклад. Дамовіліся не выключаць, каб паглядзець, чый раней сапусецца. Выключаюць, калі скончацца перадачы. Раніцай адразу ж уключаюць. Паслухайце, у суседа таксама гаворыць, — ён прыглушыў крыху свой тэлевізар. Тая ж музыка пачулася праз сцяну ад суседа.

— Як жа ўрокі?

— Пад музыку? — усміхнуўся Ігар. — Прывык. Праўда. Яно і нядрэнна. Не прапусціш перадачу.

— Можа, яшчэ ёсць у вас пакой, каб вучыць не пад музыку?

— У нас яшчэ два пакоі. Спальня, — І ён паказаў на дзверы, якіх спачатку Ала Пятроўна не заўважыла. На дзвярах вісеў беленькі квадратны замочак. — Там бацька з мамай спяць... Праз адчыненыя дзверы глядзяць тэлевізар. І кнігі нашы там. Бацька вешае замок, каб іх ніхто не браў без яго.

— А хто тут бывае? — здзіўлялася Ала Пятроўна.

— Я.

— Табе не дае?

— Дае. Прымушае чытаць. Вось скажаў прачытаць Дзюма.

— Урокі тут вучыш? — настаўніца ўгледзела адразу за канапай невялічкі столік, на якім ляжаў партфель Ігара.

— Тут. І сплю тут. На гэтай канапе.

— А тэлевізар?

— Я ж кажу, прывык. Гляджу, пакуль не засну. Бывае, і бацька засне. Тады да раніцы мігае.

6 кастрычніка — Дзень настаўніка

Хто чакае мяне?
Хто турботна хвалюецца?
І—у сэрца адразу калнула назвіска,
І адразу згадалася
Родная вуліца.

...Шпак канцэрт распачаў—
Навеселле спраўляе.
Выцінае на флейце—
Аж водгалас коціцца.
Рунь падскочыла—
Сонейку чуб падстаўляе:
Эй у колас ісці,
Весялец,
Не маркоціцца.

На бярозах,
Бы музыку ўчушы, лістота
Матылькамі зялёнымі затрапяталася.
Вішня вэлюм надзела,
Прагнаўшы самоту,—
На шпачынае свята
Увільна сабралася.

Заліваецца шпак—
Сонца ў доміку гасцяй.
Не стрымаўшыся,
Дожджык у скокі прыпусціцца.
Свет у радасці,
я ж—
Я ж маркотны чагосьці:
Зноў, відаць, без мяне
Гэта свята адбудзецца?

І ці будуць яны,
Гэты міг, гэта свята?
Можна, гэта ўсё—мроі
Ці проста прыснілася?..
Чую з вуліцы
Шэпт вінаваты:
«Можна, я з тэлеграмаю крышку
спазнілася?»

Што ты, яблынка, што ты!
Ты ў час падаспела!
Гэта я прыпазінуся—
Не ты вінаватая!
Мусяць, доўга збіраўся,
Мусяць, мола карцела:
Мог бы выбрацца без напамінку
На свята я.

Выкладчыца роднай мовы і літаратуры 76-й сярэдняй школы горада Мінска Л. А. ДУДКО з васьмікласнікамі.

Фота С. КРЫЦКАГА.

Вялікая Айчынная вайна стала суровай школай мужнасці і гераізму для ўсіх савецкіх людзей. З гонарам прайшло праз суровыя выпрабаванні і беларускае настаўніцтва. Каля 10 тысяч былых педагогаў у першыя ж дні пасля нападу фашысцкай Германіі на Савецкі Саюз уступілі ў Чырвоную Армію, многія пайшлі ў партызаны, сталі падпольшчыкамі—па звестках, сабраных Беларускім штабам партызанскага руху, больш як 7 тысяч настаўнікаў змагаліся ў радах народных месціцаў. За актыўны ўдзел у барацьбе супраць нямецка-фашысцкіх акупантаў 8628 педагогаў рэспублікі ўзнагароджаны ордэнамі і медалямі. лепшым з лепшых прысвоена ганаровае званне Героя Савецкага Саюза, некаторыя сталі кавалерамі ордэна Славы ўсіх трох ступеняў, а былому настаўніку, вядомаму савецкаму военачальніку, Маршалу Савецкага Саюза І. Якубоўскаму званне Героя Савецкага Саюза прысвоена двойчы.

Гэтыя звесткі прыводзяць у артыкуле намесніка дырэктара Інстытута гісторыі партыі пры ЦК Кампартыі Беларусі П. Лапца, які напісаны ў якасці прадмовы да кнігі нарысаў «Самы галоўны ўрок», выпушчанай выдавецтвам «Народная асвета». Выданне цікавае тым, што ўпершыню ў рэспубліцы зроблена спроба сабраць разам матэрыялы, якія адлюстроўваюць уклад беларускага настаўніцтва ў разгром нямецкага фашызму.

У кнізе змешчаны нарысы пра дзесяць чалавек. Журналісты У. Андрыевіч, С. Аслёзаў, В. Дудко, А. Лукашук, Ю. Новікаў, А. Шчарбакоў і А. Уліцкі, які з'яўляюцца і складальнікамі зборніка, знаёмыя з тымі, чые імёны добра вядомы ў рэспубліцы.

Адзін з герояў кнігі—Пётр Міронавіч Машэраў, выдатны партыйны і дзяржаўны дзеяч. Пра яго ў нарысе «Вытокі» расказвае С. Аслёзаў. Ён жа напісаў таксама нарыс пра папелініка П. М. Машэрава ў час барацьбы з нямецка-фашысцкімі захопнікамі У. Хамчанюскага («Крокі ў бессмяротнасць»), чалавека выключнай смеласці і мужнасці.

Добра вядома імя У. Парахневіча, пра якога гаворыць у нарысе «Дарога» А. Шчарбакоў: «Вядома, гэта толькі супадзенне, выпадковае — дваццаць адзін узарваны эшалон, большасць паблізу чыгуначнага раз'езда 21, і мінская сярэдняя школа рабочай моладзі, дзе дырэктарстваваў Уладзімір Аляксеевіч Парахневіч, таксама носіць дваццаць першы нумар. Выпадковае, але сімвалічнае супадзенне! Дарога, выбраная ў пачатку жыцця, працягвалася да яе канца». Прасочваецца баявы шлях У. Парахневіча-падрыўніка, палітруна роты, намісара атрада, і шлях працоўны, які даваў веды тым, хто прыходзіў у школу ад станка.

Змешчаны ў кнізе таксама нарысы пра Т. Марыненка («Разведчыца «Няўлоўных»»), Б. Калача («Я, чырвоны партызан...»), М. Лебедзева («Аперацыя «ВТ»»), Д. Пенязькава («Пяць дзён з жыцця пехацінца»), К. Абазоўскага («Рэвіем «Арыёну»»), С. Анішчанку («Буду жыць, мама!»), С. Данілюка («За трынаццаць кіламетраў да Перамогі»).

П. ЗАХАРАУ.

— Та-ак. Я хацела ўсё ж з тваімі бацькамі пагаварыць. Чаму яны не прыйшлі на сход?

— Не маглі. У іх на рабоце быў сход.

— Сёння таксама на рабоце?

— Дома. Пайшлі гуляць з Марго.

— З Марго?

— Сабака. Яны з ім гуляюць кожны дзень.

— Я нікога не сустрэла з сабакам.

— Яны тут не гуляюць. Тут, кажуць, глуха, няма людзей. Марго можа адзіцца. Пахваліць яго няма каму. Яны ездзяць у цэнтр горада. А то ў парк, на набярэжную. Але ў парк ходзіць улетку. Цяпер — у горадае...

— Калі ты гуляеш на вуліцы?

— Калі захачу. Сёння не хацелася. Чытаў.

— Шкада, што бацькоў не застала...

— Яны хутка будуць, Ала Пятроўна. Яны Марго заўсёды кормяць у шэсць. Потым глядзяць кіно. Так што воль-воль прыйдуць. Зараз амаль шэсць, — ён глянуў на круглы гадзіннік, што вісеў на сцяне над сталом.

Грукнулі дзверы. Спачатку недзе ў калідоры, а потым у прызняй. Пачуўся малады жаночы смех. У пакой ускочыў высокі вострамоўны сабак з доўгай вогненна-рыжай абвіслай поўсцю па баках. Зашлёпаў шырокімі, як растаптанымі, лапамі па падлозе. Абнюхаў настаўніцу, тыцнуўся пысай у прыпол Ігару.

— Марш! — шлёпнуў хлопчык па шыі сабаку.

Сабакі піскнуў і выбег з пакоя.

— Ігар! — адразу ж пачуўся строга мужчынскі голас. — Колькі разоў гаварыў, каб не крыўдзіў Маргончыка.

— Хто гэта да нас зайшоў? — запела радасна жанчына, з'явіўшыся ў дзвярах. На ёй быў шырокі карчынны вышыльчак з кашононам. На галаве стаўбунаватая прычоска. На шыі квяцістая хусцінка. — Добры вечар, Ала Пятроўна. Ой, як хораша, што вы заглянулі. Мы толькі што з Пецем гаварылі пра вас. Учора не змаглі

прыйсці на сход, дык ходзім і думаем, як сустрэцца з вамі, — і знікла.

Заглянуў гаспадар. Ён быў у скураным паліто і такім жа скураным капелюшы з вузенькім брыльком. Павітаўся, раскланяўся і таксама знік. І воль-воль ўжо абое, распрануўшыся, зайшлі ў пакой. Гаспадар сеў на канапу побач з сынамі, а яна, пастукваючы высокімі абцасамі, замітусілася, прыбіраючы з абедзеннага стала, што стаяў ля акна побач з тэлевізарам, крыштальную вазу з завялымі астрамі, засцілаючы яго белым шапаткім настольнікам.

— Зараз воль пасядзім, чайку пап'ём, пагамонім. Пеця, ты пайшоў бы, уключы самаварчык.

— Ой, нічога не трэба, — узмалілася Ала Пятроўна. — У мяне часу няма.

— Не, не, — запярэчыла гаспадыня. — Пеця! Я прашу цябе. Уключы самаварчык...

— Зараз, — гаспадар падняўся, звярнуўся да настаўніцы. — Давайце плашчык, навешу, — і выставіў кароткія моцныя рукі.

— Не, дзякую, — адмовілася настаўніца. — Я зараз пайду. Не адны вы не былі на сходзе.

— Вельмі прыемна, вельмі прыемна, — рагатнуў мужчына. — Мы баяліся, што толькі мы не былі. А калі нас многа, то не страшна. Калектыўна яно весялей, — ён выйшаў, хутка вярнуўся, зноў сеў на канапу. — Слухаем вас, прабацька, не ведаю, як вельмі.

— Ала Пятроўна, — падказаў сын.

— Слухаем вас, Ала Пятроўна.

— Ваш сын не напісаў дыктант, — сказала Ала Пятроўна.

— Ведаем, ведаем. Ігарок казаў, вы хутка дыктавалі.

— Можна, і так, не будзем удакладняць, — здавалася, пагадзілася настаўніца. — Але ён наогул не пісаў. Паглядзіце, чым займаўся на ўроку, — і яна разгарнула сшытак ярка там, дзе замест дыктанта была намалявана вострамоўны сабакі.

— Евачка! — нечакана радасна закрычаў гаспадар, убачыўшы малю-

нак. — Ідзі, паглядзі. Выліты Маргончык. Хутчэй жа!

Ева, нагнуўшыся над сшыткам, завохкала, заахкала, радасна паглядваючы маленькімі вочкамі то на мужа, то на настаўніцу.

— Ала Пятроўна, — папрасіў гаспадар настаўніцу. — Падарыце нам гэты малюначок, калі, вядома, можна. Мы збіраем партрэты сабак. Сабралася вялікая калекцыя. Пакажаць?

— Дзякую, дзякую! Другім разам. Я спецыяльна зайду, — паабяцала настаўніца. — Лепей пагаворым, чаму ваш сын дрэнна вучыцца. Хлопчык здольны. Я паглядзела, яму няма дзе вучыць урокі.

— Што вы, што вы! — запела Ева. — Як няма дзе? Асобны пакой, асобны стол...

— Мы яму аддалі залу, — перашыніў жонку гаспадар. — Тут цэлы дзень нікога. Тэлевізар? Тэлевізар воль зараз уключаны. Скажыце, ён не дае гаварыць? Не. Мы нават не чуем яго. Дома бібліятэка. Чытай, калі ласка... Вядома, Мапасана яму не даю, а так... Абы ахвота. Марго завялі, каб вучыўся любіць усё жывое. Праўда, з пугай ля яго не стаім. Хай вучыцца адказваць за сябе.

— Няўжо вас не хвалюе, што ён дрэнна вучыцца? — настаўніца ледзь стрымлівалася, каб не абурыцца. — Ваш бацькоўскі абавязак...

— Прабацька, Ала Пятроўна, — не цярпелася гаспадару выказацца. — Вы, спадзяюся, акрамя мовы і літаратуры, вучылі эканоміку, гісторыю, і, відаць, марце нейкае ўяўленне пра грамадскі падзел працы. Якія нашы абавязкі перад грамадствам? Абавязкі рабочага класа? Стаяць ля станкоў, зарабляюць грошы. Адзьяваць, карміць дзяцей. Ваш абавязак — іх вучыць. Грамадства даручыла вам гэтую святочную працу. Цяпер, уявіце, наш завод не спраўляецца з планам. Значыцца, дзесяткі заводаў недапаўняць нашы выработы, не справяцца са сваімі заданнямі, а з-за іх, у сваю чаргу, сотні, тысячы заводаў забуксуюць. Мы, усведамляючы гэта, што робім? Застаёмся пасля работы. Працуем у суботу.

Выконваем свой рабочы абавязак. І правільна. Не можаш справіцца ў рабочы час, рабі пасля работы. Але зрабі! Так і вы... Не можаце навучыць іх на ўроках, вучыце пасля ўрокаў. А як жа? Грамадства не павінна цяпець з-за таго, што нехта з нас не ўмее працаваць.

Ала Пятроўна разумела, што яны з гаспадаром размаўляюць на розных мовах, таму няма ніякага сэнсу з ім зараз спрачацца. І не трэба. Яна прыйшла сюды, каб даведацца, у якіх умовах жыве вучань. Даведалася. А што рабіць далей, яна пра гэта падумала.

— Ну добра, — паднялася настаўніца.

— Куды вы? Мы ж з вамі пасядзім за самаварчыкам. Пагаворым, паспрачаемся. Ведаеце, як часам хочацца паразважаць з адукаваным чалавекам. А то, акрамя распараджэнняў, загадаў, нічога не чуеш. А часам паспрачацца, паразважаць хочацца. Калі ласка, Ала Пятроўна, не адмаўляйцеся, — і нечакана пагрозліва крыкнуў у дзверы жонцы. — Што ты там куўдзішся?

— Дзякую! — адмовілася Ала Пятроўна.

— Ала Пятроўна, Ала Пятроўна, куды ж вы? — заклікала сабой дзверы гаспадыня. — Каб вы ведалі, які ў нас чай. Такі ніколі ў магазіне не купіце.

— Другім разам, другім разам, — паабяцала Ала Пятроўна. — Я абавязкова зайду да вас. Выберу вольны вечарок і зайду. А то цяжка гаварыць пры ўключаным тэлевізары.

— Я загнушу яго зараз жа. Суседа паклічу. Во дзе цікавы чалавек. Разам пасядзім... Можна, па чарачы зробім за нашу даўгавечную тэхніку. Ала Пятроўна, глядзіце, я выключаю тэлевізар...

— Не, дзякую, я пайшла, — выхадзячы з пакоя, яшчэ раз глянула на Ігара, які ўвесь час сядзеў на канапе, звесіўшы галаву. Праводзіў ён яе сумным позіркам, відаць, болей за ўсіх хацеў, каб яна засталася...

Як магутны зварот-заклік прагучаў у гады Вялікай Айчыннай вайны верш Янкі Купалы «Беларускім партызанам». Верш напісаны 19 верасня 1941 года пад Масквою ў Чарнарэчкім лясініцтве. Лёс гэтага верша надзвычай цікавы.

Упершыню ён быў надрукаваны ў газеце «Красная звезда» 28 верасня 1941 года на рускай мове (пераклад М. Галоднага). Затым ён адразу быў змешчаны ў многіх цэнтральных газетах і часопісах, у франтавым друку.

«ХАЙ ВАМ ШЧАСЦЕМ СВЕЦЯЦЬ ДНІ...»

На беларускай мове верш з'явіўся 7 кастрычніка 1941 года ў газеце «За Савецкую Беларусь» у перакладзе з рускай мовы Максіма Танка і Пімена Панчанкі. Вось як пра гэта ўспамінае П. Панчанка:

«Мы, пісьменнікі-фронтавікі, у верасні 1941 года выпускалі на Бранскім фронце газету «За Савецкую Беларусь». Аднойчы наш рэдактар Міхась Лынькоў паклікаў Максіма Танка і мяне і паказаў нумар «Красной звезды»: «Хлопцы, надрукаваныя чужою мовою Янкі Купалы, трэба тэрмінова перакласці». Звязацца тады з Іванам Дамінікавічам не было ніякай магчымасці. Так мы з Максімам Танкам і пераклалі навава на беларускую мову гэты чужоы верш. Мы так любілі і ведалі паэзію Купалы, што ў перакладзе дапусцілі ўсяго дзве недакладнасці».

Калі ў пачатку студзеня 1942 года пачала працаваць радыёстанцыя «Савецкая Беларусь», як успамінае была яе супрацоўнік пісьменнік Кастусь Губарэвіч, верш стаў яе гімнам, словам гэтага верша пачыналіся і заканчваліся амаль усе перадачы. Верш перапісвалі ад рукі, чыталі ля партызанскіх кастроў.

У 1942 годзе верш быў надрукаваны ў Казані ў выглядзе блакітнай лістоўкі, зверху чырвонымі літарамі напісана: «Чырвоным партызанам ад працоўных Татарыі». Гэтыя лістоўкі з самалётаў распаўсюджваліся па акупіраваных раёнах Беларусі. У 1942 годзе пад такой жа назвай выйшла брашура як дадатак да газеты «Савецкая Беларусь», у якой былі змешчаны публіцыстычныя артыкулы і вершы Купалы ваеннага часу.

Верш «Беларускім партызанам» стаў баявой праграмай

для ўсіх савецкіх пісьменнікаў. «Нас, літоўскіх паэтаў, — успамінаў Антанас Венцлава, — глыбока ўсхвалявалі вершы Янкі Купалы аб гераічнай барацьбе савецкага народа супраць фашызму, асабліва яго верш «Беларускім партызанам». Прыклад Янкі Купалы як паэта, грамадзяніна - патрыёта, меў вельмі вялікі ўплыў на паэтаў Савецкай Літвы, якія вучыліся ў яго, як трэба адываць усё сваё літаратурнае майстэрства на барацьбу з ворагам».

У самым пачатку вайны Юлій Ваняг пераклаў гэты верш на латышскую мову. «Прыблізна ў гэты час я пераклаў верш Дзямбула «Ленінградцы, дзеці мае». Пераклад я як купалаўскага, так і дзямбулаўскага вершаў на латышскай мове распаўсюджваліся сярод нашых эвакуіраваных людзей і воінаў латышскай стралковай дывізіі і мелі велізарны поспех, садзейнічаючы пад'ёму іх маральнага духу і выхаванню нянавісці да ворага», — напісаў нам у музей Ю. Ваняг. Цяпер гэты верш гучыць на многіх мовах народаў СССР.

Верш «Беларускім партызанам» аказваў глыбокі ўплыў на творчасць партызанскіх паэтаў. «У рэдакцыю партызанскай газеты «Разгром» нясмела зайшоў юнак Мікола Дым. За плячамі ў яго быў карабін, на воісе дзве гранаты: «Я прачытаў у нашай газеце верш Янкі Купалы. Усю ноч я не спаў, усё думаю... А сёння я сам напісаў верш. Мне хочацца расказаць усім, чаму я стаў партызанам», — успамінаў былы партызан, выкладчык Белдзяржуніверсітэта імя У. І. Леніна Іосіф Зазэка. Купалаўскія матывы гучаць у «Клятве беларускіх партызан», у партызанскіх частушках, у творах сучасных беларускіх паэтаў.

На аснове гэтага верша ў гады Вялікай Айчыннай вайны стварыў аднайменную кантату кампазітар Анатоль Багатыроў. Вось як пра гэта ён успамінае: «У лютым 1942 года мяне вызвалі ў Маскву. Я зайшоў да сакратара ЦК Кампартыі Беларусі Цімафея Сазонавіча Гарбунова... Ён даў мне газету, дзе быў надрукаваны верш Янкі Купалы «Беларускім партызанам», і сказаў, што добра

было б напісаць на гэты верш песню. Тэкст гэтага верша захапіў мяне вялікім эмацыянальным пачуццём. Я вярнуўся ў Свядлоўск і пачаў працаваць. Але атрымалася не песня, а эрала кантата — з хорам, салістам і сімфанічным аркестрам. Калі ў красавіку 1943 года я прыехаў у Маскву, кантата была развучана і запісана на Усеаюным радыё хорам і аркестрам».

У Літаратурным музеі Янкі Купалы сабрана шмат матэрыялаў, якія расказаюць аб тым, як творы Купалы дапамагалі змагацца з ворагам, як яны надавалі сілы для барацьбы. Аб гэтым расказалі на адной з сустрэч у музеі паэта тыя, хто ў гады вайны трымаў у руках купалаўскія лістоўкі, каму яны дапамагалі перамагчы.

Успамінае камісар партызанскай брыгады «Штурмавая» І. М. Фёдараў:

«Вясною 1943 года гітлераўцы правялі супраць партызан адну з самых буйных карных экспедыцый пад кодавай назвай «Котбус». Адступаючы, мы дайшлі да брыгады «Жалязняк» у Бягомльскім раёне. Там нам паведамілі, што на іх аэрадром скінуты баявы груз і для нашай брыгады. Сярод патронаў і медыкаментаў у мяшка аказаліся газеты, лістоўкі і дзве брашуркі: адна з паэмай «Таня», а другая з вершамі Янкі Купалы».

Вы не можаце сабе ўявіць, якое ўражанне зрабілі на партызан гэтыя вершы, асабліва верш «Беларускім партызанам!» Ад прыгнечанага стану, звязанага з фашысцкай блакадай, і следу не засталася. З'явіліся жарты, смех, улёўненасць. Там і тут чулася: «Партызаны, партызаны, беларускія сыны, за няволю, за кайданы, рэжце гітлераў паганых, каб не ўскрэлі век яны!» А калі наступіла ноч, мы прарвалі варажую абарону».

У руках камісара партызанскага атрада «Патрыёт Радзімы» брыгады імя Варашылава В. Д. Петухова аднатомнік «Выбраных твораў» Янкі Купалы, які быў выдадзены ў Маскве ў 1943 годзе на рускай мове. Гэта кніга была закінута з самалёта ў чэрвені 1943 года, калі партызаны рыхтаваліся да рэйкавай вайны. У перапынку паміж заняткамі яны заўсёды прасілі пачытаць творы Купалы. Калі ў ноч на 3 жніўня па ўказанні Мінскага падпольнага абкома КП(б)Б брыгада правяла аперацыю «Рэйкавая вайна» на чыгуначным перагоне Колашава — Негарэлае, узарваўшы чатыры кіламетры рэек, партызаны радаваліся: «Гэта наш адказ Янку Купалу на яго заклік!»

Ніна ЦВІРКА.

Год назад не стала Уладзіміра Сямёнавіча Караткевіча. Сёлетаму споўнілася б у яго 55 гадоў... Ён рана пайшоў з жыцця, наш выдатны майстар слова. Але многае паспеў зрабіць, палінуўшы яркі след у сучаснай беларускай і ўсёй савецкай літаратуры, трывала заваяваўшы сэрцы тысяч і тысяч чытачоў. Творам Уладзіміра Караткевіча накіравана доўгае і пачэснае жыццё, усё больш узрастае і цікавае да асобы пісьменніка, яго шматграннага таленту. Прапануем увазе чытачоў «Літаратуры і мастацтва» успаміны пра выдатнага беларускага пісьменніка.

УЛЮБЁНЫ Ў ЖЫЦЦЕ

Пісаць пра Уладзіміра Караткевіча ў мінулым часе нека дзіўна і недарэчна...

Нават у тыя, да болю ў сэрцы цяжкія, жалобныя мінуты, калі ён, нерухома, ляжаў у апавітай чорным крэпам труне ў Доме літаратара, сама гэта нерухомасць здадалася недарэчнай, выпадковай. Здавалася, вось-вось ён узнімецца, усміхнецца сваёй, адметнай і непаўторнай, усмешкай. І нешта раскажа. Ці пра тое, як лазіў у Крым па гарах, ды вось жа не пашанцавала — пашкодзіў нагу, ці пра сваю апошнюю паездку ў Гродна, ці пра начныя вахты з рыбакамі на Дняпры. Раскажа, як умеў расказаць толькі ён: з маляўнічымі дэталямі, якія адразу рабілі ягоны расказ вонкава бачным і нібыта рукаворным, з добрым гумарам, калі раскажыч не шкадаваў і сябе самога... І раскавае, і напывае нешта, і цябе пытае пра жыццё, ствараючы ў суб'еядніка гэтакі ж прыўзняты настрой. Жыццялюб. Жыццялюб з вялікай літары. Думаю, такім яго запамінілі ўсе, каму пашчасціла быць знаёмым з гэтым улюбёным у жыццё чалавекам.

Наша знаёмства адбылося на пачатку 60-х гадоў. У паэта Уладзіміра Караткевіча выйшла кніга прозы «Блакiт i золата дня». I гэта адразу стала падзеяй у тыя не бедныя на літаратурныя падзеі гады. Памятаю, як чыталі кнігу нашы студэнты з філалагічнага факультэта ва ўніверсітэцкім інтэрнаце па вуліцы Свядлова ў Мінску, як дзеляліся ўражанямі. Усіх адразу захапілі і адметнасць аўтарскага пісьма, і глыбіня ўзнятага пісьменнікам гістарычнага пласту. Словам, усё тое, што так выразна акрэслілася ў больш позніх кнігах

Караткевіча, кнігах, якія сведчылі аб з'яўленні ў беларускай літаратуры свайго Вальтэра Скота.

I вось я ў Караткевіча з даннем маладзёжнай газеты ўзяць інтэрв'ю. Мажны, усмешлівы і просты — а такім ён і заставаўся ўсе гады нашага знаёмства, ніколі не падрабляючыся пад «вялікага», натуральны і шчыры, будучы ўжо і масістым і шырока вядомым — зусім яшчэ, па цяперашнім разумеўні, малады Караткевіч з жалем адрываецца ад пісьмовага стала:

— Садзіся, хлопеч...
«Хлопец» — слова аб'ёмнае, мае ў вуснах Караткевіча розныя адценні, але часцей — значэнне добразычлівае.

— Дык чым я заняты? Пішу. У рабоце ў мяне зараз раман і сорака апавяданняў. Дня не хапае, дык прыхоплюваю і начыладна. Дзякуй, што ёсць чорная кава. На ёй і трымаюся. Апавяданне адно хочаш пачытаць? — нечакана прапаноўвае гаспадар.

Апавяданне доўгае, але слушаць яго цікава.

— Работы да ліха, а задум яшчэ больш, — гаворыць Караткевіч, назіраючы, як госьць паволі выплывае з палону толькі што пачутага. — I ўсё трэба ўспець!

Ці ўсё паспеў здзейсніць Уладзімір Сямёнавіч Караткевіч з задум і планаў сваіх? Пра гэта мы ўжо не ведаем. Але і паспеў нямаля. Працаваў, як прыкуты. Калі прыгадаць, што рукапіс рамана «Каласы пад сярпом тваім» у два разы большы, чым «Вайна і мір» Льва Талстога, дык іншае ілюстрацыі і не трэба. Рукапіс дыхтоўнай, густой прозы, сапраўды мастацкай, сапраўды цікавай. Працаздольнасць Караткевіча здзіўляла. Але цяпер бачна і тое, што Уладзімір Сямёнавіч не шкадаваў сябе — начныя «бденія» над рукапісамі, калі бадзёрасць падтрымлівалася адно чарнайша за ноч кавай, дарма не абыйшліся...

A інтэрв'ю ў той час свету так і не ўбачыла — начальства ўстрымалася. На творчым шляху Караткевіча здараліся не адны ружы, хапала і цярняў. Нека нават у адной з газет тады Караткевіча назвалі ў лі-

НАРАДЖЭННЕ ТРАДЫЦЫІ: ГОД ПЕРШЫ

Сёлетняе лета ўвоўдзе ў гісторыю еўрапейскіх культурных традыцый небывалымі па сваім размаху масавай музычнымі і песеннымі святамі. Яны праходзілі ў чэрвеньскія і ліпеньскія дні амаль ва ўсіх буйнейшых гарадах Заходняй Еўропы.

Пачаліся святы ў самы доўгі летні дзень — 22 чэрвеня — ранішнім перазвоном звонаў у бельгійскай Фландрыі, а да сярэдзіны дня народныя ансамблі, эстрадныя і сімфанічныя аркестры гучалі на гарадскіх плошчах і ў парках бельгійскіх гарадоў. На цэнтральнай плошчы ў Бруселі Вялікі сімфанічны аркестр выканаў Дзевятую сімфонію Бетховена.

У Францыі ў гэты дзень імпавіраваныя канцэрты праходзілі проста на скрыжаваннях вуліц. У Парыжы перад будынкам знакамітай оперы выступалі Вялікі оперны хор і аркестр, гучала эстрадная музыка на плошчы Бастыліі, на Марсавым полі, змяняючы адзін аднаго, выступалі ваенныя аркестры. У гарадах Федэратыўнай Рэспублікі Германіі ў пашане была музыка Баха і Гендэля — там адзначаюць 300-годдзе з дня нараджэння гэтых двух выдатных нямецкіх кампазітараў.

Музыка і песні гучалі ў Рыме, Неапалі, Турыне, дзе перад натоўпам народа, што сабраўся на гарадскіх плошчах, вы-

ступалі вядомыя італьянскія спевакі.

Канцэрты тэатральных акцёраў і выканаўцаў музычных твораў прайшлі ў гарадах Партугаліі, Грэцыі, Аўстрыі, у сталіцы Іспаніі Мадрыдзе... Музычнае і песеннае мастацтва раптам павярнулася за межы тэатральных і канцэртных залаў проста на вуліцы!

Чым жа растлумачыць гэтую незвычайную з'яву ў дзяржавах, дзе доступ да вялікага мастацтва вельмі абмежаваны? Не сакрэт, што ў Заходняй Еўропе білеты ў тэатры і канцэртныя залы такія дарагія, што далёка не кожны можа дазволіць сабе бабыцца там хоць бы раз у год. I раптам самыя «дарагія» акцёры і выканаўцы выступаюць на вуліцах. У імя чаго яны выступаюць?

Адказ на гэтае пытанне трэба шукаць у прыкметным і трыможным спадзе інтарэсу заходне-еўрапейскай публікі да мастацтва неагула, а да музыкі і

тэатра асабліва. Гэтая страта цікавасці непасрэдна звязана з бурным развіццём у апошнія гады сродкаў масавай інфармацыі — тэлебачання, стэрэафанічнага радыёвяшчання, відэатэхнікі. Але ўсё ж галоўнае не ў гэтым. Асноўная прычына таго, што людзі страчваюць цікавасць да мастацтва, заключаецца ў тым, што гэтыя новыя магутныя сродкі ўздзеяння на розум сталі праваднікамі самай нізкапробнай, у асноўным амерыканскай, тэле-, кіна- і радыёпрадукцыі. Яе мутная плынь робіць еўрапейскую публіку інертнай, абыякавай да ўласных культурных каштоўнасцей.

Якая ж яна, гэтая прадукцыя? Прыкладам могуць служыць бясконцыя амерыканскія тэлесерыялы апошніх гадоў «Далас» і «Дынастыя», што раскаваюць аб жыцці амерыканскіх мільянераў, іх дзяцей і ўнукаў. Гэтыя тэлефільмы праславіліся сваёй безгустоўшчынай, прапаведдзю жорсткасці і абману. Пры гэтым іх паказваюць на

працягу многіх год па тэлебачанні амаль ста краін капіталістычнага свету на шкоду нацыянальнай тэлепрадукцыі.

Згодна дакладу лонданскага Еўрапейскага інстытута камунікацый, прадстаўленага вясной гэтага года дэпутатам Еўрапейскага парламента ў Страсбурзе, у 1982 годзе ў перадачах тэлебачання Галандыі тэлефільмы нацыянальнай вытворчасці займалі па часе вярчання прыкладна ў пяць разоў менш, чым амерыканскія. Гэтаксама ў Партугаліі. У Францыі на тры амерыканскія тэлефільмы прыпадае толькі адзін з усіх іншых краін свету.

Не менш трывожнае становішча назіраецца ў галіне музыкі. У апошнія гады ў Заходняй Еўропе з'явіліся тысячы ультракороткавалевых радыёстанцый стэрэафанічнага гучання. 24 гадзіны ў суткі яны літаральна абрываюць на сваіх слухачоў заакеанскія музычныя шлягеры. Узяць, напрыклад, Парыж: больш чым 90 радыёстанцый УКХ, што размешчаны

ку абстракцыяністаў. Трэба было бачыць, як рагатаў Уладзімір Сямёнавіч, пачуўшы пра гэта, як пытаўся праз смех: «А ён разумее, той чалавек, што гэта такое?»

Так завязалася наша знаёмства, якое працягвалася дваццаць гадоў, да апошніх дзён жыцця Уладзіміра Сямёнавіча. Былі за гэты час і другія, больш «удалыя», інтэрв'ю, сяброўскія сустрэчы, гутаркі, часцей за ўсё аб літаратуры і яе прызначэнні. Эрудыцыя Караткевіча здавалася сапраўды невычарпальнай, і, як бадай усе шчодрыя таленты, ніякіх таямніц ні з асаблівасці сваёй творчай работы, ні са сваіх літаратурных сімпатый ён не рабіў.

— Ведаеш, што я цяно ў аўтарах гістарычнага жанру і фантастаў? Звольнасць іх бачыць рэальнасць дзіўнай, — гаварыў Караткевіч у часе адной з нашых сустрэч. — Таму і любімыя мае пісьменнікі — Вальтэр Скот, Аляксандр Грын, Аляксей Мікалаевіч Талстой, Брэндэры, Шэкспір, Лем, браты Стругацкія. Ну, а як гэта выходзіць у мяне самога, не мне меркаваць.

А выходзіла, чаго казаць, выдатна. Калі часопіс «Молодая гвардыя» ў 1970 годзе надрукаваў у перакладзе на рускую мову апавесць-паэму «Чазенія», з рэдакцыі пераслалі Караткевічу два мяхі чытацкіх пісем. Яны ішлі потым яшчэ некалькі гадоў запар. З усіх канцоў краіны. Дзяліліся чытачы сваімі меркаваннямі наконце далейшага лёсу герояў апавесці, выказвалі жаданне бліжэй пазнаёміцца з аўтарам.

Задума «Чазенія», па словах самога аўтара, была навіяна паездкай Уладзіміра Сямёнавіча на Далёкі Усход і наведаннем запаведніка «Кедрова падзі». У рабоце над апавесцю казалася жалезнае правіла Караткевіча: пісаць пра тое, аб чым добра ведаеш (маецца на ўвазе «факталагічны» бок справы). Цікава, што ў ліку тых, хто прыслаў свае водгукі на «Чазенію», былі і работнікі «Кедровай падзі». Яны пісалі аб сваім захапленні мастацкім творам беларускага пісьменніка, яго цікавым сюжэтам і пэтычнай узбеласцю. Закранулі і факталагічны бок апавесці. Там усё як мае быць, толькі дзве нязначныя недакладнасці...

Прагны да жыцця, ён заўсёды выказаў сябе прагным да новага, да ведаў, і прага гэта была сапраўды жувальнаўскай. Думаецца, што гэта прага была вельмі істотнай для гістарычнага рамана істаў яго найбольш дакладнай абмалеўцы той ці іншай эпохі, гістарычнага фону, гістарычнай дакладнасці. І гэта датычыла не толькі твораў на

тэмы гістарычнага мінулага Беларусі.

— Ведаеш, што гэта? — пытаў Караткевіч, падаючы кавалак нейкага вельмі лёгкага дрэва. — Ну, зразумела, дрэва. Але ж і не толькі. Гэта славуная карэльская бяроза, хлопец. Дарэчы, у самой Карэліі яе засталася няшмат, ствалоў пяцсот. А ў нашым Бярэзінскім запаведніку — цэлыя гаі...

Ён увесь час здзіўляў сваёй цікавасцю да навакольнай прыроды. Падаючы нейкі фотаздымкі, зробленыя, дарэчы, ім самім, тлумачыў:

— Паляванне на змей. Дзе? У Бярэзінскім запаведніку. У нас жа ў Беларусі ёсць свае змеяловы.

Вось яно як! Аказваецца, пры слове «змеялоў» неабавязковы асацыяцыі з пяскамі Сярэдняй Азіі і джунглямі Індыі. Прадстаўнікі гэтай экзатычнай прафесіі ёсць і ў нас. Дарэчы, Уладзімір Сямёнавіч тады цэлую лекцыю пра змей прачытаў, як знаўца. Відаць, спецыяльна цікавіўся гэтым пытаннем.

Ездзіць ён любіў, і ездзіў многа. Па яго словах, у Беларусі любімымі мясцінамі былі Прыпяць і сярэдняе цячэнне беларускага Дняпра, у Прыбалтыцы — Вільнюс і Каўнас, на Украіне — ваколіцы Кіева (ва ўкраінскай сталіцы Караткевіч у свой час заканчваў філ'мак універсітэта, мовай украінскай валодаў гэтак жа свабодна, як беларускай і рускай, нават пісаў па-ўкраінску вершы і апавяданні. Гаварыў, што валодае таксама польскай мовай, разумее па-літоўску). Вельмі любіў мора. Адсюль і паездкі ў Крым, у Прыбалтыку, на Далёкі Усход. Відаць, ва ўсіх пісьменніках такога складу закладзена «грынаўская» любоў да «свабоднай стыхіі».

Неаднойчы ў нас заходзіла гаворка аб рабоце над літаратурным творам, асабліва гэтай работы.

— Ніякага сакрэту я з гэтага не раблю, — гаварыў Уладзімір Сямёнавіч. — Узіць апавяданне. Бачыш рукапіс аднаго з іх? А побач — план. Прадумваю сюжэт і дынаміку дзеяння, дэталі характараў, абмалеўкі, размовы герояў. Прадумваю і выписваю. І здарэцца, што план па сваім аб'ёме атрымаецца разоў у дзесць большы за само апавяданне. Пішаш апавяданне і план-чарнавік кладзеш у рукапіс самім тэкстам...

Пра асаблівасці работы над больш буйнымі творамі ён не раскаваў — нейкі не здаралася, але, магчыма, прычыны

быў падобны з работай над апавяданнямі. Кідаліся ў вочы густа спісаныя каліграфічным почаркам лісткі паперы амаль без правак на ягоным пісьмовым сталі. Відавочна было, што гэта дасягалася нялёгка. Недастаткова і тонкага мастацкага густу, і смелага палёту фантазіі, і зайздроснай эрудыцыі. Трэба было яшчэ «адски» працаваць.

— Люблю рабіць у кіно, у тэатры, а гэта забірае шмат часу. Хачу напісаць раман пра паўстанне Васіля Вашчылы. Трэба закончыць дэтэктыўна-псіхалагічную апавесць, сюжэт я табе коратка раскажу: герой — лінгвіст і гісторык, чалавек трохі «не от мира сего» — бярыцца раскрыць злачыства, здзейсненае чатыры стагоддзі таму назад. І нечакана раскрывае злачыства, зробленае ўжо ў нашы дні...

Гэта было сказана Уладзімірам Сямёнавічам чатырнаццаць гадоў назад. Цяпер усё ведаюць, што то была задума рамана «Чорны замак Альшанскі», па якім быў пастаўлены таксама аднайменны двухсерыйны мастацкі фільм. Мне давялося зайсці ў кнігарню «Малодосць» на вуліцы Горкага ў Мінску — якраз у той момант, калі яе работнікі ўладкоўвалі на паліцы выданыя ў «Мастацкай літаратуры» (разам з апавесцю «Зброя») гэты раман. Ужо неўзабаве «Замак» быў распрададзены да апошняга экзэмпляра.

Наогул, па зытабельнасці маляло ў тых нашых пісьменнікаў можа паспрачацца з Караткевічам. У 1973 годзе ў маладым горадзе беларускіх энергетыкаў і будаўнікоў Новалукомлі я быў сведкам, як за лічання гадзіны пакупнікі гэтак жа расхвалілі раман Уладзіміра Караткевіча «Хрыстос прызямліўся ў Гародні». У 1977 годзе ў Магілёве бачыў я, як гэтак жа на «ўра» куплялі людзі кнігу Караткевіча «Зямля пад белымі крыламі» — гэта ж ужо не мастацкі твор, а цыкл эсэ. Кніга гэтая паспела стаць за лічання гадзіны бібліяграфічнай рэдакцыю. Ну, і ўсе памятаюць, якім сапраўдным бестселерам у лепшым разуменні гэтага слова стала «Дзікае паляванне караля Стаха».

А, між тым, гэта не ўскружыла аўтара галавы. У Караткевіча сціпласць была натуральнай рысай яго характараў. Ішлі гадзіны, вядомасць пісьменніка рабілася ўсё шырэйшай, слава яго твораў усё больш гучнай, а сам ён заставаўся самім сабою — простым, даступным, камунікабельным. Нейкі я пазваніў Уладзіміру Сямёнавічу:

— Тут адзін інжынер, ваш

гарачы паклоннік, усё марыць убачыць свайго любімага пісьменніка.

— Прыходзь з ім. Дамоў, а што...

Караткевічы жылі ў «пісьменніцкім» доме па вуліцы Карла Маркса. Уладзімір Сямёнавіч раскаваў пра свае ўражанні ад паездкі ў Польшчу, жонка яго, гісторык і этнограф, супрацоўніца Акадэміі навук, — пра апошнія экспедыцыі. Інжынер падарыў Уладзіміру Сямёнавічу некалькі старых кніжак, сярод якіх былі рэдкія выданні Якуба Коласа, Караткевіч з цікавасцю іх разглядаў. Кнігі ён любіў, кола інтарэсаў пісьменніка было самым разнастайным — у бібліятэцы яго побач з кніжкай па іхтыялогіі можна было убачыць Тацыта, сучасны дэтэктыў і «Вернуты рай» Мільтана выдання мінулага стагоддзя і такой формы і вагі, што падняць кнігу можна было не інакш, як толькі ўдвух. Работа са старымі кнігамі, відаць, і падказала Караткевічу задуму «Чорнага замак Альшанскага» — прыгадаем, што стрыжнёвы «ход» у рамане — загадка, схаваная ў старым Евангеллі.

Памятаю, як чытаў Уладзіміру Сямёнавічу пародыю на яго, Караткевіча, творы, як рагатаў ён, разглядаючы востры шарж на сябе Кастанціна Куко. Пачуццё гумару ў Караткевіча было наогул вельмі развітае і, думаецца, было неад'емнай часткай яго жыццлюбнага характараў. Характару, якому ў вялікай ступені была ўласціва незалежнасць. Колькі помніцца, ён ніколі не займаў ніякіх пасадаў і не меў «партфеляў», усё свай час ён аддаваў чалавекізнаўству — вывучэнню людзей, жыцця, служэнню яе вялікасці Літаратуры.

Спадзяюся, што з цягам часу мы ўбачым не толькі поўны Збор твораў выдатнага беларускага паэта, празаіка і драматурга Уладзіміра Сямёнавіча Караткевіча, але і кнігу ўспамінаў пра яго, успамінаў, якія дапамогуць у поўнай меры даць тысячам цяперашніх і будучых чытачоў Караткевіча ўяўленне аб аўтары любімых кніг. Мне ж хацелася раскаваць пра тое, што ведаў сам, што асабліва запомнілася з кантактаў з Уладзімірам Караткевічам — ўлюбёным у людзей і жыццё, цудоўным Пісьменнікам і Чалавекам.

Барыс ФІРШТЭЙН.

ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ

НАМАЛЯВАЦЬ СУНІЧНУЮ ПАЛЯНУ...

Ужо шмат гадоў захоўваю рэпрадукцыю з часопіса «Малодосць». Гэта роспіс В. Зінкевіча для 18-й паліклінікі г. Мінска «Раса». На ёй — выява хлапчука, які бляжыць па траве, па ранішняй расе. За яго спіной коні, вясёлка. Думаю, што кожнаму, хто жыў у вёсцы ці ў невялікім горадзе, гэты твор нагадае дзяцінства і самы лепшыя дні сустрэч з прыродай. Колькі разоў у далёкія гадзіны нашага цяжкага даваеннага дзяцінства востры імчалі мы па палях, лугах, па лясных палінах у свет сваёй блакітнай мары.

У свой час многія вядомыя рускія і беларускія мастакі выдатна адлюстравалі тэму «Дзеці і прырода». Нават калі гэта было горнае жыццё дзяцей далёкіх дарэвалюцыйных гадоў, мастак адлюстроўваў і свет, хвалючыю пэтычнасцю адносіны дзяцей да прыроды — як сапраўдных дзяцей прыроды. Думаецца, што сучасным беларускім мастакам трэба больш надаваць увагі тэме «Дзеці і прырода».

Прыклад такі прыклад. У нашым музеі неаднойчы быў вядомы беларускі мастак, ураджэнец Касцюковіцкага раёна Магілёўскай вобласці Антон Бархатноў. Маляваў ён з дзяцінства. Вырасшыў паехаць вучыцца ў мастацкае вучылішча ў Маскву. Але ў Антона не было грошай. Начальнік МТС вырасшыў памагчы даравітаму хлопцу: няхай Антон збярэ вядоўрагяд і атрымае ўзамен білет да Масквы. Так і адбылося. Антону Бархатноў пашча-

«ДЗЯКУЙ!» — КАЗУЦЬ АМАТАРЫ КНІГІ

Радуюць працоўныя поспехі Гомельскага аблкінагандлю, калектыў якога робіць усё магчымае для таго, каб своечасова задавальняць патрэбы аматараў літаратуры. Вялікая ўвага надаецца набліжэнню кнігі да пакупніка. У прыватнасці, на дваццаці пяці прамысловых прадпрыемствах, будоўлях, у арганізацыях і вышэйшых навучальных устаноўках працуюць народныя магазіны, кіёскі. Толькі летась грамадскімі распаўсюджвальнікамі прададзена літаратуры на 165 тысяч рублёў, за першае паўгоддзе сёлета — на 140 тысяч.

Усё большае распаўсюджванне атрымлівае прыём папярэдніх заказаў па тэматычным планах выдавецтваў, кнігабэн, а таксама такая форма, як «кніга-пошта». Толькі работнікі кнігарні № 5 «Навукова-тэхнічная кніга» (загачык магазіна Л. Асіпенка) такім чынам прадалі літаратуры на суму больш за пяць тысяч рублёў.

На адрас кнігагандлю, магазінаў прыходзяць дзiesiąты ўдзячных пісем ад аматараў кнігі не толькі з рэспублікі, а і з іншых саюзных рэспублік.

І. БЕЛЬЦАР.

Вопыт баярцаў

Жыхары вёскі Баяры самыя чытаючыя ў Мядзельскім раёне. Любоў да кнігі ім прывіла сельскі бібліятэкар Галіна Пашкевіч. Сумесна з актывістамі бюро навукова-тэхнічнай інфармацыі яна арганізавала дэдачна-інфармацыйны цэнтр, у якім сабраны шмат літаратуры па сельскай гаспадарцы.

Стала традыцыяй у Баярах праводзіць Дні інфармацыі, на якіх Г. Пашкевіч знаёміць працоўнікоў вёскі з новай літаратурай, з кнігамі, што раскрываюць дасягненні сельскагаспадарчай навукі, новымі формамі і метадамі працы.

Цяпер з вопытам гэтай бібліятэкі можна пазнаёміцца ў кожнай культтасетуставоўнае раёна: аддзел культуры Мядзельскага райвыканкома выпускае спецыяльную лістоўку, прысвечаную прапагандзе кнігі сярод сельскіх працоўнікоў вёскі Баяры.

У. УЛАСАУ.

ў горадзе і яго наваколлі, запяваюць эфір заакаянскай гукавой какафоніяй, і толькі дзве станцыі — Радые Манмартра і радыёстанцыя камуністычнага прыгарада Парыжа Хантэра — перадаюць французскія песні і музыку.

Механізм «культурнага» імперыялізму — у дадзеным выпадку пранікненне амерыканскай прадукцыі ў каналы з'яшчання іншых краін — просты. Як правіла, немалая доля фінансавага ўдзелу ў развіцці сродкаў інфармацыі капіталістычных краін належыць амерыканскім магнатам. А таму ім няцяжка запоўніць гэты канал прадукцыяй амерыканскай вытворчасці, што ўзмоцнена прапагандуе заакаянскай нормаў і лад жыцця. Бо недарэмна кажуць: хто плаціць, той і заказвае музыку.

Сярод краін Заходняй Еўропы Францыя першай адрагавала на засілле амерыканскай псеўдакультурнай прадукцыі. Па рашэнні ўрада сярод шматлікіх мер, закліканых ажывіць нацыянальную культуру, з 1982

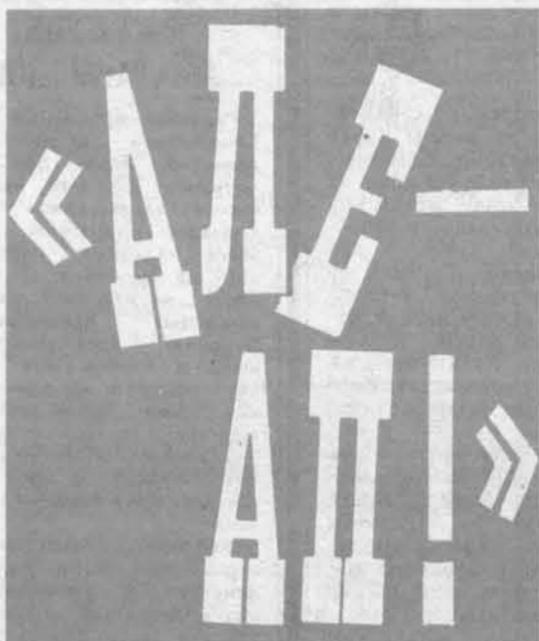
года ў краіне праводзіцца штогод агульнанацыянальнае свята песні і музыкі. У наступныя гадзіны гэтая французская ініцыятыва распаўсюдзілася і на іншыя заходнія краіны. У рамках Еўрапейскай эканамічнай садружнасці абмяркоўваецца пытанне аб стварэнні еўрапейскай садружнасці абароны культурных каштоўнасцей, адна з задач якой — паставіць заслон на шляху амерыканскай агрэсіі ў сферы культуры.

Нарэшце, сёлетнім летам адбылася падзея, якая можа сыграць важную ролю ў абароне і развіцці еўрапейскай культуры. У чэрвені ў сталіцы Грэцыі Афінах сабраліся міністры па пытаннях культуры краін Еўрапейскай эканамічнай садружнасці. Прыбыў туды і прэзідэнт Францыі Мітэран. Вечарам 21 чэрвеня ля сцен старадаўняга Акропаля адбылася сімвалічная цырымонія, закліканая напаміныць уславу свету аб выдатным укладзе Еўропы ў сусветную культуру, аб неабходнасці захоўваць і развіваць культурныя традыцыі

еўрапейскіх народаў. Па старадаўнім звычаі прэзідэнт Грэцыі Х. Сардзетакіс і прэзідэнт Францыі Ф. Мітэран замуравалі ў скалу, на якой стаіць Акропаль, мармуровую пліту з высечанымі на ёй словамі аб тым, што 1985 год аб'яўлены Годам Першым правядзення агульнаеўрапейскіх святых музыкі, песні, тэатра і танца.

На вуліцах старадаўняй Афіны, што сталі сталіцай агульнаеўрапейскага свята ў Год Першы новай традыцыі, можна было убачыць на імправізаваных сценах тэатральныя п'есы антычных і сучасных аўтараў, выступленні музычных і тэатральных калектыў з многіх краін Еўропы. Па сведчанні заходне-еўрапейскіх газет, гэты фестываль мастацтваў прайшоў з нечаканым бляскам і поспехам. І цяпер, так вырашана ў Афінах, штогод у чэрвеняскія дні, адзін з заходне-еўрапейскіх гарадоў будзе становіцца галоўным горадам агульнаеўрапейскага свята культуры.

В. СНЯГОУСкі.
ТАСС.

Новы спектакль Гомельскага
дзяржаўнага цырка

Дзіўныя і крыху загадкавыя словы, ці не такі Адукуль яны прыйшлі ў цырк? Хто першы сказаў іх? І чаму яны так хвалюць нас? Гэтага ніхто не ведае. Хіба можна раскласці на часткі казку і растлумачыць, чаму прынцэса — заўсёды цудоўная, а злы чарадзея — абавязкова страшны? Зрэшты, можа, і растлумачыш, але тады знікне казка...

Вось гэтак жа і цырк. Яго Вялікасць Цырк. Няхай тэатрыкі спрачаюцца пра тое, узнік ён на гарадской плошчы або ў амфітэатры Астлея, — цырк заўсёды з намі: вечны вандроўнік, працаўнік, веселун і летуценнік. Пра цырк раскажа вялікі спектакль-пантаміма «Але-ап!», які рыхтуецца цяпер на манежы Гомельскага дзяржаўнага цырка.

Наш цырк не выпадкова лічыцца пастаноўчым, — гаворыць яго дырэктар Я. Лабовіч. — У нас «на рэжысёрку» нямаюць падрыхтаваных нумароў, атракцыёнаў, тэматычных пастановак. Аднак такую вялікую і сур'ёзную работу — спектакль у двух аддзяленнях — нам даверылі ўпершыню. Гэта, вядома, ганарова, але і прызнаюся, адказна. Бо пасля выпуску ў Гомелі праграма выправіцца ў вялікія гастролі па краіне, новы спектакль убачаць сотні тысяч гледачоў. І зразумела, нам хацелася б, каб ён запомніўся, спадабаўся.

Сёлета калектыву Гомельскага цырка, першаму ў краіне, было прысвоена ганаровае званне «Узорнае прадпрыемства Усесаюзнага ордэна Леніна аб'яднаня «Саюздзяржцырк». Гэта паказчык не толькі паспяховай планова-фінансавай дзейнасці калектыву, але і

творчых дасягненняў цырка. І новы спектакль, які рыхтуецца да гэтага, таксама сведчыць пра гэта.

«Але-ап!» — чыста цыркавое слоўка, таму нават недасведчанаму гледачу ўжо сама назва паказвае, што новы спектакль пра цырк, — раскажа мастацкі іграўнік праграмы заслужаны артыст рэспублікі, лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола В. Панцялеяна. — З дапамогай цікавых, незвычайных трукі, музыкі, святла, яркіх касцюмаў і песень мы хочам раскажаць пра наша мастацтва, пра тое, якім бачым яго мы, артысты, і якім паўстае яно перад гледачамі. Акрамя таго, нам цікава прасачыць, як развілася мастацтва манежа. Многія нумары тагачаснага, старога цырка здаюцца цяпер наўмыслай і смешнымі, а яны ж яшчэ адносна нядаўна ўражвалі і ўзрушалі нашых дзядоў і бабуль. Многое змянілася, але адносна нашы да мастацтва, наша любоў да яго нязменныя — і гэта думка таксама прагучыць у спектаклі «Але-ап!».

Між іншым, цырк — толькі нагода для больш глыбокай гаворкі пра нас з вамі, пра наша жыццё, яго смешныя і сур'ёзныя праблемы. Бо, як сказаў некалі выдатны савецкі клоун Леанід Георгіевіч Енгібарэў: «У кожным з нас, нават калі мы ў гэтым не прызнаемся, жыве мара пра казку, у якой магчымы палёт без прапелераў і турбін, дзе рэчы залежаць ад людзей, а не наадварот, дзе смех ушчэнт разбівае шчасце, ардынарнасць і сум. У гэтай казкі шмат назваў, і адна з іх — цырк».

Спакваля, ледзь прыкметна, пачынае высвечвацца манеж. Яго круг, быццам таемнай смугой, абцягнуты празрыстай тканінай. Там,

удалечыні, за гэтай дымчатай тканінай, з'яўляюцца людзі. Яны апрануты ў рознакаляровае трыко, ды мы не адразу пазнаем у іх артыстаў. Няма ўсмешак, няма прывітальных камплімантаў гледачам. Ідзе звычайная, будзённая рэпетыцыя. Хтосьці падкідае булавы, хтосьці круціць абруч, размінаюцца гімнасты, устанаўлівае катушкі эквілібрыст, бацька вучыць сына рабіць стойку на руках... У цэнтры манежа рэпетыруюць акрабаты. Яны спрабуюць стаць адзін аднаму на плечы, выканаць так званую «калонну» з чатырох чалавек. Няўдалы рух — і верхні акрабат павісае на лонжы. Акрабаты яўна засмучаны. Але яны зноў, нягледзячы на няўдачу, становяцца на плечы адзін аднаму. І зноў верхні партнёр бездапаможна павісае на лонжы. У трэці раз выстройваецца «калонна». У гэты момант, калі верхні выканаўца павінець узляцець на «калонну», ён нечакана для ўсіх выпускае лонжу. Усе, хто рэпетыруе ў манежы, заміраюць, уся ўвага прыцягнута да акрабатаў. Гучна і рэзка гучыць каманда ніжняга акрабата: «Але!» Узлятае імклівы артыст і дакладна становіцца на плечы партнёра. «Ап!» — ускрыкае ён.

Такіх, поўных напружан-

ня і тэмперменту, хацін нямаюць у новым спектаклі. Ды больш — жартоўных і гумарыстычных, бо цырк — мастацтва радаснае, вясёлае і па сутнасці сваёй — аптымістычнае.

Якая б ні была цікавая драматургія спектакля, галоўнае тут, усё-такі, нумар. Бо, як вядома, цыркавы спектакль, быццам мазаіка, складаецца з асобных, самастойных нумароў. Пра высокі ўзровень выканаўцаў сведчыць хоць бы той факт, што многім з іх прысвоена званне лаўрэатаў XII Сусветнага фестывалю моладзі і студэнтаў ў Маскве. Нягледзячы на маладосць, артысты гомельскага калектыву ўжо вядомыя сярод спецыялістаў — як майстры высокага класа. Гэта жанглер В. Царкоў і ілюзіяніст Я. Шмарлоўскі, паветраныя гімнасты Гарамовы і дрэсіроўшчыца Л. Мусіна, акрабаты Сялініхіны і эквілібрысты Французавы...

Усё гэта дае пэўную гарантыю таго, што спектакль «Але-ап!» можа стаць адметнай старонкай сучаснага цыркавага мастацтва.

А. РОСІН.

На здымку: фрагмент спектакля — ілюзіяніст прафесар Алекс Кудыкаў (артыст А. Марнаў).

ТАНЦУЕ АНСАМБЛЬ «ПІСЯНКА»

У Доме культуры Смалявіцкай бройлернай птушкафабрыкі вялікая ўвага надаецца ўдасканаленню ідэянага зместу і мастацкага ўзроўню калектываў мастацкай самадзейнасці. Добры прыклад у гэтым паказвае

танцавальны ансамбль, якім ужо на працягу 15 гадоў кіруе вопытны спецыяліст сваёй справы Ю. Малецкі. За гэты час самадзейныя артысты заваявалі вялікую папулярнасць сярод насельніцтва раёна. Яны нязменныя

ўдзельнікі ўсіх абласных і рэспубліканскіх аглядаў-конкурсаў.

Сёлета ансамбль быў на гастроліх у Польскай Народнай Рэспубліцы, дзе кожнае выступленне выклікала працяглыя апладысменты гледачоў.

Ветэранамі калектыву называюцца машыніста калель-

ні У. Іванчыка, токара механічных майстэрняў А. Дзіньковіча, рабочых В. Ладучыну, М. Гуркову, Г. Лісоўскую. Радуе сваім майстэрствам маладое папаўненне — школьнікі мясцовай дзевяцігодкі Юра Беладубенна, Андрэй Галімікі, Анжэла Мурашына, Лена Малышка і іншыя.

Я. ВАЛАДАМАУ.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 04444. П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСР. Мінск, вул. Захарава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-85, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела мастацтваў — 33-21-53, аддзела арганізацыйна-масвай работы — 33-19-85, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае апаўданаў, нарысы, артыкулы — да 12 старонак, рэцэнзіі, інтэр'ю, карэспандэнцыі, нататкі — да 6 старонак, вершаваныя творы — не больш як 150 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы ў двух экзэмплярах. Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

3 7 па 13 кастрычніка
7 кастрычніка, 17.05

«НАШЫ ГОСЦІ»
Вы сустрэнецеся з ленинградскімі пісьмннікамі Сакуновым, Ціхановічам, Максімавым.
7 кастрычніка, 20.05

МУЗЫЧНАЕ МАСТАЦТВА
НАРОДАУ СССР

У праграме песні і танцы ў выкананні мастацкіх калектываў саюзных рэспублік.

8 кастрычніка, 20.25

«ВЕЧАРЫ КАМЕРНАЙ МУЗЫКІ»
Паэзія М. Багдановіча ў творчасці беларускіх кампазітараў Л. Абеліевіча, Л. Шлег, Л. Захлеўнага, В. Сярых. Выканаўцы: Л. Сладзінская, В. Цішына, Н. Казлова, М. Жылюк.
Вядучая — музыказнавец Э. Нікалаева.

9 кастрычніка, 18.05

«СУГУЧЧА»

Знаёмства з новымі перакладамі В. Сёмухі.

9 кастрычніка, 19.45

«ЭКРАН: ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ»

У тэлекіназале драматург В. Мярэжка.

10 кастрычніка, 19.45

«ПРА МУЗЫКУ АД «А» ДА «Я»
Пойдзе гаворка пра камерна-вакальную творчасць М. Глінкі і творчы шлях А. Глазунова. Аdbудзецца знаёмства з майстрам беларускага музычнага мастацтва — народнай артысткай БССР Л. Галушкінай.

У перадачы прымуць удзел народныя артысты СССР В. Нарэйка і М. Рэйзен, а таксама артысты А. Кузняцоў, Ж. Бічэўская, Б. Акуджава.

12 кастрычніка, 13.05

«СЛОВА — ПАЭЗІЯ»

Вы пачуеце новыя вершы У. Мазго.

12 кастрычніка, 13.15

Л. ЖУХАВІЦКІ. «ПЕСЕНКА АБ КАХАННІ І СМУТКУ»

Спектакль Кіеўскага тэатра драмы і камедыі.

12 кастрычніка, 15.20

«ШЧОДРАСЦЬ БРАЦКАГА СЭРЦА»

Перадача пра творчы сувязі А. Фадзеева з Купалам, Коласам, Броўкам, Пестракам.

Вядучая — кандыдат філалагічных навук Г. Няфагіна.

12 кастрычніка, 18.25

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ»

12 кастрычніка, 23.05

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ»

Эстрадная музычная праграма з удзелам вакальнага ансамбля «Сэрцы чатырох».

13 кастрычніка, 10.30

«ПЕРАЗОВЫ ГАЛАСОУ МАЛАДЫХ»

Перадача знаёміць з творчасцю маладых паэтаў М. Шабовіча і М. Баравіка.

13 кастрычніка, 14.00

«ВІНШУЕМ ВАС!»

Канцэрт для работнікаў сельскай гаспадаркі. У ім выступяць А. Абрацова, В. Вуячыч, вакальна-інструментальны ансамбль «Сябры», харэаграфічны ансамбль «Чараўніцы» і іншыя.

13 кастрычніка, 19.10

АДКРЫЦЬЕ НОВАГА КАНЦЭРТНАГА СЕЗОНА У БЕЛДЗЯРЖФІЛАРМОНІ

Выканаўцы — Дзяржаўны акадэмічны сімфанічны аркестр БССР, народны артыст РСФСР спявак Ю. Марусін, заслужаны артыст РСФСР піяніст Р. Сакалоў.

Галоўны рэдактар Аляксей ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Аляксей АСІПЕНКА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Віктар КАВАЛЕНКА, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМАЖОН, Юрый СЕМАНЯКА, Віктар ТУРАУ, Паўла УКРАЇНЕЦ, Леанід ШЧАМЯЛЕУ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.